

**Verhandeling over de tegenwoordige manier van inenting der
kinder-pokjes ... / Uit het Engelsch vertaald door Eduard Sandifort.**

Contributors

Dimsdale, Thomas, 1712-1800
Sandifort, Eduard, 1742-1814

Publication/Creation

The Hague : H.C. Gutteling, 1768.

Persistent URL

<https://wellcomecollection.org/works/brv7c59k>

License and attribution

This work has been identified as being free of known restrictions under copyright law, including all related and neighbouring rights and is being made available under the Creative Commons, Public Domain Mark.

You can copy, modify, distribute and perform the work, even for commercial purposes, without asking permission.

Wellcome Collection
183 Euston Road
London NW1 2BE UK
T +44 (0)20 7611 8722
E library@wellcomecollection.org
<https://wellcomecollection.org>

534/B

F. xviii
18/d

VERHANDELING
OVER DE
TEGENWOORDIGE MANIER
VAN
INENTINGE
DER
KINDER-POKJES.

VERHANDELING
OVER DE
TEGENWOORDIGE MANIER
VAN
Digitized by the Internet Archive
in 2018 with funding from
Wellcome Library

VERHANDELING
OVER DE
TEGENWOORDIGE MANIER
VAN
INENTINGE
DER
KINDER-POKJES.

Waar by gevoegd zyn

Eenige proeven , in het werk gesteld , met oogmerk om te ontdekken , de uitwerkingen van eene soortgelyke behandeling , in de Natuurlyke Kinder-Pokjes.

DOOR

THOMAS DIMSDALE, M. D.

Uit het Engelsch vertaald

DOOR

EDUARD SANDIFORT.

Med. Doct. Lid van de Keizerlyke Academie der Natuur-Onderzoekers , en andere Geleerde Genootschappen.

TWEEDEN DRUK,

Vermeerdert met een Bericht van den uitslag der Inentingén , volgens deeze manier , hier ter plaatse in 't werk gesteld.

IN 's GRAVENHAGE ,
By H. C. GUTTELING ,
Boekverkoper in het Westeinde.
M. DCC. LXVIII.

VERHANDELING

OVER DE

TEGENWOORDIGE MANIER

VAN

INEN TINGE

DER

KINDER-POKKES.

Waar by gevoegd is een
 Enige tekenen, in het eerste gedeelte
 van de afbeeldingen van een
 kind, in de Natuurlijke Geschiedenis.

door

THOMAS DIMSDALE, M. D.

En het tweede gedeelte

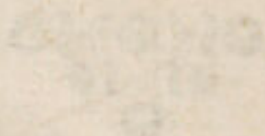
door

EDUARD SANDIFORT

Met een afbeelding van de kindersche pokken
 en een afbeelding van de kindersche pokken.

TWERDEN DEEL.

De afbeelding van de kindersche pokken
 en de afbeelding van de kindersche pokken.

DE H. C. G. U. T. T. G. C.
 DE H. C. G. U. T. T. G. C.

De afbeelding van de kindersche pokken
 en de afbeelding van de kindersche pokken.

VOORBERICHT

VAN DEN

VERTAALER.

DE gerugten, welke van de Nieuwe Manier van Inenting der Kinderpokjes, thans in Engeland in gebruik, en ook hier ter plaatse by veelen in 't werk gesteld, verspreid worden; de openhartigheid van den beroemden en geleerden Schryver, die reeds zelve tusfchen de vier en vyf duizend Inentingén verrigt heeft, en wiens manier in Engeland zoo algemeen, als gelukkig, is; de proeven, welke hy heeft in 't werk gesteld, ten einde de geneezing der Natuurlyke pokjes des te gemakkelyker te maaken, en voornamentlyk het aanhoudend verzoek van veele voornaame lieden, die deeze manier begeerden te leeren kennen, zyn de redenen, welke my deeze Vertaaling hebben doen onderneemen; hoopende, dat de tyd en ondervinding zullen bewyzen, dat deeze manier waarlyk raadzaam, nuttig, en fchaadeloos zy, en boven de oude wyze van Inentingén, in allen opzichte, behoore te worden verkooren.

OMTRENT de Vertaaling moet ik alleenlyk aanmerken, dat ik, de waare meening van den Schryver altyd in het oog houdende, dezelve zoo duidelyk, als mogelyk was, heb trachten voortestellen, zonder my aan de woorden te binden; en dat de famenstelling der Genees-middelen, door den Schryver aangepreezen, in de Apotheek van Londen kan worden nagezien.

DE verdere proeven en aanmerkingen, welke de Schryver, zederd de uitgaave van syn werkje, gemaakt heeft, en die, binnen korten tyd, door hem zullen worden in het licht gegeven, zal ik ook, zoo dra dezelve zullen waereldkundig gemaakt zyn, in het Nederduitsch vertaalt, ten nutte myner Landgenoten doen te voorschyn komen; terwyl ik veele andere Lezens-waerdige Schriften, welke omtrent de Inenting in het algemeen, of ook omtrent deeze Nieuwe manier, in Engeland, en elders, reeds waereldkundig gemaakt zyn, en nog dagelyks uitgegeven worden, (gelyk alle andere Nieuwe Werken) plaats en zal in myne *Natuur- en Geneeskundige Bibliotheek*, welke alhier door den Boekverkoper *Pieter van*

van Cleef word uitgegeeven, en waar in sy, die de voor- en na-deelen der Inentingē zouden willen onderzoeken, ook de voornaamste Schriften, welke in Vrankryk, en elders, zoo voor als tegen dezelve zyn uitgegeeven, kunnen naflaan.

DAAR nu in Engeland zelve de manier van Inentingē, door deezen Schryver zoo nauwkeurig en getrouw opgegeeven, van veelen met een zeer goed gevolg verrigt, en dezelve zoo niet voor die van den Hr. SUTTON verkooren, ten minsten daar aan gelyk gesteld word, zoude het overtollig zyn, op nieuw te onderzoeken, in hoe verre deeze manieren met elkander overeenkomen, welke den voorkeur verdiene, en of de *Suttoniaanen* waarlyk een geheim bezitten, waar aan zelfs in Londen geen geloof geslaagen word; alleenlyk moet ik den Leezer twee zaaken berigten, voor eerst, dat de Hr. DIMSDALE, die thans (gelyk my uit een' brief, door syn Ed. aan my gezonden, gebleeken is), met den Hr. INGENHOUSZ meêr, dan 300, ingeënte lyders te behandelen heeft, meêr en meêr heeft ondervonden, welke heilzaame uitwerkingen de buik-

zuiverende middelen, in de Natuurlyke Kinder-pokjes, ten tyde der uitbottinge hebben, en hoe voordeelig het zy, de lyders op dien tyd in de open lugt te laten wandelen: en, ten anderen, dat de Hooggeleerde Heer M. W. SCHWENC-KE, wanneer de eerste uitgaave deezer Vertaalinge reeds byna afgedrukt was, de Inenting der Kinder-pokjes, in navolginge van den Hr. DIMSDALE heeft be-
ginnen te verrigten, en daar mede ze-
dert dien tyd by verscheiden zoo geluk-
kig, als iemand anders, geslaagt heeft; ook
denk ik, geenen ondienst te zullen doen,
indien ik, aan het verzoek van deezen
Hooggeleerden Heer voldoende, het dag-
verhaal der Inenting van het eerste kind,
door syn Ed, op genoemde wyze, behan-
deld, hier ter plaatse inlassche, 't welk
syn Ed. my toegezonden heeft, met by-
voeginge van den volgende Brief.

ZEER GELEERDE HEER!

*DE dienst, dien UED. GELEERDE met het
Vertaalen van de Verhandeling over
de tegenwoordige manier van Inenting
der*

der Kinder-pokjes, door THOMAS DIMSDALE in het Engelsch beschreeven, gedaan heeft, is My, en allen Konstgenooten, vooral die de Engelsche taal niet magtig zyn, bekend, en ik betuige UED. GELEERDE daar voor myne dankbaarheid. Terwyl ik nu van UED. GELEERDE gehoort heb, eene tweede uitgaave van het voornoemde werkje op de pers te zyn, neem ik de vryheid, UED. GELEERDE de eerste waarneeming en het Dagverhaal der eerste Inenting, voor zoo verre my bekend is, in deeze Provintie naar de voorschreeven manier van den Hr. DIMSDALE verrigt, aan UED. GELEERDE te laten toekomen, met verzoek, van deeze myne waarneeming voor of agter de tweede Editie te laten volgen. Waar mede zult verpligten, die met alle Hoogachting blyft.

ZEER GELEERDE HEER.

UED. DW. Dienaar,

's Hage den 2.
Maart 1768.

M. W. SCHWENCKE.

D A G V E R H A A L
V A N D E
I N E N T I N G
D E R
K I N D E R - P O K J E S .

*Aan den Jongsten Zoon van den Eerwaarden Heer
Predikant MACLAENE.*

DEN vyf- en twintigsten January
1768. heb ik dit kind, welk twee
jaar' en acht maanden oud, van een ge-
zond temperament was, en acht kiezen,
als ook alle tanden had, beginnen te be-
reiden, en in het algemeen verboden,
alle soorten van dierlyke voedzels, vet-
tigheden, gegifte dranken, en speceryen,
toelaatende integendeel, dat hetzelfde kon
gebruiken al 't geen tot het Ryk der plan-
ten behoord, en niet verhittende, of
prikkelende is. Tot een' dagelykschen
drank heb ik voorgeschreeven, getapte
melk met water, flappe Thee, Coffie, of
Chocolaad, gersten-gierst- en haver-gort-
water met geley van aalbessen, appe-
len, of moerbeijen, en daar by hevoolen
het genot van eene vrye koele lugt, ma-
tige beweeging, doch niet tot vermoei-
ding of zweetens toe, zoo wel in huis,
als door met eene koets uittereiden.

DEN

DEN zes- en twintigsten, des avonds, heeft het, naar bed gaande, het volgende poeder gebruikt.

Rec. *Merc. dulc. gr. vj.*

Tart. Emetic. quartam partem grani.

Pulv. e Chel. cancr. comp. gr. vj.

M.

WAAR van hetzelfde, den zeven- en twintigsten, des morgens, omtrent vier uuren, een weinig slym en gal gebraakt heeft, hebbende den nacht wel doorgebracht. Des morgens liet ik het drinken een af-treksel van zene-bladen met manna, waar van het vier goede afgangen gehad, en eens gebraakt heeft. Het middagmaal bestond uit ryst met pruimen; en des avonds at het kind gestoofde appelen, gebruikende voor zynen drank gersten-water met geley van aalbesen.

DEN agt- en twintigsten. Het had zeer wel geslaapen, was den geheelen dag wel te vreedem, gebruikte de voorgeschreeve voedzels en dranken, reed uit met de koets, en was in 't minste niet vermoeid; ik gaf dien avond, ten elf uuren hetzelfde poeder, als den zes- en twintigsten.

DEN

DEN nacht van den negen- en twintigsten, had het niet veel geslaapen, wederom een weinig gebraakt, en des morgens gebruikt het aftreksel van zene-bladen, waar van het in den namiddag omtrent vier uren zeer sterk braakte, zonder afgang te hebben. Ik liet aan hetzelfde daarom des avonds om zeven uren een clysteer zetten, waarop egter niet veel afgang volgde.

DEN dertigsten. Het had wederom eenen goeden nacht gehad; en, om dat het noch van het poeder, noch van het aftreksel, eenige ontlastingen des daegs te voren, gehad had, schreef ik aan hetzelfde voor, een klein gedeelte van het *Pulvis Cornachinus*, waar van hetzelfde twee ontlastingen kreeg. Het was dien geheelen dag zeer vrolyk, wel te vreedden, en reed met de koets uit. Dien zelfden avond, ten twaalf uren, nam het wederom een poeder, als den zes- en twintigsten, behalven dat ik, inplaatse van een vierde gedeelte van een grein *Tartarus emeticus*, dezelfde quantiteit *kermes mineralis* daar by voegde. Het sliep dien nacht niet veel.

DEN een- en dertigsten, had het kind een weinig afgang, ook was het den geheelen dag zeer vrolyk, en spelende, en at des middags met smaak. Des avonds, omtrent ses uren, verrigtte ik de Inenting; waar toe ik daags te vooren, op de punt van een lancet, een weinig stof, uit een' volkomen rype pok van eene dienstmaagd had genomen, en aan het lancet, 't welk ik naderhand sloot, een weinig laten droogen. Ik hield dit lancet met de punt boven den waasfen van heet water, op dat de gedroogde stoffe, een weinig zagteren vloeibaarder zou worden; maakte vervolgens, met de punt van het lancet, twee zeer kleine openingen, byna een duim van elkander, aan de buiten kant van den arm, schuins naar boven, tusschen de opperhuid en huid, en streek het platte van het lancet af, op beide openingen; zoo dat uit de wondjes na verloop van een half uur, een weinig bloed, als of het van een vloot gebeeten was, aan het hemd gezien wierd. Voor het overige heb ik de wondjes aan den arm nergens mede bedekt. Het poeder van den vorigen dag niets gewerkt hebbende, liet ik des avonds, om elf uren, hetzelfde wederom gebruiken.

DEN

DEN eerste February. Het had deezen geheelen nacht geslaapen, zonder eens wakker te worden: ik liet hetzelfde des morgens omtrent acht uren gebruiken het aftreksel van zene-bladen, zonder dat het daar van eenige werking had, het was egter den geheelen dag vrolyk en wel tevreeden, en, om dat het niet mogelyk was, meêr van het aftreksel van zene-bladen in het lighaam te krygen, en dus, dien dag geene ontlastingen had, gaf ik aan hetzelfde, des avonds, omtrent elf uren, wederom tien grein' van het *Pulvis Cornachinus*. Aan de wondjes was niets te zien, dan twee roode stipjes.

DEN tweeden. Het kind had de nacht ongeruist doorgebracht, weinig geslaapen, en van het poeder geene ontlasting gehad. Ik liet daarom des morgens het clysteer zetten, en daar door kreeg het niet meêr, dan ééne zeer sterke ontlasting. Dit was de rede, dat ik in den namiddag, ten twee uren, hetzelfde poeder herhaalde, 't welk mede geene ontlastingen, maar sterke braakingen verwekte. Het was voor het overige den geheelen dag vrolyk, en wel te vreeden.

DEN derden. Den nagt had het zeer wel door gebragt; 'er was geen mogelykheid, om hetzelve, op de eene of andere manier, een buikzuiverend middel intake krygen; zoo dat ik des avonds omtrent zes uren een buikzuiverend clysteer liet zetten, welk van eene zeer goede uitwerking was. Des voor- en namiddags reed het met de koets uit, was vrolyk, en wel te vreedden. De wondjes waren eenigzins rood en verheeven.

DEN vierden. Het had zeer wel geruſt, en nam wederom des morgens het purgeer-poeder, waarna twee afgangen volgden. De wondjes aan den arm waren rood, en meêr verheeven; men beſpeurde eene hardigheid daar aan, en drie nieuwe puiſtjes vertoonden zich: ook ontdekte men over het geheele lighaam eene rooſigheid; doch het kind was egter vrolyk, en wierd, wegens den uitſlag, in huis gehouden.

DEN vyfden. Het had den nagt wel geſlaapen, was den geheelen dag wel te vreedden. De arm was als daags te voren; het begon te klaagen over eene jeukete aan denzelven. De uitſlag van rooſigheid

heid verminderde, het reed uit, en nam dien avond wederom het poeder van den zes- en twintigsten January.

DEN zesden. De nagt-rust was goed geweest. Het had des morgens twee stoelgangen van het poeder, nam met graagte zyn voedzel, en was den geheelen dag zeer wel. De wondjes aan den arm waren meêr gevordert, het klaagde niet meêr over jeukte, en de roofigheid was ook nog meêr vermindert.

DEN zevenden. Het had des nagts onrustig geslaapen, des morgens opstaande nam het wederom tien grein' van het *Pulvis Cornachinus*, waar van het des morgens drie goede ontlastingen kreeg. Hiet van scheen het meêr of min vermoeid te zyn, doch reed egter uit met de koets, was in den namiddag wederom vrolyk en wel te vreeden. De wondjes van den arm waren zeer ver gevordert, meêr verheeven, met een helder vogt gevuld, en met een' rooden rand omgeeven, gelyk ook de drie puistjes, die daar by waren. Het klaagde wederom des avonds van eene jeukte, nam dien dag zyn voedzel nog met graagte, en des avonds wederom

rom het poeder van den zes- en twintigsten January.

DEN agtsten. Het had zeer ongerust geslaapen, het ingenoomen poeder had niets gewerkt, en het gebruikte daarom des morgens wederom een kopje van het aftreksel van zene-bladen, waar van het drie ontlastingen kreeg: het had geenen trek tot eeten, was dan vrolyk, dan ongeduurig. De wondjes, en bygekomen puistjes waren meêr gezwollen, en grooter geworden, en de arm rondom de wondjes was meêr ontstooken, als den voorigen dag.

DEN negenden. De slaap was vry wel geweest, doch de pols was ras, en koortfig, het kind was traag, om uit het bed te komen, kwalyk te vreedem, doch wierd, in de koets rydende, vrolyker, wilde niets eeten, maar was dorstig; sliep in den namiddag een half uur, en wierd vrolyk wakker, nam ook toen een stuk droog brood by de thee, doch had dien dag geene ontlasting; waarom ik des avonds het gewoon clysteer liet zetten, welk eene zeer goede uitwerking had. De wondjes en bygekomen puistjes veranderden van
 ** kleur,

kleur, wierden wit, naderden tot elkaar; de arm was meêr ontstooken. Men ontdekte dien dag, hier en daar, kleine puistjes, zoo aan den arm, als aan den hals, en in het aangezicht; Het ging naar bed lusteloos, en zonder eeten.

DEN tienden. Tot ses uren des morgens had het wel geslaapen, klaagde zeer van pyn aan den arm, de pols was koortfig, het had hitte in het hoofd, en den rugge, was walgachtig, somtyds zeer neêrslachtig, somtyds vrolyk en speellende, ook kreeg het eene natuurlyke afgang. De ontsteeking rondom de wondjes had zich verder uitgebreid, en was hard op het aanraaken. Men werd meêr vlakjes en puistjes aan den arm, en in het aangezicht ontwaar, doch de voorgaanden waren niets gevordert; het reed uit met de koets, at niets, en de pis bleef de natuurlyke kleur houden.

DEN elfden. Het had den geheelen nacht niets geslaapen: de hitte in het hoofd en den rugge bleef aanhouden, en de koorts was meerder. De arm was zeer pynelyk en gezwollen, de ontsteeking rondom de wondjes grooter, rooder, meêr

meêr uitgebreid, en 'er waren meêr puistjes te voorschyn gekomen. Ik liet wederom een verzagkend clysteer zetten, waar op eene goede ontlasting volgde. Het reed met de koets uit, at dien dag niets, klaagde van eenen kwaaden smaak in den mond. De adem rook benaauwt, de pis wierd bezet met een wit zetzal; ik liet des avonds om zeven uren wederom het gewoon clysteer zetten, 't welk zonder eenige uitwerking ontlast wierd. Kort daar op wierd het in 't bed geled, sliep ongerust, en wierd dikwils wakker tot negen uren, wanneer zeer ligte stuip-trekkingen in de armen en het hoofd bespeurd wierden. Ik liet daarom een weinig zuur-deeg onder de voeten leggen, en die verwarmen met toezetting van een warme water-vles.

DEN twaalfden. Het had den nagt, zeer onrustig, woelende, en droomende, doorgebracht, en men zag des morgens de pokjes in het aangezicht, aan den hals, en over het geheele lighaam uitbotten; men bespeurde weinig of geen koorts meêr, doch het kind was vermoeid: ten tien uren wierd wederom het gewoon clysteer gezet, welk van eene goede uit-

werking was. Omtrent twaalf uuren reed het in de koets uit, en, te huis komende, was het vrolyk en speelende, doch nu en dan ook ongeduurig; het at dien dag niets; maar dronk veel water met melk, en ging, ten acht uuren, ook zonder eeten naar bed: nadat om zes uuren met de stoffe uit de wondjes, die numerkelyk verandert, en vol etter waren, de twee Freules van den Hoog Edelen gebooren Heere VAN DER DOES, Heere van Noordwyk, ingeënt waren.

DEN dertienden. De nagt was wederom onrustig geweest, doch egter geruster, als de voorige. De uitbotting vermeerderde, de ontsteeking aan den arm was vermindert, en geslonken. Men zette het gewoon clysteer; waar na het met de koets uit reed, en ook eene goede wandeling in de open lugt deed. Het at des middags gekookte ryft met corenten, dronk voor de eerste reis versch bier, en was voor de rest, den geheelen dag, vrolyk, en wel te vreedten. Men bespeurde in het minste geene koorts.

DEN veertienden. De slaap was gering geweest, 'er waren nog meêr pokjes bygeko-

komen; de ontsteeking rondom den arm was geheel verminderd, het klaagde nergens over, bragt dien dag vrolyk en wel door, en had des morgens eene natuurlyke ontlasting.

DEN vyftiende. Het had een' goeden nacht gehad; de pokjes, die 't eerst waren uitgekomen, raakten nu volkomen aan 't zweeren. Het kind had geene de minste toevallen meêr, uitgenomen, dat het zeer te onvreedden was, van wegens de jeukte. Het kreeg wederom eene natuurlyke ontlasting, at niet veel anders, dan een stuk brood met water en melk. De pokjes op de beenen, den rugge, en de deyen waren veel grooter, meerder gezwollen, als die in het aangezicht.

DEN zestienden, wierden de overige pokjes vol etter, het kind fliep wel, begon te eeten, en gebruikte geene de minste middelen. De ziekte liep zonder eenig toeval af; de pokjes droogden na behooren, en vielen af; zynde het kind thans volkomen hersteld en genietende eene volmaakte gezondheid.

DE twee Freules van den Hoog Edelen

gebooren Heere VAN DER DOES, Heere van Noordwyk, die met de stoffe uit de wondjes, gelyk gezegd is, zyn ingeënt, zyn ook tegenwoordig, zonder eenig buitengewoon toeval, volkomen hersteld, terwyl de pokjes by de Wel Edele Juffrouw VAN SCHUYLENBURGH, welke ik insgelyks met etter uit een bystaand, ryp geworden, pokje van dien zelfden jongen Heer, op den zestienden February heb ingeënt, zonder het minste buitengewoon toeval tot heden den tweeden Maart aan het zweeren zyn gekomen, zoo dat ik omtrent deeze Inentingén geene aanmerkingen te maaken heb.

I N H O U D.

	Pag.
INLEIDING.	1
Van den OUDERDOM, de LIGHAAMS-GESTELD- HEID, en den TYD VAN HET JAAR, die 't best voor de INENTINGE geschikt zyn. . .	6
Van de VOORBEREIDING.	12
Van de BESMETTING.	16
Van den VOORTGANG der BESMETTINGE. . .	22
Van ONGEWOONE TOEVALLen en VERSCHYN- SELEN.	31
GEVOLGEN van deeze manier van INENTINGE.	40
De UITWERKINGEN deezer BEHANDELINGE, toegepast op de natuurlyke KINDER-POKJES.	45
BESLUIT.	59
WAARNEEMINGEN van zeer voordeelige INEN- TINGEN.	63
Eerste Waarneeming.	ibid.
Tweede Waarneeming.	64
Derde Waarneeming.	65
Vierde Waarneeming.	66
Vyfde Waarneeming.	67
Sesde Waarneeming.	68
Zevende Waarneeming.	69
Agtste Waarneeming.	70
Negende Waarneeming.	72
Tiende Waarneeming.	73
Elfde Waarneeming.	75
Twaalfde Waarneeming.	76
WAARNEEMINGEN, waar in zich een ROOSACH- TIGE UITSLAG geopenbaard heeft. . . .	77
Dertiende Waarneeming.	ibid.
Veertiende Waarneeming.	79
Vyftiende Waarneeming.	80
Sestiende Waarneeming.	81
Zeventiende Waarneeming.	84
* 4	Agttiende

	Pag.
Agttiende Waarneeming.	89
Negentiende Waarneeming.	91
Twintigste Waarneeming.	94
Een-en-twintigste Waarneeming.	97
Twee-en-twintigste Waarneeming.	100
Kort berigt van verscheide gevallen.	104
WAARNEEMINGEN van NATUURLYKE KINDER-	
POKJES, behandeld op de voorgaande wyze.	109
Drie-en-twintigste Waarneeming.	ibid.
Vier-en-twintigste Waarneeming.	114
Vyf-en-twintigste Waarneeming.	116
Ses-en-twintigste Waarneeming.	119
Zeven-en-twintigste Waarneeming.	122
Agt-en-twintigste Waarneeming.	124
Negen-en-twintigste Waarneeming.	125

VERHANDELING
OVER DE
TEGENWOORDIGE MANIER
VAN
INENTINGE
DER
KINDER-POKJES.

INLEIDING.

VAN dien tyd af, op welken ik de Geneeskunde heb beginnen te oefenen, en gezien heb het gevaar, waar aan het grootste gedeelte van hen, die de Kinder-pokjes op de natuurlijke wyze gekreegen hadden, waren blootgesteld, heb ik ook, met alle welmeenende Genees-heeren, moeten wenschen, dat de Inenting algemeen mogt worden.

ZEDERT ruim twintig jaaren heb ik eene groote gelegenheid gehad, om dit gedeelte van myne Konst te oefenen; en, schoon ik zoo gelukkig ben geweest, van niemand onder de Inenting te verliezen, behalven een Kind, omtrent voor veertien jaaren; 't welk, weinige en afgescheide puistjes gekreegen hebbende, stierf aan eene koorts, die ik oordeelde geenzins aftehangen van de pokjes; zoo moet ik egter toestaan, dat my, in sommige gevallen,

A

de

de toevallen niet weinig hebben benaauwt gemaakt, en voor derzelver uitkomst doen vreezen.

De gevolgen van deeze praktyk zyn ook niet altyd zoo goedgegunstig geweest, als men zoude kunnen verlangen; en, schoon verre van gelyk te zyn aan die, welke al te dikwils de natuurlyke Kinder pokjes volgen, zoo wel in opzichte van de moeyelykheid, als het getal, zoo hebben sy egter fomtyds geene geringe moeite aan den Inenter gemaakt.

HET kan insgelyks niet, het moet ook niet, verborgen gehouden worden, dat sommige ingeënten zyn gestorven onder deeze behandeling; zelfs onder de handen van zeer bekwame, en geoeffende Inenters; maar dit getal is zoo klein, dat hetzelfde, vergeleeken wordende met het getal van hen, die aan de natuurlyke pokjes sterven, gebragt word tot niets.

DEEZE omstandigheden egter strekten eenigzins tot nadeel van de Inenting. De Inenters waren beschroomd, om doortedringen eene operatie, van welker uitkomsten sy niet konden zeker zyn: en de Ouders, welke begrepen, dat dezelve, schoon waarschyneelyk tot hun voordeel zullende uitvallen, egter eenen nadeeligen uitslag zou kunnen hebben, wierden niet, dan met schroom, daar toe overgehaalt.

MENSCHENLIEFDE zoo wel, als de wensch, om de eer en het voordeel van de Konst, welke ik oefen, te bevorderen, maakten my altyd oplettend, om dit deel van myn beroep te verbeteren. Niet vergenoegd met de gemeene
ma-

manieren, had ik naarstig gelet op de omstandigheden, welke iet scheenen toetebrengen tot den goeden of kwaaden uitflag van deeze praktyk, onder myne eigen behandeling; gelyk ook op de getrouwste onderregtingen, welke ik van de uitkomste der Inenting, door anderen verrigt, heb konnen krygen.

VERSCHIEDEN gevallen hadden my doen denken, dat de levensregeling, voorbereiding, en eene goede behandeling veel zouden uitregten; dat, daar de ziekte met ontsteeking verzeld is, eene koele levensregeling, zekerlyk, grootendeels met de rede overeenstemde. Ik nam derhalve eenige proeven, met schroom, om te ontdekken, in hoe verre deeze gedachte gegrond zyn mogte; en sy, die de eerste spreuk van *Hippocrates* 't best verstaan, zullen ook de eersten zyn, die goedkeuren, dat men met omzigtigheid te werk gaat in eene zaak, waar in het aankomt op het leven van den mensch.

Op deezen tyd, hoorde ik 't eerst met het grootste genoegen, dat men in sommige deelen van Engeland, had ontdekt eene nieuwe en meer zekere manier van Inenting, dan men tot hier toe had gebruikt. Men las in de berigten ongelooflyk veel goeds van dezelve, en dit was te meer te verwonderen, daar de Inenters voornamentlyk zulke menschen waren, die, volgens de gerugten, zich weinig kennis in de Genees-kunde konden aanmatigen.

WEETENDE, dat ontdekkingen, welke aan de grootste verstanden eer zouden hebben aangedaan, somtyds by geval gemaakt zyn door menschen van minder bekwaamheden; en dat

het in de Geneeskunde, zoo wel als in alle andere omstandigheden, onzen pligt is, zelve, zoo veel als mogelyk is, gebruik te maaken van de ontdekkingen, welke tot nut van het algemeen verstreken, zoo vatte ik alle *behoorlyke gelegenheden* aan, om onderregting te bekomen van de gevallen, omstandigheden, en uitkomsten, welke my of door het gerugt, of door nauwkeuriger berigten, ter oore kwamen. Ik zeg *behoorlyke gelegenheden*, om dat men (indien ik niet kwalyk onderregt ben) tegen alle eerlykheid en billykheid aan, heeft getragt, hen, aan wien men verpligting heeft voor de hulp in deeze gewigtige zaak, te berooven van dat gedeelte van hun inkomen, 't welk hen toekomt; hoe weinig derzelver beroep met de ontdekking ook moge overeenkomen.

De lyders, zelfs in de ingeënte Kinder-pokjes, aan allerhande weër bloot te stellen, was eene ongehoorde zaak. Hun toetelaaten, gedurende den geheelen loop der ziekte, om uittegaan, en hunne gewoone bezigheden waarteneemen, en, staande te houden, dat sy noch eenig kwaad te ondergaan, noch eenige onaangenaame gevolgen te vreezen hebben, was nog verwonderlyker; doch een oneindig getal van proeven heeft dit alles bevestigd; en eenigen van deeze proeven zullen uit dit werkje zelve blyken.

HET oogmerk deezer Verhandeling is, de praktyk een stap verder tot volmaaktheid te brengen, en te verminderen de verwoestingen van eene ziekte, welke niet in Engeland voortgesprooten, maar, gelyk de Pest, uit een vreemd Land overgebracht is, en alle pogingen,
wel-

welke wy bezitten , noodig heeft , of , om geheel uitgeroeit te worden ; 't geen mischien niet mogelyk is , of om goedaartiger gemaakt , zoo niet van alle toevallen of gevaar bevreid te worden.

DE volgende onderregtingen , tot dit oogmerk gegeven , zyn voortgesprooten uit eene uitgestrekte praktyk , en , indien eene vaste overtuiging van de waarheid , van 't geen ik heb geschreeven , steunende op herhaalde proeven , en onpartydige waarneemingen , hebben gemaakt , dat ik my zeer sterk uitgedrukt hebbe , zoo vertrouw ik , dat de ondervinding van anderen my in het vervolg zal regtvaardigen.

Hertford , den eersten November 1766.

jaaren bereiken; gelyk uit de dooden lyften zou kunnen beweezen worden.

DAARENBOVEN word de koorts, welke zich by de uitbotting der pokjes openbaard, in kinderen dikwils verzeld door ftuipen, en, fchoon deezen in het algemeen niet voor ongunftig worden aangezien, dewyl fy dikwils voorbooden zyn van afgefcheide pokjes, zoo zyn fy egter altyd verzeld met een' zekeren trap van gevaar; zelfs zyn veelen, gelyk bekend is, onder dezelve dood gebleeven, terwyl anderen, welke met veel moeite dezelve waren te boven gekomen, zoo verzwakt, en hunne vermogens zoo kragteloos zyn geworden, dat de uitwerkingen daar van geduurende het overige gedeelte van hun leeven altyd hebben kunnen bemerkt worden.

DOCH, al staat men toe, dat de uitbotting goed mogt afloopen, en door geen een van deeze toevallen verzeld worden, zoo is de ongelukkigelyder, indien zich een grooter getal van puiftjes openbaart, als gewoonlyk is, of eenig onverwagt toeval by de ziekte komt, en geneesmiddelen vereifcht, veel te jong, om overreed te worden van onfmaakelyke middelen te gebruiken, of zich aan andere noodzaakelyke hulp overtegeeven, door overtuigingen, dreigementen, of giften. Ik ben dikwils tegenwoordig geweest by droevige gevallen van deeze natuur, en heb reden te denken, dat veele kinderen aan de natuurlyke pokjes gestorven zyn, alleen door de onmogelykheid om hen te overreden, om de noodige hulp te ondergaan, in gevallen, waar in weinig of geen gevaar was te bemerken, zoo min

van het getal of de foort der pokjes, en van den trap der koorts, als van eenige andere klaarblykelyke oorzaak.

MEN moet insgelyks in overweeging nemen, dat jonge kinderen gewoonlyk een grooter getal puistjes door de Inenting krygen, dan die, welke een weinig verder in jaaren gevorderd zyn; ook is het bekend, dat veele kinderen in deeze omftandigheden zyn gestorven, en de proportie van deeze, zoo ver ik kan nagaan, is te groot, om de Inenting in jonge kinderen verder voortzetten, zoo dat het veel voorzigtiger schynt te zyn, te wagten, tot dat deeze gevaarlyke tyd voorby is, voornamentlyk daar dezelve zoo kort is, dat het gevaar, dat fy in denzelven de pokjes natuurlykerwyze krygen zullen, zeer klein is; behalven dat het in deezen tyd ook veel gemakkelyker valt, hen voor de besmetting te bewaaren, dan wanneer fy meêr aan zich zelve overgelaaten zyn, en dus ook meêr aan de besmetting blootftaan. Kinderen boven deeze jaaren kunnen met meêr vrymoedigheid worden ingeënt; ook kan 'er geene reden zyn om gezonde volwassen menschen, van wat jaaren die ook zyn mogen, uittesluiten. Menschen van zeventig jaaren hebben de Inenting zeer gemakkelyk ondergaan, en zyn zonder eenig ongemak voor het vervolg overtehouden, de ziekte te boven gekomen.

TEN opzichte van de Lighaamsgesteldheid kan men grooter vrymoedigheid gebruiken, dan men tot hier toe gedacht heeft: menschen aangedaan met verscheide sleepende ziekten; als kliergezwellen, de scheurbuik, de jigt; menschen van eene buitengewoone zwaarlyvigheid,
als

als ook zulken, welke zeer onmatig en onge-
regeld geleefd hadden, zyn alle deeze ziekte
te boven gekomen met hetzelfde gemak, en de-
zelfde zekerheid, als de allergematigste, gezond-
ste, en geregeldste menschen. Doch sy, die
door heete ziekten zyn aangetast, of aan der-
zelver gevolgen kwynen, zyn onbekwaame on-
derwerpen, en tot de operatie niet geschikt;
even weinig, als sy, welke duidelyke tekenen
van scherpe vogten hebben, of zeer zwak zyn,
het zy door gebrek aan voedsel, het zy door
eenige andere oorzaak; alle de zulken moeten
op eene byzondere wyze worden behandeld,
eer sy kunnen worden ingeënt. Menschen,
welke dikwils aan tusschenpoozende koortsen
zyn onderworpen, schynen insgelyks met recht
niet ingeënt te moeten worden; voornament-
lyk dewyl de levens-regeling, welke geduuren-
de de voorbereiding moet worden in acht ge-
nomen, in sommige gesteldheden deeze ge-
neigdheid vermeerderd. Ik weet egter gevallen,
dat lyders door sterke aanvallen van tusschenpoo-
zende koortsen, in den tyd tusschen de besmet-
ting en de uitbotting der pokjes, zyn aangetast,
ja zelfs geduurende de rypwording, in welke
gevallen de koorts-barst zeer rykelyk en met een
goed gevolg gegeven is, zoo dat de Inenting,
op den zelfden tyd, daar door geen het minste
nadeel geleden heeft.

ONDER de omstandigheden, welke in het al-
gemeen aangemerkt zyn als meêr of minder
voordeelig voor de Inenting, is de tyd van het
jaar tot hier toe geoordeeld eene zaak van groot
gewicht te zyn. De Lente en Herfst zyn groo-
tendeels aangepreezen, als zynde de gematigste
saisoenen; terwijl de koude van den Winter,

en de hitte van den Zomer voor deeze operatie ongunstig zyn gerekend. Doch de ondervinding bevestigt geenzins deeze gedagte; want, volgens de beste waarneemingen, welke ik heb kunnen maaken, hebben de Ingeënten meêr pokjes gekreegen in de Lente, dan in eenigen anderen tyd van het jaar: en, dewyl de heerschende ziekten, voornamentlyk de loop, tusschenpoozende koortsen, en kwaadaartige keelziekten (welke alle zich meêr of min met de pokjes kunnen vermengen) in den Herfst meêr gemeen zyn, zoo kan deeze tyd van het jaar niet in 't algemeen de beste gerekend worden.

MYNE gedagten is, dat men, in aanmerkinge van de verwonderenswaardige en ontegensprekelyke voordeelen, welke de lyders in de Kinder-pokjes ten allen tyden ondervinden van eene vrye toelaating van versche koude lugt, en van het gebruik van ontlastende middelen (gelyk uit verscheide gevallen, hier agter gevoegd, zal blyken), geruystelyk, in alle tyden van het jaar, kan inenten, mits men de lyders, zoo veel mogelyk is, voor de hitte van den Zomer bewaare, en zorge draage, dat sy zich niet al te warm houden, en al te zeer opfluiten, gelyk sy natuurlyker wyze doen, wegens het weêr in den winter. Ook is het bekend, dat veelen in het midden van den winter, en anderen geduurende de grootste hitte van den Zomer zyn ingeënt, zonder van een van beiden eenig ongemak geleden te hebben.

WANNEER egter op den eenen of anderen tyd eenige byzondere ziekte regeerd, voornamentlyk van zoo eene soort, welke eene goedaartige ziek-

ziekte kwaadaartig zou kunnen maaken, zal het mogelyk voorzigtiger zyn, niet inteënten, zoo lang zoodanige ziekte regeerd.

EEN voornaam Geneesheer van myne kennis in Londen, op dien tyd in eene zeer goede praktyk, berigtte my, dat in den jaare 1756 de Kinder-pokjes sterk regeerden, voornamentlyk in den Zomer. Dat in de meesten der lyders de keel zoo zeer was aangedaan, dat sy omtrent den zevenden dag na de uitbotting, wanneer sy zouden hebben moeten in staat geweest zyn, rykelyk vogten te kunnen gebruiken, geen' droppel konden doorslikken. De kwyling was op denzelfden tyd zeer rykelyk; en, de pokjes voor het grootste gedeelte samenvloeyende, stierven sy op den tienden of elfden dag; hebbende alle de geenen, welke onder de ziekte bezweken, en verre het grootste getal uitmaakten, door de genoemde oorzaak veel geleden. Ik breng dit geval alleenlyk by, om aan te toonen, hoe noodzaakelyk het is, op den aart der heerschende ziekten te letten, wanneer men de Inenting verrigten zal; en om alle de voorstanders van deeze gelukkige ontdekking aantezetten, dat sy, op alle mogelyke wyze, tragten voortekomen, dat geene der onderneemingen kwalyk uitvalle.

Van de Voorbereiding.

IN de Voorbereiding let ik voornamentlyk daar op; dat de lyder, indien hy zeer gezond is, gebragt worde in een zwakker, en zekerder staat; dat de lighaams-gesteldheid versterkt worde, indien dezelve al te zwak is; dat al het schaadelyke verbeeterd, de maag, en darmen, zoo veel als mogelyk is, van alle rauwe stoffen gezuiverd, en voor derzelve uitwerkingen gezekerd worden. Met dit oogmerk laat ik de lyders, welke tot de eerste classe behooren, en ver het grootste gedeelte uitmaaken, leeven op de volgende wyze: ik laat hen onthouden van alle dierlyke voedzels, zelfs van vleesch, nat, als ook van boter en kaas, en van alle giftige dranken, behalven alleen van dun bier, het welk ik hen met maaten toestaat, van alle speceryen, en van al 't geen eene klaarblykelyke verhittende eigenschap bezit. Hun voedsel moet bestaan in podding, gruel, sago, melk, melk met ryft, fruit-gebak, groentens, wortelen, en alle kruiden, welk het faisoen opleeverd, het zy bereid, of rauw. Eyeren, welke niet alleen moeten gegeten worden, kunnen egter in de podding toegestaan worden, en de booter in de korst van het gebak. Zeer voorzigtig moeten de lyders zyn, dat sy hunne maagen niet overlaaden, zelfs niet met de genoemde voedzels. Thee, koffy, of Chocolaad kan voor het ontbyt worden toegestaan aan hun, die hetzelfde verkiesen, of daar aan gewoon zyn.

Op deeze wyze moeten sy voortgaan omtrent
ne,

negen of tien dagen voor de operatie; en gedurende deezen tyd zyn fy genoodzaakt, omtrent op gelyke tuffchenruimtens, des avonds, naar bed gaande, te gebruiken drie giften van het volgende poeder, het zy tot pillen gemaakt, het zy in een weinig firoop of geley, en elken daaraanvolgenden morgen eene gifte van het zout van *Glauber*, ontbonden in dun watergruel.

HET poeder is famengefteld uit agt grein' *Calomel*, eene gelyke quantiteit van het famengefteld poeder van Kreeften-fchaaren (*Pulvis e Chelis cancrorum compositus*), en een agtste gedeelte van een grein van den braakverwekkenden wynsteen (*tartarus emeticus*). In plaatfe van den braakverwekkenden wynsteen heb ik fomtyds gegeven twee grein' van het *Sulphur antimonii præcipitatum*. Ten einde de verdeeling der giften gemakkelyker te maaken, bereid men eene groote quantiteit op eens, dragende vooral zorge, dat de vermenging naar behooren gefchiedde.

DE genoemde quantiteit is gemeenlyk voldoende voor eenen gezonden en fterken manfperfoon; en de gifte moet verminderd worden voor vrouwen of kinderen, naar maate van derzelver jaaren en kragten, gelyk ook voor bejaarde perfoonen.

DE eerste gifte word doorgaans gegeven in den beginne der voorbereidinge; de tweede drie of vier dagen daar na; en de derde omtrent den agtften of negenden dag. De Inenting verkies ik te verrigten op den dag, na dat de laafte gifte is gebruikt. Op den dag, wan-

wanneer de lyder het purgeer-middel inneemt, staat men hem toe, Vleesch-nat te gebruiken, maar raad hem, zich te onthouden van onbereide kruiden.

AL het geen tot hier toe van de voorbereiding gezegd is, moet aangemerkt worden, alleen betrekking te hebben tot jonge menschen, of tot die, welke van eenen middelmaatigen ouderdom zyn, en eene goede gezondheid genieten, doch onder de zulken, die verlangen ingeënt te worden, treft men ook dikwils aan tedere, aandoenelyke, en zwakke, vrouwen, en mannen van eene kwaade gesteldheid, die of door hunne constitutie, of door eene kwaade of ongeregelde levenswyze ziekelyk zyn; gelyk ook menschen van jaaren, en kinderen, welke eene zeer verschillende behandeling noodig hebben. In dit geval moet men omzigtiger met het gebruik der geneesmiddelen voortgaan, en deeze moeten eer bloed- dan buik-zuiverende zyn, en in veele gelegenheden moet men niet alleen zagte dierlyke voedzels, met een glas of twee wyn, in gevälle van verzwakking, toestaan, maar dezelve zyn zelfs noodig, om de kragten, voornamentlyk in bejaarde menschen, naar behooren te onderhouden.

KINDEREN, wier ingewanden dikwils teder zyn, en nooit door sterke buikzuiverende middelen moeten worden aangetast, vereischen egter een zagt kwik-middel, en verdraagen hetzelfde naar behooren. Zoo een middel, behalven dat hetzelfde de darmen van rauwe stoffen zuiverd, is een goed voorbehoedmiddel tegen de wormen, en derzelver uitwerkingen, welke som-

somtyds van zich zelven moeyelyk genoeg zyn, en zeer flegte ja zelfs doodelyke toevallen veroorzaaken.

DE byzondere gesteldheid der gezondheid van elk mensch, welk men zal voorbereiden, moet vooral onderzocht en overwoogen worden. Ik ben overtuigd, dat door eene onoplettenheid in deeze zaak groote mislagen begaan zyn, en voornamentlyk door een onbezonnen gebruik van kwikmiddelen, welke dikwils eene kwyling hebben veroorzaakt tot na-deel van goede gesteldheden, en den ondergang van zulke, welke te vooren zwak en ziekelyk waren. Het onderscheid, welk hier in moet gemaakt worden, en de behandeling, welke noodig is, zal begreepen worden van hen, die zich op de dierlyke huishouding en de beoefening der geneeskunde verstaan.

DE tyd der stonden is in het algemeen geweest het rigtsnoer der Inenting in vrouws-persoonen; zoo dat derzelver geheele loop over moest zyn tusschen deeze maandelyksche ontlasting. Dit neem ik ook gemeenlyk in acht, wanneer ik den tyd kan verkiezen zonder eenig ongemak, en verrigt dan de Inenting, zoodra deeze ontlasting ophoud; alhoewel ik geene reden heb, om de operatie op eenen anderen tyd kwaad te keuren, als konnende veele voorbeelden bybrengen, waar in geen 't minste ongemak zich vertoont heeft, of eenig onderscheid heeft konnen bemerkt worden, wanneer men op deeze omstandigheid geen acht gegeven had.

ZWANGERE vrouwen zyn insgelyks ingeënt,
en

en dus de pokjes gelukkiglyk te boven gekomen; doch eenige byzondere voorvallen zouden konnen aangehaald worden, om de Inenting in deeze gelegenheid afteraaden, dewyl dezelve alsdan met eenig gevaar zou konnen verzeld gaan. Nooit heb ik een vrouwsperfoon ingeënt, wanneer ik wist, dat sy zwanger was, doch sommigen, welke haare zwangerheid verborgen hielden, en, gelyk ik denk, op eene uitkomst, ik meen eenen miskraam, hoopen, zyn door my ingeënt geworden, zonder dat dit toeval egter gebeurd is; een van deeze bragt, ter regter tyd, negen weeken na de Inenting, een kind ter waereld, waar op men duidelyke tekenen der ziekte bemerkte, schoon de moeder zeer weinige pokjes gehad had.

Van de BESMETTING.

DE manier, om deeze ziekte door de Inenting mede te deelen, is in dit Land onlangs de volgende geweest. Men trok een' draad door een rype puist, wel met etter gevuld; een stukje van deezen draad wierd gelegd in eene oppervlakkige insnyding, gemaakt in een der armen of in beiden, digt by de plaats, alwaar men gewoonelyk de fontanellen zet; deeze draad wierd door een pleister overdekt, en een' dag of twee in de wonde gelaaten. Deeze manier is 't meest in gebruik, hoewel anderen de Inenting op eene verschillende wyze verrigt hebben.

TEGENWOORDIG bedient men zich van zeer onderscheide manieren; van welke ik twee, in sommige opzichten van elkander verschillende, gemeenlyk

meenlyk in het werk gesteld heb, en beschryven zal; zynde de volgende altyd zoo gelukkig geweest, dat ik aan dezelve de voorkeur heb gegeven.

DE lyder, welke ingeënt zal worden, zynde in hetzelfde huis, en, zoo men 'er niet tegen is, in dezelfde kamer met eenen anderen, die de ziekte heeft, neemt men een weinig van de stoffe uit de plaats der insnydinge, indien hy onder de Inenting is; of een pok, indien hy de ziekte natuurlyker wyze heeft, op de punt van het lancet, zoo dat beide zyden van dezelve bevochtigd zyn.

MET dit lancet word eene insnyding gemaakt in dat gedeelte van den arm, alwaar men gewoonlyk de fontanellen zet, diep genoeg, om door de opperhuid heen te dringen, en de huid zelve aanteraaken, en zoo kort, als mogelyk is, niet langer ten minsten, dan een agtste gedeelte van een' duim.

DE kleine wonde tusschen den vinger en duim van den Inenter verwyderd zynde, word de insnyding bevochtigd met de stoffe, door dezelve zagties aanteraaken met de platte zyde van het besmette lancet. Deeze operatie word in 't algemeen verrigt op beide armen, en somtyds op twee plaatsen van eenen en denzelfden arm, op eenen kleinen afstand van elkander; want dewyl ik nooit eenig ongemak heb waargenomen van twee of drie insnydingen, berust ik zelden by eene enkele, op dat noch ik, noch myne patientien, eenigzins onzeker zyn mogen, omtrent het gevolg der operatie, wan-

neer de Inenting maar op eene plaats verrigt word.

Ik heb insgelyks beproefd de volgende manier, met hetzelfde gevolg, als de boven beschreeven, maar keur dezelve niet zoo goed, alzo ik onderregt ben, dat die somtyds by anderen mislukt is. Een lancet, met de etter op dezelfde wyze, als in de andere manier, bevogtigt, word voorzigtig, en schuins, gebragt tusschen de huid en opperhuid, en de Inenter plaatst synen vinger op de punt, om de stoffe van het lancet te veegen, terwyl hetzelfde word te rug getrokken. In deeze manier, zoo wel als in de voorgaande, komt somtyds een weinig bloed te voorschyn; doch nooit heb ik met voordagt bloed te voorschyn gebragt, ook denk ik niet, noodig te zyn, dat hetzelfde afgeveegd worde, eer men de stoffe 'er inbrengt.

In beide deeze manieren van Inenting word noch pleister, noch een verband, of iet diergelyks op de insnyding gelegd, of is in eenig opzigt noodig.

DEEZE manieren, om de ziekte voorttebrengen, hebben my nooit gemist, en de ondervinding heeft voldoende beweezen, dat men niets te vreezen heeft van eene vermeerderde besmetting, door de natuurlyke ziekte op denzelfden tyd. Ik maak derhalve geene zwaa-
righeid, om den lyder, die ingeënt moet worden, en hem, van wien de stoffe zal worden genomen, in dezelfde kamer te houden, ook heb ik daarvan nooit eenige kwaade gevolgen gezien. Doch ik raade de Ingeënte lyders
(schoon

(schoon mogelyk deeze voorzigtigheid onnoodig is) zich in het vervolg aftezonderen van besmette plaatsen, tot dat zich zekere tekenen openbaaren, dat de Inenting gevat hebbe, wanneer men hier omtrent niet meer omzigtig behoeft te zyn, als hebbende geen gevaar te vreezen van eene vermeerderde besmetting.

HET schynt, hetzelfde te zyn, of de stoffe tot de Inenting genomen worde van de natuurlijke of ingeënte Kinder pokjes; ik heb se beiden gebruikt, en nooit het minste onderscheid konnen bemerken, het zy in de zekerheid der besmettinge, in derzelver voortgang, of uitkomst; en daarom verrigt ik de Inenting met een van beiden, naar maate zich eene gelegenheid opdoed, of naar de verkiezing van myne lyders, of derzelver vrienden.

HET komt ook op hetzelfde uit, of de stoffe genomen worde voor, of ten tyde van de scheiding der ziekte. Men heeft, geloof ik, in het algemeen voorondersteld, dat de Kinder-pokjes niet besmettende zyn, dan na dat de etter eenen zekeren trap van rypheid verkreegen heeft; en, in de gemeene manier van Inenting, heeft men daarop 't meest acht gegeven, zoo dat, de operatie kwalyk uitgevallen zynde, de schuld gemeenlyk gelegd is op de onrypheid der stoffe.

DOCH het blykt zeer klaar uit de tegenwoordige manier van Inenting, dat, zoo dra eenige vogtigheid kan genomen worden van het besmette deel van een' ingeënten lyder, voor dat de puistjes verschynen, zelfs voor de koorts van uitbottinge, deeze vogtigheid in staat is, om

met de grootste zekerheid de pokjes mede te deelen. Ik heb een weinig helder vogt genomen van het opgeligte velletje van het ingesneeden deel, zelfs op den vierden dag na de operatie; en, op andere tyden, gebruikt etter, volkomen gekookt, na de *Crisis*; beide met hetzelfde gevolg. Ik verkies egter in 't algemeen tot de Inenting te neemen de stoffe geduurende de koorts van uitbottinge, en ik vooronderstel, dat dezelve, op deezen tyd, de meeste kragt bezit.

In alle gevallen, wanneer ik de stoffe neem van eenen ingeënten, verkies ik dezelve uit de plaats, alwaar de Inenting is geschied; en ik ben altyd zeker, dat deeze stoffe besmettende is, en genoegzaame kragten bezit, wanneer de ziekte gevolgd is.

HET zou iemand vreemd kunnen voorkomen, dat men geen verband, hoe genaamd, op de Inenting gebruikt; maar dat de insnyding gemaakt, en met een zeer klein gedeelte van versche, vloeibaare, stoffe, bevogtigd zynde, alles verder aan de natuur overgelaten word. Evenwel is deeze manier allezins goed, om dat het gebruik van een pleister of van zalf, gelyk in de gewoone manier, in sommige lyders de huid doet ontsteeken, en in allen strekt, om de natuurlyke gesteldheid van de insnyding te veranderen, en te beletten, dat men daar uit een gegrond oordeel aangaande den voortgang der besmettinge vellen konne, 't welk in het vervolg blyken zal, eene zaak van groote aangelegenheid te zyn.

Is noch een ingeënte lyder by de hand,
noch

noch iemand in de buurt , welke goedaartige natuurlyke pokjes heeft ; dan kan men , gelyk in de gewoone manier , eenen draad gebruiken , mits dat dezelve voor korten tyd besmet zy ; want ik denk , dat dezelve zoo dra mogelyk moet gebruikt worden , na dat die met de besmettende stoffe doortrokken zal zyn.

De volgende manier , om de ziekte voort te brengen , is insgelyks van nut bevonden ; doch ik heb my van dezelve nooit bediend. Steekt de punt van een lancet in de stoffe der pokjes ; laat hetzelfde gehouden worden in de lugt , tot dat het droog is ; waar na het kan geslooten en bewaard worden , in het gewoone kokertje , zonder eenige verdere zorg ; maakt vervolgens met dit lancet eene schuinsche opening in de opperhuid , en beweegt hetzelfde korten tyd tusschen de huid en opperhuid , op dat een gedeelte van de stoffe met de vogten zou kunnen vermengt worden , trekt dan het lancet te rug , en laat de insnyding onbedekt , zoo als in de voorgaande manieren.

Van den VOORTGANG der BESMETTINGE.

HET schynt, dat men tot hier toe zeer weinig gelet heeft, op den voortgang der ziekte, voor zoo verre dezelve kan worden afgenomen uit het deel, waar op de Operatie is verrigt; doch het zal in het vervolg blyken, dat het zeer noodzaakelyk is, dat men op deeze omstandigheid lette, dewyl men daar uit somtyds eene grondige voorzegging kan doen van het toekomende der ziekte, en men de onderscheide verschynselen op den arm zou kunnen aanmerken, als aanwyzingen, welke ons in staat zullen stellen, om ongemakken voort te komen.

De voorige manier, om de plaats der insnydinge te bedekken met een pleister; en dezelve op de eene of andere wyze te verbinden, belet veele nuttige onderrigtingen van deeze soort; dezelve belet het oordeel van het gevoel, en maakt dat van het oog somtyds dubbelzinnig.

Op den dag na de Inenting ontdekt men weinig verandering, schoon dezelve niet vrugtelooos zy; op den tweeden dag ontdekt men, het deel met een vergroot-glas beschouwende, eene soort van oranje-kleurige vlak rondom de insnyding, en de huid schynt zich in den omtrek samen te trekken. Op deezen tyd geef ik gemeenlyk het volgende middel, als de lyder na bed gaat, het zy met een weinig geley

ley vermengt, of doorgaans tot een pil gemaakt.

NEEM *Calomel*, en samengesteld poeder van Kreeften-schaaren, van elk drie grein', van den braakverwekkende wynsteen $\frac{1}{16}$ van een grein. Eene goede quantiteit van dit middel moet zorgvuldig op eens gereed gemaakt worden, op dat de verdeeling des te nauwkeuriger zou kunnen geschieden.

Op den vierden of vyfden dag voelt men eene hardigheid, wanneer men den vinger op de insnyding legd. De lyder word ontwaar eene geringe jeukte in dat deel, welk een weinig schynt ontstoken te zyn; en onder eene soort van blaasje, word een weinig helder vogt gezien; schynende het deel oppervlakkig gebrand te zyn. Omtrent den zesden dag word gemeenlyk pyn en eene styfte onder den oxel ontdekt, en dit is een zeer aangenaam toeval, alzoo hetzelfde niet alleen voorspeld eene aannaderende uitbotting, maar ook een teken is van eenen goedgunstigen voortgang der ziekte. Somtyds op den zevenden, doch meêr op den agtsten dag, openbaaren zich eenige tekenen van de koorts der uitbottinge; als, by voorbeeld, geringe tusschenpoozende pynen in het hoofd en den rugge, gevolgd door huiveringen, en daar op volgende hitte, welke in een' grooter of kleiner graad aanhoud, tot dat de uitbotting is geschied. Op deezen tyd klaagen de lyders ook gemeenlyk over eene zeer onaangename smaak in den mond; de adem is altyd stinkende, en de reuk verschilt van het geen ik ooit in een ander geval heb waargenomen, behalven in de koorts der uitbottinge.

DE ontsteeking op de armen breid zich , op deezzen tyd , zeer schielyk uit ; en , wanneer men dezelve door een goed vergroot-glas beschouwt , schynt de insnyding voor het grootste gedeelte omringt te zyn met een oneindig getal kleine , samenvloeyende , puistjes , welke in grootte en uitgebreidheid toeneemen , naar mate de ziekte verder vordert. Op den tienden of elfden dag ontdekt men gemeenlyk eene ronde of ovaale uitbotting , welke de insnyding omringt , en zich somtyds ten naasten by half rondom den arm uitbreid , maar doorgaans omtrent de grootte van een' schelling heeft , zynde onder de opperhuid , zagt op het aanraaken , en niet pynelyk. Dit is ook een zeer aangenaam verschynfel ; hetzelfde verzelt de uitbotting alle onaangename toevallen verdwynen , en geeft op den zelfden tyd zeker te kennen , dat de geheele zaak voorby is , terwyl de pyn en styfte onder den arm ook verdwynen.

DE toevallen van de koorts zyn grootendeels zoo gering , dat dezelve zelden eenige hulp van de kunst noodig hebben , behalven eene herhaaling van hetzelfde middel , welk den tweeden avond na de Operatie gegeven is , en op den daaraan volgenden morgen dit buikzuiverend drankje , ten einde drie of vier ontlastingen te verwekken.

NEEM van het aftreksel van zene-bladen (*Infusio foliorum sennæ*) twee oncen , manna een half once , van het aftreksel van de Jalappe (*Tinctura Jalappæ*) twee dragmen.

MEN geeft dit middel , zoo dra de toevallen der uitbottinge bemerkt worden , indien sy schynen

schynen geweldiger te zyn, dan naar gewoonte.

MEN heeft opgemerkt, dat men, zacht geëvende op den voortgang der besmettinge, in staat kan zyn, in 't algemeen te voorzien, met eenige zekerheid, de uitkomst der ziekte. 'Er openbaaren zich altyd byzondere toevallen, doch deeze zyn niet voldoende, den algemeenen loop te stuiten.

INDIEN de reeds beschreeven verschynselen eerder waargenomen worden, dan heeft men eene zeer goede uitkomst te wagten: doch het gebeurt in sommige gevallen; schoon men kan zien, dat de Inenting vat gehad heeft; dat dezelve nauwelyks te bemerken zyn, wanneer de kleur omtrent de wonde bleek blyft, inplaatse van rood of ontstooken te worden; de hoeken van de insnydinge zich weinig uitbreiden, vlak blyven, nauwelyks opzetten, en noch door pyn, noch door eenig ander ongemak, verzeld worden. Ja, somtyds op den vyfden, of zelfs op den zesden dag is de verandering zoo gering, dat men in twyfel raakt, of de besmetting wel gelukt zy.

DE zaaken dus gesteld zynde, is het geval ongunstig, en men heeft laater, dan gewoonlyk, en eene min goedaartige ziekte te wagten: om dit voortekoomen, laat ik het poeder of de pil alle avond gebruiken, en, in gevalle hetzelfde geene ontlasting verwekke, of de lyder tot hardlyvigheid geneigt zy, des morgens, een of tweemaal, naarmate het geval vereischt, een once van het zout van *Glauber*, of, gelyk doorgaans, het reeds gemelde buikopenend drankje. Daar door word de ontsteeking be-

vorderd, welke ik altyd verlang te zien, om dat ik standvastig waargenomen heb, dat een schielyke voortgang op den arm, en een schielyk begin van de toevallen der uitbottinge, voorspellen, dat de ziekte zagt en goedaartig zyn zal; daar integendeel, wanneer sy beiden zich laater openbaaren, de toevallen gemeenlyk meer ongeregeld, en min goedaartig zyn.

ALTHANS gekomen zynde tot het voornaamste tydftip deezer ziekte, ik meen de uitbotting; een tydftip, waar in de tegenwoordige manier, welke ik aanbeveele, wezenlyk verschild van de manieren, tot hier toe in gebruik, en van wiens behoorlyke verzorging veel afhangt; zoo zal het noodig zyn, daaromtrent duidelyke en klaare onderregtingen te geeven, en te raaden, dat men dezelve met standvastigheid en omzigtigheid volge.

IN plaatse van den lyder in syn bed, of kamer te houden, wanneer de toevallen van de koorts der uitbottinge zich openbaaren, moet hy, zoodra het buikzuiverend middel syne werking verrigt heeft, uitgaan in de open lugt, al is het zoo koud, dat hy de koude maar even kan verdraagen, en drinken koud water, indien hy dorstig is; altyd zorge draagende, dat hy niet stilstaa, maar in eene maatige beweging blyve, zoo lang hy in de lugt is.

DEEZE behandeling schynt, inderdaad, op het eerste aanzien, zoo schaadelyk voor den lyder, als dezelve zonderling aan den Leezer moet voorkomen; doch de uitwerkingen zyn zoo heilzaam, en zoo standvastig door de ondervinding beweezen, en van dezelve hangt de ge-

gelukkige voortgang der ziekte, geduurende alle de tyd-perken, zoo zeer af, dat ik daar in geene uitzondering maake, ten zy het weder al te streng, en de gesteldheid van den lyder al te teder zy. Ook is het ontegenzeggelyk waar, dat lyders, in de weinige gevallen, waar in de toevallen der uitbottinge zeer zwaar geweest zyn, alle beweging vermydende, en voor de koude, als voor het grootste kwaad, vreezende, egter, wanneer ik hen onder deeze omstandigheden heb overreed op te staan, en uit de deur tegaan, schoon somtyds geleid door twee helpers, en hun heb toegestaan zoo veel koud water te drinken, als sy verkoofen, geen het minste kwaad toeval hebben uitgestaan. Integendeel, na dat sy, hoewel met moeite, overtuigt zyn, om zich aan deeze behandeling overtegeeven, bevinden sy hunne geesten verlevendigd, sy krygen weder trek tot eeten, rusten na behooren, raaken in een maatig zweet, welk door eene goedaartige uitbotting verzeld word, en de koorts schynt geheel uitgebluft te zyn.

In het algemeen zyn de klagten in deeze omstandigheden zeer matig; en verzelt met zoo weinig kwaads, dat de lyder, geduurende den geheelen tyd, wel eet en slaapt: weinig puistjes openbaaren zich, en zyn somtyds gelyk verdeeld; doch somtyds breid zich de ontsteeking op den arm uit, en word omringt door een klein getal puistjes, welke by trappen ryp worden; geduurende deezen tyd gaat de uitbotting, meestentyds, na behooren voort, en men heeft meer moeite om de lyders te houden binnen de vereischte paalen, en hen te beletten, dat sy zich in het publyk begeeven, en de besmet-

smetting verspreiden ('t geen ik altoos tragt voortekomen), dan men in het eerste had, om hen te overtuigen, van uittegaan. In deezen tyd heeft men zelden genees-middelen noodig; de koude lugt schynt het beste versterkende middel te zyn, en wanneer men eene ongewoone matheid verneemt, word hun over dag een kommetje dun vleesch nat, of een glas wyn toegestaan, of wey met witten wyn bereid, wanneer sy na bed gaan, 't welk men op alle tyden moet toestaan aan tedere, bejaarde, of zwakke lyders.

ME T deeze uitzonderingen, zyn sy, tot hier toe met veel omzigtigheid te houden aan de levens-regeling, boven voorgeschreeven. Maar, na dat de uitbotting geschied is, staat men hun, zoo de omstandigheden het vereischen, toe, te gebruiken een weinig wel gekookt vleesch van het zagtste soort, als hoenderen, kalfsch- of schaapen-vleesch.

DE beschreeve levens-regeling, verkoelende bloed- en buik-zuiverende middelen, en een vry genot van de koude lugt, ten tyde der uitbottinge, komen gemeenlyk voor, de kwaade toevallen, en een groot getal puistjes. Ik heb weinigen gezien met zoo veel puistjes, schoon afgescheiden, dat ik hen noch geraaden noch toegestaan heb, uit het huis te gaan. Doch het grootste getal myner lyders vermaakt zich, de uitbotting gering zynde, buitens huis binnen zekere paalen, met de pokjes op hun lyf.

Ik beveel dit niet, noch houde ook staande, dat het noodig is, maar ik ben nooit instaat geweest, waarteneemen, dat daar van eenig on-

ongemak gekomen is , en , hoe vreemd het ook moge voorkomen , zoo is het egter waar , dat sy , die zich 't minst ontzien , ook beeter gemoed schynen te zyn , en minder te klaagen , dan anderen , die geneegen zyn binnen de deur te blyven. En , inderdaad , zulke myner lyders , die het voordeel deezer behandelinge zelve ondervonden hebben , laten zelden toe , dat die , welke in het voornaamste deel der ziekte zyn , in de uitbotting namentlyk , zich in huis houden ; maar moedigen hen veeleer aan , om een weinig ongemak uitteftaan , door hun te verhaalen de voordeelen , welke sy hebben ondervonden van de manier , die sy aanprijzen.

Aan hun , die de ziekte in den geringsten graad , te voren beschreeven , hebben , namentlyk , zonder eenig teken van uitbottinge , dan alleen op de plaats der Inenting , word schielyk toegestaan , hunne gewoone bezigheden te verrigten ; en men heeft veele gevallen gezien , van naarftege , arme , menschen , die aanstonds aan hun werk gegaan zyn , alleenlyk zorge draagende , dat sy zich niet begaaven onder menschen , die de ziekte niet gehad hadden , uit vreeze van dezelve te verbreiden , en onderregt zynde , twee of drie-maal te gebruiken van het purgeer-middel , boven beschreeven , of zoo veele giften van het zout van *Glauber*. Doch sy , die de ziekte in een grooter graad hebben , worden een weinig langer in huis gehouden , en men geeft hun nu en dan een vry zagt buikzuiverend middel , wanneer sy maar een weinig tot hardlyvigheid geneegen zyn , dewyl de rypwording daar door eer bevorderd , dan vertraagd word.

WANNEER de pokjes ryp zyn , en het zeker is , dat men niets meêr van de ziekte te vreezen heeft , dan staa ik mynen lyderen toe , langzamerhand van levenswyze te veranderen ; en van eene , volmaakt verkoelende , tot eene , een weinig meêr versterkende , overtegaan ; aan allen strikt beveelende tot hun gewoon dierlyk voedzel wedertekeeren , doch met groote omzigtigheid , en zoo wel in het voedzel , als in de gegiste dranken , hunnen trek te maatigen.

HET gebeurt zelden , dat men genoodzaakt is , iet te leggen op de plaats , alwaar de Operatie verrigt is ; gemeenlyk geneest dezelve , en word met een' roof bedekt omtrent den tyd , dat , in de natuurlyken , al de pokjes zouden gedroogd zyn : in sommige gevallen egter blyven de insnydingen ontlasten eene etterachtige stoffe ; en in dit geval is het voldoende , de plaats te bedekken met het *ceratum album* , of eenige andere zagte pleister , welke belet , dat het linne aan de verzweering vast zit , en tefens dezelve voor de lugt bewaard. Gebeurt het , in deeze omstandigheden , dat het deel niet wil geneezen door de eene of andere byzondere oorzaak in het lighaam , dan is het noodig , zagte buik- en bloed-zuiverende middelen te geeven , naarmaten de omstandigheden zullen vereischen.

Van ONGEWOONE TOEVALLLEN en VERSCHYNSELEN.

Tot hier toe heb ik den gewoonen loop der ingeënte Kinder-pokjes beschreeven. 'Er zyn, egter, afwykingen van deezen loop, en, inderdaad, niet weinigen; en daarom zal het noodig zyn, eenigen der voornaamsten, welke de onervaarenen zouden kunnen verontrusten, en eene wezenlyke moeyelykheid, zoo wel als vrees voor gevaar veroorzaaken, te beschryven, en optegeeven de middelen, welke de ondervinding heeft aan de hand gegeven, om dezelve, of de twyfelingen, welken den uitkomst betreffen, uit den weg te ruimen.

HET eerst, waarvan ik zal gewag maaken, en 't welk, schoon zeer zelden voorvallende, egter somtyds veel moeite veroorzaakt, is een groote trap van ziekte, verzeld met braakingen, en den lyder onder de uitbotting aantastende. In dit geval is het altyd noodig, ten eersten de maag te zuiveren, 't geen geschieden kan, of door den lyder rykelyk te laten drinken warme dranken, om de braakingen te bevorderen; of mogelyk beter, door hem te geeven een grein van den braakverwekkenden wynsteen, als hy volwassen is, vermengt met tien grein' van het samengesteld poeder van kreeften-schaaren, zorge draagende, dat de gifte verminderd worde, voor zeer jonge en zwakke onderwerpen.

Dit middel doet gewoonlyk eenige galstoffen, door het braaken, ontlasten, verwekt somtyds stoelgangen, of een matig zweet, en ver-

verschafft gemeenlyk verligting. Doch, zöo 'er op het gebruik van dit middel geene afgangen mogten volgen, en de ziekte bleef aanhouden, dan brengt een zagt buikzuiverend middel altyd, en met zekerheid, verligting te weeg, en het begin der uitbottinge neemt dit toeval ten eenenmaalen wech.

EENE andere afwyking van nog meêr gevolg, welke fomtyds zich opdoet op het einde van den tyd der uitbottinge, en dikwils, schoon niet altyd, verzelt word met een' grooten trap van ziekte, is de roos, of soortgelyke uitflag; deeze, zich alleenlyk hier en daar op de huid met vlakken openbaarende, is niet zeer kwaad, en verdwynt wederom schielyk.

Doch fomtyds is de geheele huid bedekt met de roos, die zich volkomen onder de pokjes gemengt, en zoo veel overeenkomst heeft met de kwaadaartigste soort van samenvloeyende pokjes, dat dezelve daarvan nauwelyks te onderscheiden is: en, inderdaad, sommige soortgelyke gevallen zyn my voorgekomen, waar door ik, alzoö sy met peperkoorn en paersche vlakken verzelt wierden, zeer verontrust ben geweest; dewyl ik niet instaat was, alleen door het gezicht, schoon met vergrootglazen geholpen, te bepaalen, of 't geen ik zag een onschaadelyke roos, of tekens van de grootste kwaadaartigheid waren. Eene zeer nauwkeurige oplettenheid egter heeft my instaat gesteld, al het onderscheid klaar te bemerken, en de volgende waarneemingen zullen, gelyk ik vertrouw, strekken, om anderen te verlossen van de benauwdheid, waarin sy door zoo een verschynfel zouden kunnen gebragt worden.

HET

HET waar en wezenlyk onderscheid moet gezocht worden in de toevallen, welke de ziekte verzellen. In eenen roosachtigen uitslag, of zoo eenen, welke somtyds de pokjes verzeld, is niet zoo veel koorts, ook is de slaapeloosheid, of pyn in het hoofd en de lendenen, niet zoo groot; men bemerkt ook niet dat algemeen verval van kragten, welke toevallen byna onafscheidelyk zyn van de samenvloeyende Kinderpokjes, voornamentlyk wanneer sy met zulke tekenen van verrottinge verzeld worden. Daarenboven kan men, door een nauwkeurig onderzoek, somtyds ontdekken een gering getal afgescheiden puistjes, grooter dan de overigen, vermengt onder den anderen uitslag, en deeze zyn de waare Kinder-pokjes. In deeze gevallen word aan de lyders geboden, zich voor koud water, of eenige andere koude zaak, te wagten, en zich in huis te houden, maar niet in het bed te gaan. Blyft des niet tegenstaande de ziekte aanhouden; dan zal men een weinig wey, met witten wyn bereid, of een ander, eenigzins hartsterkend middel, goedbevinden; en deeze manier is tot hier toe zoo gelukkig geweest, dat men daar mede alle kwaade toevallen is voorgekomen. Na verloop van twee of drie dagen veranderd de huid van eene hoog roode tot eene donkere kleur; weinige afgescheide puistjes blyven over, en komen tot rypheid, zonder dat van dit verschrikkelyk verschoynsel eenig verder ongemak volge. (Zie de deritiende en veertiende waarneeming.)

DEEZE uitslag is dikwils ten onrechte aangezien voor samenvloeyende pokjes, waar mede dezelve zoo veel overeenkomt, en heeft aan veele beoefenaaren der konst, of uit on-

weetenheid, of uit oneerlykheid, gelegenheid gegeven, om te beweeran, dat sy, als de pokjes in eene groote menigte voor den dag gekomen, en samenvloeyende zyn, door een onfeilbaar middel het grootste gedeelte der puistjes kunnen doen verdwynen, overlaatlende alleenlyk zoo veele afgescheiden pokjes, als genoeg is, om den lyder te overtuigen, dat hy de ziekte waarlyk heeft: Zulke voorwendsels zyn wezenlyk gemaakt, en de lyder, die op deeze wyze is misleid geworden, heeft veel toegebragt, om te verspreiden gerugten, welke ontrouw, en waarschyndelyk ook nadeelig, zyn geweest aan de gezondheid van anderen; aan wien men, in soortgelyke omstandigheden, heeft toegestaan, uittegaan en koude middelen te gebruiken, waar door de uitslag na binnen gedreeven is, en de slegtste gevolgen waargenomen zyn.

Ik moet ook hier aanmerken, dat een uitslag, van deeze soort, welke ik beschreeven heb, dikwils zich verltont onder de voorbereiding, (of de levens-regeling, de genees-middelen, of beiden, daar aan schuld zyn, kan ik niet zeggen), en maakt, dat de operatie uitgesteld word; doch ik heb waargenomen, dat de uitslag in zulke gevallen in staat is, om wedertekeeren op den tyd van de uitbotting der pokjes.

De toevallen, welke voor de uitbotting gaan, beginnen in het algemeen, gelyk reeds gezegd is, op het einde van den zevenden of op den agtsten dag na de Inenting, doch dikwils gebeurt het, dan sy zich veel vroeger of veel laater verltoonen. Dus heb ik gezien eenige gevallen, waar in de ziekte zich zoo schielyk na de besmetting openbaarde, en met zoo weinige toe-

toevallen of ongemakken verzelt was, dat de geheele ziekte geëindigt, de purgeer-middelen gebruikt waren, en de lyder naar huis gegaan was, volkomen gezond binnen den tyd van eene week; voor dat anderen, op den zelfden tyd, met etter van denzelfden lyder, en onder dezelfde omstandigheden ingeënt, hadden beginnen te klaagen.

In dit geval ontdekt men op het deel, alwaar de Inenting geschied is, veel eerder zekere tekenen van besmettinge, somtyds zelfs op den volgenden dag, of een' dag laater, wanneer de insnyding dikwils merkelyk ontstooken en verheven schynt te zyn. De lyder klaagt omtrent deezen tyd gemeenlyk over een der volgende ongemakken, namentlyk, over huivering, eene jeukte, en geringe steekende pyn in het deel, somtyds in de schouder, draijingen in het hoofd, slaaperigheid, eene geringe hoofdpyn, somtyds verzelt met eene koortslige hitte, doch dikwils zonder dezelve: het verhaal, welk sy zelven van hun gevoel geeven, is in sommigen, als of sy te veel gedronken, in anderen, als of sy eene koude gevat hadden. Deeze klagten duuren zelden vier- en twintig uren, dikwils nog niet zoo lang, en met verscheide tuschenpoozingen, klimmen, zoo verre ik my herinner, ook nooit tot eenen zoo hoogen trap, dat sy vereischen, dat de lyders zich in huishouden. De ontsteeking op den arm gaat ten tyde deezer ongemakken schielijk voort, en is hard op het aanraaken, doch, wanneer dezelve verminderen, verminderen insgelijks de tekenen van ontsteeking by trappen, en het deel droogt tot een gemeene smalle roof; de huid, welke te vooren rood was, word paersch,

het deel is ten eenenmaalen wel, en men hoord niets meer van de ziekte. (zie de eerste tot de twaalfde waarneeming). In sommige gevallen ontdekt men deeze toevallen veel laater; zelfs op den zevenden of agften dag, wanneer men eene nitbotting, als een gevolg derzelven zou wagten, ontdekt men dezelve niet: de arm word schielyk zeer gezond, en de ziekte is ten einde.

In deeze ongeregelde soort der ziekte, heeft men egter eenige voorbeelden gezien, waar in weinige puistjes zyn te voorschyn gekomen, en waarschyntlyk een gevolg van de Inentinge geweest zyn; doch de puistjes hebben niet uitgezien, als de waare pokjes, en zyn ook niet ryp geworden als dezelve, en ook niet langer, dan drie dagen, blyven staan; omtrent welken tyd sy, grootendeels, wechgedroogd zyn.

DEWYL ik het moeyelyk vinde, te beschryven de verscheidenheden en ongeregeldheden der toevallen, welke men in deezen korten tyd, dat de ziekte duurt, ontmoet, zal ik, om de zaak beter optehelderen, tot voldoening van den lezer, eenige gevallen voordraagen.

WANNEER my, in myne praktyk, voor 't eerst onderwerpen van deezen aart voorkwamen, stondt ik in twyfel, of sy ten eenenmaalen geruyst konden zyn van een' volgenden aanval der ziekte, en, om te beproeven, of sy zeker zyn konden, dan niet, entte ik dezelve, eene tweede reize in, en gaf hun gelegenheid, zich te voegen by de lyders, in alle tyd-perken der ziekte, en zich bloot te stellen aan alle andere gelegenheden, om besmet te worden; en zedert dien tyd heeft men zulks be-

beproefd met het grootste getal van zoodanige lyders, zonder dat egter, in een eenig geval, de ziekte wederom voortgebragt is; zoo dat ik tegenwoordig geene zwaarigheid meêr maake, vastelyk te zeggen, dat sy volkomen zeker zyn kunnen; ook heeft my de ondervinding grootendeels in staat gesteld, om te voorzeggen, binnen twee of drie dagen, na de Operatie, of de ziekte op deeze gemakkelyke manier zoude overwonnen worden.

Na de tweede Inenting zyn de ingesneede deelen egter gemeenlyk voor een dag of twee ontstooten geweest, juist op dezelfde manier, als ik, in oneindig veele gevallen, dezelve gevonden heb, zoo wel in die, welke, schoon zeker, de natuurlyke Kinder-pokjes gehad te hebben, zich egter, alleen om de proef te nemen, hebben laten Inenten, ten einde men de gevolgen daar van zoude bemerken, als in anderen, die twyfelende, of sy dezelve gehad hadden, of niet, ingeënt zyn, om voldaan te worden. Doch in alle zulke gevallen wierden de deelen wederom schielyk gezond, en geen van die verschynselen, welke gezegd zyn, standvastig de Inenting te verzellen, als pyn in het hoofd, duizeling, tekenen der besmettinge op den arm, en soortgelyke meêr, hebben zich geopenbaard. De pokjes kunnen ook niet te voorschyn gebragt worden in een mensch, die te voren de Kinder-pokjes gehad heeft, het zy door den natuurlyken weg, het zy door de Inenting: en daarom kan men, niet met recht, tegenwerpen, dat de lyders, welke ik vooronderstel, de ziekte te boven te komen, op de zeer gemakkelyke beschreeven

manier, waarschynelyk, zonder dat men het bemerkt had, de Kinder-pokjes in vroeger tyd zouden gehad hebben.

EEN ander, en minder goedgunstig, verschynfel, waar van hier ter plaatse moet gesproken worden, is, wanneer de kleur rondom de insnyding; waar aan men egter zekere tekenen van besmettinge ontdekt; in plaatse van hoog rood te zyn, bleek is, vlak blyft, en zeer weinig verheeven word. Dit kan niet veel goeds belooven; en hierom geef ik het bloedzuiverend middel veel meer, en zoo hetzelfde geene ontlasting te weeg brengt, voeg ik daar by eene buikzuivering.

EENIGEN van myn eigen patienten, en, gelyk ik zeker onderregt ben, ook van andere Inenters, die deeze manier gebruikten, hebben gehad sterke uitbottingen van de genoemde soort, na dat sy na huis gekeert waren; en dit heeft waarschynelyk aanleiding gegeven tot de verhalen, dat verscheide lyders, na de Inenting, de Kinder-pokjes door den natuurlyken weg hadden gekreegen: Doch dat deeze verhalen steunen op kwaade gronden, zal blyken daaruit, dat in alle gevallen van deeze soort, welke my in myne praktyk zyn voorgekomen, of, zoo ver ik kan verneemen, van anderen waargenomen zyn, de tweede of laatste uitbotting der pokjes altyd is voorgevallen binnen den tyd, welke men stelt tot den voortgang der ziekte, door de Inenting verwekt, voor dat de ontsteeking op den arm verdweenen was, en eerder, dan sy konden voorondersteld worden, voortgebracht te zyn door eene

eene natuurlyke besmetting. Ook is dit altyd voorgevallen in menschen , in welke men , na eene geringe uitbotting , en vermindering der toevallen , te vroeg geoordeeld had , de ziekte geheel over te zyn , en die daarom verlof verkreegen hebben , naar hunne Familien weder te keeren.

MEN zal ongetwyfeld vraagen , hoe gevallen van deeze soort ooit kunnen gebeuren by hen , welke als geneezen naar huis keeren? Hierop antwoorde ik , dat het geene ongewoone zaak is , voor naarstige menschen , dat sy , na eene geringe uitbotting , en verdwyning van alle ongemakken , vryheid vraagen , naar huis te gaan , en tot hunne bezigheden wedertekeeren , en dat , wanneer men oordeelde , dat anderen daar van niets te vreezen hadden , dit verzoek hun dikwils toegestaan heeft , want de Genees-heer kan zoo min , als de lyder , voorzien , of deeze toevallen volgen zullen ; doch men heeft aan te merken , dat in alle deeze gevallen van myne eigen praktyk , zeer te rug dryvende middelen in den beginne gebruikt zyn , en dat een kragtiger levenswyze , en sterker beweeging naderhand tot deeze tweede uitbotting veel schynt toegebracht te hebben.

EER ik dit hoofdstuk sluit , zal het gepast zyn , aan te merken , dat ingeënte lyders , in het een of ander tyd-perk der ziekte , waar-schynelyk zouden kunnen aangetast worden met ziekten , ten eenenmaalen onafhankelyk van de Kinder-pokjes : zulke by voorbeeld , als kunnen veroorzaakt worden door wormen , of die in zoo een' tyd van het jaar algemeen heerschen , als ook zoodanigen , waar aan de

lyders door hunne lighaams-gesteldheid onderworpen zyn. Eenige gevallen van deezen aart zullen gevonden worden onder die, welke agter dit werkje geplaatst zyn. (Zie de zeventiende, negentiende, en een-en-twintigste waarneming).

GEVOLGEN *van deeze manier van INENTINGE.*

NU zal ik overweegen de gevolgen, welke deeze zeer koude en te rug dryvende geneeswyze heeft; en in hoe verre de toekomstige staat der gezondheid van den lyder zou kunnen aangedaan worden door eene praktyk zoo nieuw, en strydende tegens de aangenomen theorie.

Ik behoef niet te zeggen, hoe zeer men geoordeelt heeft, noodig te zyn, in de meeste of in alle ziekten met uitflag, voornamentlyk in de Kinder-pokjes, op alle mogelyke wyze, de pooging der natuur in het voortbrengen van den uitflag te helpen, en, integendeel, hoe nadeelig men gedacht heeft te zyn, dezelve te stuiten, het zy door de koude lugt, kouden drank, of door eenige aanmerkelyke ontlastingen, en dat dus het gebruik van warme verdunnende vogten, het leggen in het bed, voornamentlyk wanneer de koorts en toevallen geweldig waren, of ten minsten zich in huis te houden, in het algemeen tot dit oogmerk goedgekeurd en aangepreezen zyn; indien derhalve eene praktyk, zoo vreemd van deeze begrippen, ja, byna ten eenenmaalen, van dezelve verschillende, aangepreezen word, zoo is het ook geen wonder, indien de menschen daar

door

door ontroert , en die toevallen verwacht worden , welke voorondersteld worden , de onvermydelyke gevolgen daar van te zyn.

DE ondervinding , evenwel , en de gevallen , van zoo veel duizend' menschen , welke door deeze manier gered zyn , zonder eenige aanmerkelyke kwaade gevolgen daar van , het zy vroeg of laat , te hebben gekreegen , zyn ontegenspreekelyke bewyzen ter betooging van derzelver regtmaatigheid , en de beste proef van derzelver nuttigheid en zekerheid. Ik zegge , zonder eenige aanmerkelyke kwaade gevolgen ; want ik heb , waarlyk , geen een toeval gezien , het welk deezen naam verdiende , indien men hetzelve vergeleek met het geen somtyds de natuurlyke pokjes volgd , of dikwils gebeurt na de oude manier van Inentinge.

ELK een , die eenig doorzigt heeft in de gemeene of oude praktyk , zal toestaan , dat de lyders , voornamentlyk kinderen , de ziekte , op eene goedgunstige wyze , doorgestaan hebbende , dikwils onderworpen waren aan verzweeringen onder den oxel , en andere deelen , aan verdrietelyke oog-ontsteekingen , en lastige zweeren op de plaats van de Inentinge ; welke , schoon niet konnende voorzien of voorgekomen worden , egter , gemeenlyk meêr pyn en ongemakken aan de lyders , en meêr moeite aan den Inenter gaven , dan de ziekte zelve gedaan had : daar ik integendeel , onderzocht hebbende de gevolgen in hen , die op de koude of op deeze nieuwe manier behandelt zyn , verzekeren kan , dat onder meêr dan vyftien honderd lyders , alleen maar een enkele geweest is , welke zoo iet , als eene verzweering onder den

oxel had; zynde dit voorgevallen by een kind, welk op denzelfden arm een fontanel had gehad, die op dien tyd opgedroogd was: in anderen heb ik alleenlyk gezien twee zeer kleine oppervlakkige verzweringen omtrent de plaats der Inenting, en deeze scheenen eerder voortgebracht te zyn door eene prikkeling van de stoffe, welke zich ontlaste, dan van eenige andere oorzaak, en wierden ook schielyk geneezen met zeer weinig moeite.

In eenige weinige gevallen, is ook in het ingesneeden deel een roofje gekomen, het welk voor eenen korten tyd pyn, maar nooit eene verzwering van eenig gevolg, verwekt heeft. De geringe uitslag, en vuurigheid, welke bekend is, gemeenlyk goedaartige natuurlyke Kinder-pokjes te volgen, is ook somtyds, hoewel zelden, waargenomen by hen, die op deeze wyze waren ingeënt, en dewyl sy van even weinig gevolg zyn, zyn sy ook in het algemeen op dezelfde manier, door weinige zagte buikzuiveringen, geneezen.

Nooit heb ik na deeze manier van Inenting eene oog-ontsteeking gezien, welke waarlyk deezen naam verdiende; de vliezen der oogen zyn in weinigen eenigzins ontstoken geweest, doch schielyk wederom geneezen, zonder dat daartoe eenig middel gebruikt was; en ik weet maar twee gevallen, waarin ik de ontsteeking groot genoeg oordeelde, om eene aderlating te vereiffchen, en geen een, waar in een spaansche vlieg noodig was. Zoo dat deeze toevallen, tot hier toe zoo gemeen en lastig, door deeze nieuwe manier veel schynen voorgekomen te worden: eene omstandigheid, die, zoo de-

dezelve al niet strekt tot een proef, ten minsten doet giffen, dat de gesteldheid der gezondheid in dit geval beter is, dan wanneer men zoo duidelyk de overblyffelen van verrottinge in het lighaam ontdekt.

De ontdekkingen in de Genees-kunde, zoo wel, als in eenige andere wetenschap, zyn in den beginne onderworpen aan berispingen en tegenwerpingen, en, daar de tegenwoordige manier van Inenting van eene zoo buitengemeene soort is, zal het ook niet vreemd voorkomen, indien aan dezelve een grooter deel van beiden te beurt is gevallen. Dus heeft men, geene voorbeelden konnende bybrengen, dat de lyders onder de ziekte gestorven zyn, of kort na de herstelling eenige kwaade toevallen gekreegen hebben, toevlugt genomen tot andere middelen, om deeze praktyk veragtelijk te maaken, en in discredit te brengen. Het zoude verdrietig zyn te treden in een verhaal, van de veele valsche en belagchelyke gerugten, welke tegen dezelve zyn uitgestrooid. In het algemeen, zegt men, word de lighaams-gesteldheid benadeelt, en men ontdekt de schaa-delyke gevolgen niet dan na langen tyd; doch op welken tyd, en door wat soort van ziekte kan niemand bepaalen. Men kan niet wagten, dat ik op deeze algemeene beschuldigingen ook een ander, dan algemeen, antwoord geeve, dat, namentlyk; volgens de nauwkeurigste waarne-mingen en onderzoekingen, welke ik heb kon-nen in het werk stellen; sy allen, die op deeze wyze ingeënt zyn, zoo gezond gebleeven zyn, als anderen; ja zelfs, dat veelen van hen ge-dagt hebben, hunne lighaamsgesteldheid beter na, dan voor de Operatie geweest te zyn.

MAAR

MAAR het fchynt, als of de tegenftanders verwagteden, dat de Inenting de ingeënten niet alleen zoude bevryden van de Kinder-pokjes, en eenige fchielyke kwaade gevolgen, maar hen ook bewaaren voor alle andere ziekten, geduurende het overige van hun leven. Aan deezen kan ik niets zeggen; maar indien anderen, welke redelyker zyn, verder voldaan begeeren te zyn aangaande de gevolgen van deeze manier, zoo moet ik verzoeken, dat fy onderzoek doen na hen, die onder myne zorg zyn ingeënt.

EENE andere tegenwerping tegen deeze manier van Inenting is, dat sommigen naderhand de ziekte, natuurlyker wyze, zouden gehad hebben. Het geen ik te voren gezegd heb van de valsche Kinder-pokjes, zal, denk ik, genoegzaam voldoende zyn, om te begrypen, welke verfchynfelen gelegenheid tot deeze valsche gerugten gegeven hebben; en indien dat niet mogt voldoen, kan ik alleenlyk daar by voegen deeze verzekering, dat zulks nooit gebeurt is aan eenen lyder, door my ingeënt; ook geloof ik voor zeker, dat niemand, het zy door den natuurlyken weg, het zy door de Inenting, ooit de Kinder-pokjes voor de tweedemaal gehad heeft, of hebben kan.

*De UITWERKINGEN deezer BEHANDELINGE, toe-
gepast op de natuurlyke KINDERPOKJES.*

DE zeer groote verligting, welke de menschen onder de Inenting ondervinden van de versche lugt, van koud water, en buikzuiveringen, geduurende de koorts voor de uitbotting, deed my wel haast besluiten, om te beproeven, in hoe verre eene soortgelyke behandeling nuttig zyn zoude voor hen, die de Kinder-pokjes door den natuurlyken weg krygen mogten, voornamentlyk in zulke gevallen, waar in men, uit hoofde van het geweld der toevallen, met recht samenvloeyende pokjes te verwagten had.

Doch de gelegenheden, om op eene voldoende wyze proeven van deeze soort te maaken, zyn zeldzaam: vooreerst, dewyl een Geneesheer, of de een of andere hulp, zelden gezogt word, voor dat de uitbotting zich openbaard; wanneer het te laat is, om te verwagten, alle de goede uitwerkingen, welke men zou konnen hoopen van eene vroegtydiger beproeving deezer genees-wyze; en, ten tweeden, dewyl de eerste aanval der Kinder-pokjes eene zoo groote overeenkomst heeft met het begin van verscheide andere koortsen, dat dezelve niet gemakkelyk te onderscheiden is; schoon eene naarstige oplettenheid op de toevallen ons in 't algemeen, wanneer wy in tyds geroepen worden, in staat stelt, om eene tamelyk zekere voorzegging te maaken. Want indien de koude den lyder zeer sterk aantast,

en

en de daarop volgende koorts buitengemeen hevig is; indien eene walging en braaking daar op volgt, en verzeld word met zwaare pynen in het hoofd, den rugge, en lendenen, voornamentlyk in de laatste plaats; indien eene ylhoofdigheid, groote rusteloosheid, een onaangename smaak in den mond, en een byzonder stinkende adem, of zelfs indien verscheide van deeze toevallen worden waargenomen; dan kan men, met groot recht, de Kinder-pokjes verwagten; en indien het, by een naauwkeurig onderzoek, welk altyd moet gedaan worden, blykt, dat de lyder in de gelegenheid is geweest van besmet te kunnen worden; dan zal 'er weinig reden zyn, om aan de zaak te twyfelen.

MEN zou kunnen tegenwerpen, dat, niet tegenstaande de grootste aandagt, en het nauwkeurigste onderzoek, toevallen van dezelfde natuur zouden kunnen gaan voor koortsen van eene andere soort; en hierop antwoorde ik, dat sommige gevallen van dien aart, hoewel weinigen, gebeurt zyn; en dat de behandeling, welke ik aanprys, in 't werk gesteld is, niet alleen zonder nadeel voor den lyder; maar klaarblykelyk tot syn voordeel.

DOCH, voor het tegenwoordige voorby gaande alle aanmerkingen, betrekkelyk tot de behandeling der koortsen in 't algemeen, zal ik alleen verhaalen, 't geen ik ondervonden heb met opzicht tot de natuurlyke Kinder-pokjes.

IN verscheide gevallen, waar in de toevallen en andere voorkomende omstandigheden my deden denken, dat de Kinder-pokjes op handen

den waren , heb ik dezelfde omzigtigheid gebruikt , die ik aanprys aan ingeënte perſoonen. (Zie de drie-agt-en vier-en-twintigſte waarneeming).

By anderen ben ik geroepen ten tyde der uitbottinge , alwaar eenige puiftjes , die reeds waren uitgekomen , de zaak duidelyk maakten ; en in alle gevallen van deeze ſoort heb ik myn beſt gedaan , om de lyders in de open lugt te krygen , hun in 't algemeen geegeven het middel , uit *calomel* , *tart emet.* &c. beſtaande , en geor-donneerd , dat eenige uren daarna een buik-zuiverend middel gebruikt zoude worden , ten einde drie of vier ontlaſtingen te verwekken ; en deeze manier heb ik meêr en meêr gebruikt , en ſomtyds herhaald , wanneer de pokjes kwaad-aartig ſcheenen , en wanneer byna geene of weinig verligting beſpeurd wierd van de gerin-ge uitbotting : blyvende de toevallen van dien aart , dat ſy groot gevaar voorſpelden. Ik heb dezelfde manier gevolgd geduurende den geheelen loop van de koorts der uitbottinge , tragten-de dus derzelver geweld te ſtuiten , de uitbot-ting te keer te gaan , te beletten , dat de pokjes ſamenvloeyden , en dus het gevaar wech te neemen. (Zie de vyf- ſes- zeven en negen- en-twintigſte waarneeming).

De goede gevolgen van deeze praktyk hebben tot hier toe myne verwagting overtroffen ; hoewel ik toekijken moet , dat , daar de toevallen veel zwaarer zyn in de natuurlyke , dan in de ingeënte pokjes , de verligting ook niet zoo groot geweest is : ook heb ik zeer moeyelyk gevonden , hen , welke zwaare toevallen hadden , te overreden , om hun bed te verlaaten , en hun beſt te doen , om uit het huis te gaan ;

gaan; en, inderdaad de buitengemeen groote zwakheid, waar in sy zich fomtyds bevinden, toont genoegzaam, dat 'er eene groote kloekmoedigheid vereifcht word, om dit in praktyk te brengen.

VAN die, welke door my, en onder myn opzicht, op deeze wyze behandeld zyn, is geen een gestorven, en derzelver getal beloopt egter tot veertig. Eenigen der aanmerkelykfte gevallen zullen agter dit werkje gevoegd worden; en deezen zullen duidelyker doen zien de manier, welke gebruikt is, en derzelver goede gevolgen bewyzen.

Het goed gevolg, welk aanftonds bemerkt word, zoodra men in de lugt gaat, is eene zeer groote vermindering van hitte over de geheele oppervlakte van de huid; welke, fchoon kort te vooren buiten gemeen heet zynde, in 't algemeen, binnen korten tyd, niet warmer op het gevoel is, dan de huid van een gezond menfch. De pols, te voren zeer fterk, vol, en ras zynde, word minder hard en vol, maar blyft even ras, en fomtyds heb ik waargenomen, dat dezelve tuffchenpoosde, 't geen, hoe nadeelig het ook moge fchynen, egter geen gevaarlyk toeval is.

DE hoofdpyn verminderd altyd, maar de pyn in den rug en lendenen neemt niet af in dezelfde evenredigheit; en fchoon het niet weinig pyn en ongemakken koft, om zich, in zulke omftandigheden, naar buiten te begeeven, om dat dezelve meeftentyds met eene zeer groote verzwakking verzeeld worden, zoo bemerken egter de lyders daar van de groote voordeelen; en, eene goede gedagte van de nuttig-

nuttigheid deezer praktyk behoudende , volhardende sy daar mede zeer standvastig ; ja denken zelve , 't geen hen zeer aanmoedigd , dat sy sterker zyn.

Zo dra sy binnen de deur gaan , om te rusten , word de hoofd-pyn slimmer , en verminderd wederom , zoo dra sy in de lugt komen.

DE uitwerkingen der geneesmiddelen zyn gemeenlyk de volgende :

INDIEN de maag zeer aangedaan geweest is , braakt de lyder gemeenlyk kort na het gebruik van de pil : en deeze braakingen moet hy bevorderen , door het een of ander warm vogt , in eene rykelyke quantiteit , te drinken . Na buiten moet hy vooral niet gaan , voor dat de vermoeidheid , door het braaken veroorzaakt , over is.

DOOR deeze werking , en de afgangen , welke volgen , worden de koortsige en inwendige hitte , de dorst , ziekte , en pynen , grootendeels klaarblykelyk verminderd . De lyders klaagen gemeenlyk , dat sy zeer zwak en moede zyn na deeze ontlastingen , doch , de zwaarste toevallen daar door verligt zynde , neemt de trek tot eeten van uur tot uur toe . Men staat hun dan toe , dun schaapen- of hoener-nat , melk , of thee , als zynde de alleraangenaamste en meest verfrischende hart-sterkende middelen , welke sy kunnen gebruiken . De slaap komt insgelyks op deezen tyd gemeenlyk van zelve ; Doch men staat hun alleenlyk toe , deeze verfrissingen over dag , omtrent het bed , te

D

ge-

gebruiken , want ik raade hun altyd af daar in te gaan , voor tegen den nagt.

HET blykt uit het voorgaande , dat de koorts voor de uitbotting , en de ſlegtſte toevallen , welke dezelve verzellen , dikwils grootelyks verzaagt worden door deeze praktyk ; en ik zal hier by voegen , dat de uitbotting voorzeker vertraagt word , dat is , dat dezelve niet zoo ſchielyk na den aanval der ziekte zich ver- toont , noch ook zoo ſchielyk uitkomt , wan- neer ſy zich heeft beginnen te openbaa- ren , als dezelve , waarschynelyk , zoude gedaan hebben , indien de natuurlyke loop der ziekte niet geſtuit was geworden : eene uitwerking , welke , hoe ſchaadelyk dezelve ook moge geoor- deelt zyn , met de grootſte zekerheid kan wor- den te weeg gebragt , en klaar aantoon de nut- tigheid van deeze praktyk ; want het blykt uit de ondervinding , dat , hoe laater de uitbotting zich ver- toont na het begin der ziekte , en hoe traager de pokjes uitkomen , de ziekte des te zagter en goedaartiger is . Ook ben ik van ge- dagten , dat de uitbotting niet alleen vertraagd word door deeze manier , maar dat dezelve eenigzins te rug gedreeven word , dewyl ik in veele gevallen duidelyk heb bemerkt , dat het getal der puistjes , welke zich in 't eerſt open- baarden , door deeze te rug dryving weezenlyk verminderd is ; en de overblyvende grooter en goedaartiger ſcheenen te zyn .

HET geen tot hier toe van dit onderwerp ge- zegd is , heeft alleenlyk betrekking tot de ziekte , in derzelve ſtaat van uitbottinge , welke waarlyk een tyd van groote aangelegenheid is ; doch die , wel-

welke volgt, is niet minder zoo, schoon men niet altyd daarop zoo veel agt geslaagen heeft, als dezelve vereischte; want, zoo dra de uitbotting geschied is, verminderen de toevallen, de lyders schynen verligt, en dikwils tot zoo een graad, dat zoo wel sy, als die, welke hen oppassen, zich vleyen met de hoop van eene gelukkige uitkomst, en onnoodig oordeelen, eenige hulp van de Genees-kunde te verlangen; doch, niet tegenstaande alle deeze hoop-geevende omstandigheden, zyn het getal en de hoedanigheid der Kinder-pokjes gemeenlyk zoo, dat een verstandig Genees-heer groot gevaar in de volgende tyd-perken voorzien moet.

EN, al is het, dat de Genees-heeren zelven reden mogen vinden om te twyfelen aan de uitkomst, zoo hebben egter weinigen of niemand van hun, geloof ik, getragt, veel te doen, om het gevaar voor te komen; want, ten zy eenige dringende toevallen eene spoedige hulp vereiffchen, is het algemeen gebruikelijk te wagten, tot dat de pokjes ryp zyn, en met zich brengen zoo een getal van schaadelyke toevallen, welke meer dan genoeg zyn, om de grootste verstanden te vereiffchen, en zeer dikwils te leur te stellen.

IN dit verzuimde tyd-perk, namentlyk van de volkomen uitbotting tot het begin van de koorts der rypwordinge, en derzelver toevallen, (een tyd-perk, welk in geduurzaamheid zeer verschilt in verscheide gesteldheden, en foorten van pokjes) zal ik waagen, in het algemeen aan te pryzen, om het zelfde middel uit *Calomel*, *tart. emet.* &c. welk voorgeschreeven is in de

koorts van uitbottinge te herhaalen op behoorlyke tyden , tot dat de tyd van rypwording aannaderd , op welken tyd men vooral daar mede moet ophouden ; en deeze omftandigheden kunnen alleen bepaald worden door hen , die letten op de gevaarlykheid der toevallen , en op de kragten van den lyder. Een kopje vol van den volgenden drank kan , indien het noodig is , nu en dan genomen worden na het kwikmiddel ; dikwils genoeg , om drie of vier ontlastingen des daags te verwekken , voornamentlyk indien de lyder hardlyvig is.

NEEM room van wynsteen (*cremor tartari*) twee dragmen ; manna , twee oncen : ontbind dezelve in anderhalve fles gerstewater , of van den borst-drank (*decoctum pectorale*).

IN hoe verre het zeker of raadzaam voor de lyders zy , geduurende dit tyd-perk der ziekte te waagen , om in de lugt te komen , kan ik tot hier toe nog niet bepaalen ; doch fy zullen zekerlyk verfrischt worden , en kragten krygen , door zoo dikwils uit het bed genomen te worden , als fy kunnen verdraagen , zonder al te veel vermoeid te worden , en door versche lugt , welke fomtyds door een open vengster in de kamer gelaten word.

DEWYL het geweld van de koorts der uitbottinge met derzelve toevallen noodzaakelyk de kragten en levens-geesten moet uitputten , moeten fy beiden , in dit tyd perk , opgewakkerd worden , door zoo veele bekwaame voedzels (hoedaanig zyn die , welke in het eerste gedeelte van dit hoofdstuk zyn genoemd) als ge-

gebruikt kunnen worden , zonder de maag te benaadeelen ; als ook , de gelegenheid zulks vereischende , door geneesmiddelen , welke eene versterkende , en verdoovende kragt bezitten ; want dit is de tyd , op welken men de kragten , zoo veel als mogelyk is , moet herstellen , ten einde de lyder beter in staat zyn zoude , om tegen te gaan en uit te staan de pyn en koorts , welke altoos waargenomen word , wanneer de tyd van rypwordinge aannaderd.

GENEESMIDDELEN , behalven de zulken , welken reeds genoemd zyn , schynen in deezen tyd onnoodig , ook zouden sy stryden met de voedzels , en aan derzelve waaren smaak hinderlyk zyn.

WAT aangaat de beste manier om de Kinderpokjes te behandelen , in derzelve gevaarlykste tyd-perk , ik meen dat van rypwordinge , moet ik den Leezer wyzen na de veele geleerde en voornaame Genees-heeren , welke breedvoerig over dit onderwerp geschreeven hebben , en wier gedagten of praktyk ik niet beweer te kunnen verbeeteren : ik zal egter de vryheid gebruiken , om aan te pryzen een middel , welk in dit tyd-perk der ziekte kan gebruikt worden , en ik ondervonden heb , de hitte te verminderen , en den dorst te maatigen op zoo eene wyze , dat hetzelfde eene zeer aangename verfrissching aanbrengt.

NEEM van den slappen geest van koper-rood (*spiritus vitrioli tenuis*) een deel , van den zoeten geest van koper-rood (*spiritus vitrioli dulcis*) twee deelen ; vermengt dezelve. Van dit mengsel kan men een
D 3 half

half once voegen by anderhalve fles, of wel by drie pinten gersten-water, of van den borst-drink, of eenig ander verdunnend vogt, 't welk na believen kan gedronken worden.

Ik heb voor het tegenwoordige niets meêr aan te beveelen; en denk, dat 't geen ik gezegd heb, genoegzaam zyn zal, om met de bygevoegde gevallen (waar in de geneeswyze volkomener zal beschreeven worden) te regtvaardigen de verdere proeven van de koude, te rug dryvende, en buikzuiverende praktyk in den beginne ten minste van de natuurlyke Kinder-pokjes, tot dat de uitbotting voleind is, voornamentlyk, wanneer de Genees-heer gelegenheid heeft, om de proef te neemen, voor dat de uitbotting begint, en tamelyk zeker zyn kan, of ten minste gegronde redenen heeft, te besluiten, dat de Kinder-pokjes de ziekte van synen lyder zyn. En, hoe geweldiger de toevallen in dit tyd-perk der ziekten zyn, des te meêr moeten wy aangezet worden, om in 't werk te stellen de middelen, welke van zulke goede gevolgen zyn geweest in hetzelfde tyd-perk der ziekte na de Inenting.

Doch men zou kunnen vraagen; of ik, geroepen wordende tot eenen lyder, die slegte, samenvloeyende, pokjes had, en vindende, dat dezelve reeds volkomen waren voor den dag gekomen, in zo een geval zou waagen, te raaden, en te laten aanhouden met het gebruik der bloed- en buik-zuiverende middelen; enden lyder aan te spooren, om in de open lugt te gaan, indien hy zulks zou kunnen
ver-

verdraagen, zelfs in koud weder, of toe te-
laaten, dat men versche lugt door een vengster
in de kamer liet komen, zelfs wanneer het
buik-zuiverend kwik-middel zou kunnen wer-
ken?

EER ik op deeze vraag antwoorde, moet
ik eerst de aller-ervarenste Genees-heeren
vraagen, of sy kennen eene geneeswyze,
waar op men zich in slegte gevallen met ze-
kerheid kan verlaaten, om het dreigend ge-
vaar te verhoeden, en syne lyders te behou-
den? De al te wel bekende doodelykheid, van
alle soorten van Kinder-pokjes, bewyft zeer
duidelyk, dat sy zulks niet doen kunnen, en
dat zoo eene manier tot hier toe nog niet is
uitgevonden. En, indien dit het geval is,
dan is voorzeker eene stoute, zelfs gevaarly-
ke, praktyk, te regtvaardigen voor eenen on-
gelukkigen lyder, welke, als ware het, eenen
wreeden dood verwacht, die niet kan worden
tegengegaan door de geneeswyze, welke men
geregeld en gebruikelijk noemt. Doch men
zou kunnen aandringen, dat geen dreigend ge-
vaar, hoe groot ook, genoegzaam regtvaer-
digen kan de proef van een gevaarlyk expe-
riment, ten zy hetzelfde gesterkt worde door
een' zekeren trap van reden, of ondervinding-
ge. Gelukkig, inderdaad, is het, wanneer wy
deeze twee wegwyzers voor ons hebben; doch
wanneer die zyn van een gescheiden, dan moet
men zich zekerlyk op de laatste 't meest ver-
laaten, en deeze heb ik tot hier toe getragt te
volgen.

WANT in de praktyk der Inenting, heeft de
ondervinding my geleerd, dat de lyders zoo

wel na, als voor de uitbotting, met zekerheid gebruiken kunnen buik-zuiverende kwik-middelen, en zich aan de koude lugt bloot stellen, zelfs in ongunstig weder, geduurende derzelver werking (schoon ik zelden iemand geraaden hebbe, zulks te doen), zonder het minste ongemak, of kwaad gevolg daar van te hebben. Door deeze ondervinding was ik overgehaald, om, hoewel met groote omzigtigheid, te beproeven, of dezelfde praktyk niet met zekerheid zou kunnen gebruikt worden, in de geneezing der natuurlyke Kinder-pokjes, zoo wel als in de ingeënten; en de proeven zyn ook niet zonder eenen goeden uitslag geweest; want, schoon onder de lyders, welke ik op deeze wyze behandelt heb, eenige samenvloeyende pokjes hadden, zoo waren egter de toevallen buitengewoon goedaartig, geduurende den geheelen voortgang der ziekte, zynde de rypwording ook ten einde gebragt, zonder zulke gevaarlyke en ontruftende toevallen, en uitkomsten, als men zoude verwacht hebben van eenige andere bekende behandeling; ook heeft zich nooit eene tweede koorts geopenbaard.

MEN moet egter niet begrypen, dat ik eene zoo goede gedagte van deeze manier hebbe, dat ik zou willen beweeran, dat dezelve zoude behoeden allen, die kwaadaartige samenvloeyende pokjes hadden, daar het bekend is, dat te veel van deezen ongeneeslyk zyn, doch ik ben niet zonder hoop, dat veelen ten goeden veranderen, en herstellen zouden, 't geen men tot hier toe niet beproeft heeft; ja zelfs, indien deeze bloedzuiverende, en ontlastende geneeswyze niet van een gewenscht gevolg zyn mogt
in

in den beginne der ziekte, om, namentlyk, het naderend gevaar afteweeren; denk ik, dat 'er groote reden is, om te onderstellen, dat de voedzels, hartsterkende en verdoovende middelen, welke te pas zouden kunnen komen, in den tyd der rypwordinge, met meêr voordeel en zekerheid zullen kunnen gebruikt worden, na de genoemde middelen, dan wanneer men zich van deeze geneeswyze niet te voren be- diend had.

HET schynt egter noodzaakelyk te melden, dat niets van 't geen gezegt is, betrekking heeft tot de geneeswyze, welke in de bloedende, of purpere Kinder-pokjes vereischt word; schoon eene zeer koude, te rug dryvende, geneeswyze mogelyk zou kunnen met nut beproeft worden in deeze gevallen, welke tot hier toe doodelyk zyn geweest mits dezelve vroeg in 't werk gesteld wierd; doch de buikzuiverende kwik-middelen schynen geheel en al ondienstig te zyn.

EINDELYK moet al 't geen aangaande de natuurlyke Kinder-pokjes gezegt is, door den tyd en de ondervinding, de eenige getuigen van de nuttigheid eener praktyk, beweezen worden; want ik heb lang genoeg geleefd, om verscheide gevallen gezien te hebben, waar in zeer oprechte, en welmeenende mannen grootelyks bedroogen zyn, door te veel te vertrouwen, op 't geen sy door een klein getal gelukkige proeven hadden opgemerkt.

B E S L U I T.

EER ik van dit onderwerp afscheide, zal het niet ongepast zyn, optegeven de beweegredenen, welke my deeze manier hebben doen aanneemen.

GEDUURENDE veele jaaren, in welken ik de Inenting op de gewoone manier verrigt heb, heb ik in 't algemeen aangetekend de aanmerkelykste gevallen, ten einde dezelve altyd te kunnen naflaan. Onder deeze gevallen waren eenigen, welke beweezen, dat fy, die 't meest geleden hadden, in 't algemeen waren de zoodanigen, die warm gehouden, en met de grootste tederheid en zorg opgepast waren. Deeze gebeurtenissen deden my goedgunstig denken, van eene meêr verkoelende geneeswyze, en nauwkeurig letten op de berigten van zoo eene manier, welke in verscheide deelen van dit Land met zeer groot succes was in 't werk gesteld, schoon deeze gerugten in den beginne te ongemeen waren, dan dat men aan dezelve geloof slaan kon.

DE berigten, evenwel, van deeze praktyk, wonnen meêr en meêr grond; en ik ontdekte door een zeer nauwkeurig onderzoek, dat fy grootendeels waar waren, en dat fy, die op deeze manier waren behandeld, veel beeter door de ziekte kwamen, dan myn eigen patienten, of die van andere Inenters, welke in de oude manier de allerbekwaamste waren; als ook, dat de Inenters in deeze nieuwe manier
een

een strengere levens-regeling , ten opzichte van de diët voorschreeven , dan ik tot hier toe had noodig geoordeelt ; en dat sy dikwils hunne onbesmette lyders bragten in de tegenwoordigheid van zulken , die de ziekte hadden , en hen aanstonds Inenten met vogtige stoffe , genomen op de punt van het lancet , en door een zeer kleine steek of insnyding ; bedekkende dezelve met geen verband , hoe genaamd.

DEEZE manier van Inenting behaagde my , ten opzichte van de geringheid der insnydinge , en het gebruik van versche stoffe ; want my was (gelyk ook anderen Inenters) de besmetting somtyds mislukt , wanneer ik gebruikt had eenen draad , die te lang in een flesje was bewaard : doch den lyder , die ingeënt zal worden , te brengen by hem , die de Kinder-pokjes had , scheen my veel gewaagt , uit vreeze , dat de besmetting daar door zou kunnen vermeerderd worden.

ALLE twyfelingen , egter , wierden eindelyk uit den weg geruimt door de egte berigten , welke ik kreeg van deeze byzonderheden , als ook van het goed gevolg deezer praktyk ; en ik begon dezelve te beproeven in January 1765 ; wanneer ik , eene nauwkeurige levens-regeling , en eenige buikzuiverende kwik-middelen voorgeschreeven hebbende , de Inenting verrigtte met vloeybaare stoffe , gaande met zeer veel omzigtigheid en oplettendheid te werk ; en stellende myne lyders , in dat koude saisoen , aan de open lugt bloot. Men kon de groote voordeelen , welke sy van deeze behandeling ondervonden , schielyk bemerken , en dezelve

wa.

waren meêr , dan genoeg , om my tot den voortgang deezer praktyk aan te moedigen; tot dat herhaalde proeven my deeden denken, dat men in plaatse van te vooronderstellen, dat de koorts in de Kinder-pokjes het middel is, welk de natuur aanwend , om het vergift der pokjes onder te brengen, en uit het lighaam te dryven, haar veel eer zou moeten aanmerken, als derzelver grootsten vyand , die, niet met kragt tegengegaan wordende, in staat is groot gevaar te veroorzaaken; en dat alle zulke middelen moesten worden in 't werk gesteld, welke 't meest in staat zyn zouden, derzelver geweld te keeren, en deal te groote hitte van het bloed te maatigen. Ik schreef, overeenkomstig met dit gevoelen (behalven dat ik de lyders in de open lugt liet gaan, 't geen ik van anderen had geleerd) 't eerst de middelen uit kwik, en spies-glas voor, als ook de buikzuiveringen in den tyd der uitbottinge. De manier, op welke dezelve gebruikt worden, en het goed gevolg, welk men daar van te wagten heeft, is reeds voorgesteld.

MOGELYK zal het iemand zonderling voorkomen, dat men, in dit werk, in 't geheel geen gewag gemaakt vindt van eene aderlating, daar dezelve egter van allen gesteld word het kragtigste middel te zyn in alle gevallen van ontsteeking. Hier op kan ik alleenlyk antwoorden, dat de voorgeschreeve levens-regeling en geneesmiddelen gemeenlyk den lyder in dien staat brengen, dat de aderlating onnoodig is. En in de natuurlyke Kinder-pokjes schynt het, meest met de reden overeentekomen, dat men, zoo nauwkeurig, als mogelyk is, zich binde aan die maatregelen, welke waar-

waarschynelyk zoo veel hebben toegebracht, om met gemak door de Inënting te komen. Ik twyfel egter niet, of 'er zouden zich gevallen kunnen opdoen, waar in de aderlating niet alleen veilig, maar zelfs ten uitersten heilzaam, zyn zoude.

HET zal, vertrouw ik, overtollig zyn, den Leezer te berigten, dat ik, al 't geen ik met zekerheid van deeze behandeling weet, opengelegd heb; zynde de levensregeling, de geneesmiddelen, de verscheide tyd-perken der ziekte, de gronden der voorzeggingen, en de verschillende uitkomsten, volkomen, en, volgens myn oordeel en ondervinding, op de beste manier door my opgegeeven: ook geloof ik, dat, zoo deeze manier nauwkeurig gevolgd worde, dezelve zal bevonden worden te beantwoorden met een gevolg, ten minsten, gelyk aan eenige manier, welke tot hier toe ontdekt is. Het is, des niettegenstaande, te denken, dat de ondervinding daar in, in 't vervolg, eenige verbeteringen zou kunnen maaken; doch, wanneer men overweegt, welk eenen korten tyd tot de voorbereiding vereischt word; hoe weinig geneesmiddelen gebruikt moeten worden; dat deeze geneesmiddelen noch walgelyk zyn, noch eene geweldige werking doen; en ook van dien aart zyn, dat sy, voor alle gesteldheden dienstig, aan niemand schaade toebrengen, ten zy sy door eene onkundige hand worden gegeven; dat de ziekte gewoonelyk zoo zagt is, dat de lyder zich byna in 't geheel niet in huis behoeft te houden (klaagende het grootste gedeelte van hen, dat sy te weinig van de ziekte hebben); en dat de onaangenaame gevolgen, welke somtyds gebeuren na de gemeene manier van Inen-

tin-

tinge, insgelyks door deeze manier gemeenlyk te keer gegaan worden; dan kan ik ook niet zien, dat men na eene verandering te verlangen hebbe. Al het geen waarschylyk zou kunnen te weeg gebragt worden, is den tyd der voorbereidinge te verkorten, want, gelyk ik dikwils genoodzaakt ben geweest, inteënten zonder eenige voorbereiding, en altyd het zelfde goede gevolg gehad heb, zoo ben ik op de gedagten gekomen, dat men dezelve grootendeels, zoo niet geheel en al, zou kunnen vermijden, behalven in zeer volle lighaamen, of wanneer andere byzondere omstandigheden dezelve mogten vereiffchen. Maar in alle deeze gevallen, van de Inenting tot den tyd van de toevallen der uitbottinge, heeft men de lyders zeer gebonden aan eene nauwkeurige levens-regeling, en het gebruik van voorbereidende middelen, zoo veel mogelyk, ingerigt na derzelver gesteldheden: want ik durfde niet, alleen om een proef te neemen, nalaaten het gebruik der middelen, welke tot hier toe zoo gelukkig waren geweest.

Zoo men wilde vraagen, aan welke byzondere omstandigheid de goede uitslag moet worden toe geschreeven? dan kan ik alleen antwoorden, dat, schoon de geheele behandeling daar in eenig deel zou kunnen hebben, volgens myne gedagten zulks voornamentlyk afhangt van de manier van Inenting met versche vloeybaare stoffe, en van de verzorging van den lyder ten tyde der uitbottinge. Indien deeze giffingen waar zyn, dan zullen wy mogelyk bevonden worden, maar zeer weinig verbeterd te hebben de koele geneeswyze, waar mede de verstandige *Sydenham* deeze ziekte

te behandelde, en de manier van Inenting, van de oude Griekſche vrouw, welke ſy verrigtte met vloeÿbaare ſtoffe, warm gehouden in den boeſem haarer ſlavinnen.

WAARNEEMINGEN.

EERSTE WAARNEEMING.

DEN drie- en twintigſten November. Een zeer ſterk, en vet man, van een' middelmaatigen ouderdom, was ingeënt met vloeÿbaare ſtoffe, genomen, ten tyde van de aannaderende *Criſis*, van een' lyder, die vry vol was van de natuurlyke pokjes.

DEN ſes- en twintigſten. Hy kwam tot my, om ſyn' arm te vertoonen, waar aan ik zekere en ſterk gevorderde tekenen van beſmettinge ontdekte.

DEN agt- en twintigſten. Hy kwam aan het huis, en berigtte my, dat hy den ſes- en twintigſten tegen den avond zeer ziek geworden, en den geheelen volgenden dag in dien ſtaat gebleeven was. Syne ongemakken waren geweest, zwaare pyn in ſyn hoofd en rug, met hitte, dorſt, en ruſteloosheid. Hy was egter, op deezen tyd, vry wel; doch de armen beſchouwende, vondt ik dezelve zeer en vry ver ontftooken, rondom de inſnydinge, en de rooſachtige uitſlag verſpreide zich zelve bytrappen over het grootſte gedeelte van de armen, tuſſchen de elboog en ſchouder. Hy klaagde nu alleenlyk over geringe vliegende pynen in 't hoofd
en

en leden, maar zonder de minste trap van koorts: na eene kwaade nagt-rust, ontdekten men verscheide puistjes op de heupen, en een in de nek. Eenigen van deezen wierden ryp, anderen droogden op, en, in het algemeen, was de geheele loop der ziekte van dien aart, dat niemand aan dezelve den naam der pokjes zoude gegeven hebben, was dezelve niet met andere omstandigheden verzelt geweest.

TWEDE WAARNEEMING.

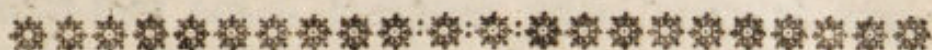
DEN drie- en twintigsten November. Een gezond, sterk, mensch, ingeënt op den zelfden tyd, en van dezelfde persoon met den voorgaanden, verzelde hem op den ses- en twintigsten, wanneer de arm van deezen lyder zeer twyfelachtige tekenen van besmettinge vertoonde.

Op den agt- en twintigsten, wanneer hy aan het huis kwam, was de huid by de insnyding van kleur veranderd, hard op het gevoel, en schein dikker, maar niet ontstoken te zyn; hy kon ook niet zeggen, dat dezelve hem gejeukt had, of dat hy eenige verandering in syne gezondheid had bemerkt.

De zaaken in deeze omstandigheid blyvende, entte ik hem in, voor de tweede reize, op den dertigsten des morgens; zynde den agtsten dag na de eerste Inenting. Tegen den avond van denzelfden dag klaagde hy over huiveringen, welke door pyn in 't hoofd,
en

en de leden verzelt wierden, en bragt de nacht ongemakkelyk door.

DEEZE toevallen hielden in een' zeer gema-
tigden graad aan, geduurende twee dagen, doch
zonder het minste teken van koorts; en, de-
zelven verminderende, ontdekte men zeer
weinige puistjes, die schielyk, zonder ryp te
worden, verdweenen.

DERDE WAARNEEMING.

DEN drie en twintigsten November. Een derde lyder, zynde een jongeling van twintig jaaren, wierd met de twee voorgaanden ingeënt. Ik had synen arm niet gezien van den tyd, op welken hy was ingeënt, tot den agt- en twintigsten, wanneer hy met de twee anderen aan het huis kwam. Hy verhaalde, dat de plaats der insnydinge hem de eerste drie of vier dagen zeer gejeukt had, maar dezelve vertoonde zich nu in denzelfden staat, als de voorgaande.

Hy wierd dus den dertigsten wederom ingeënt. Maar, dewyl de daarop volgende toevallen, en twyfelachtige uitbotting, in dit geval, volkomen overeenkwamen met de voorgaande, is het onnoodig, dezelve te herhaalen.

NIETS gebeurde aan een van beiden na de tweede Inenting.

VIERDE WAARNEEMING.

DEN vyfden Mey 1765. Een man, van vier- en twintig jaar', wierd ingeënt, en na de Inenting ging hy eenen vriend bezoeken, tot dat men het noodig oordeelde, naar het huis te komen, 't welk ik hem zeide, te doen op den elfden, zoo hy tot dien tyd gezond mogt blyven.

Hy nam met zich twee pillen van *Calomel*, een van vyf, en een ander van tien greinen; en hem wierd bevoolen, de kleinste den agtsten dag, en de andere den volgenden nacht te gebruiken, en een once van het purgeer-zout den volgenden morgen.

Ik zag hem niet voor den elfden, wanneer hy in het huis kwam; hy bevondt zich toen volmaakt wel, doch zeide, de twee laatste dagen geringe draajingen in het hoofd te hebben gehad, en dat syn hoofd, den voorgaanden dag, omtrent een uur lang, zeer pynelyk geweest was, in zoo verre zelve, dat hy dagt, dat hy zou hebben moeten overkomen; voegende 'er by, dat syn arm sterk gejeukt, en het buikzuiverend middel sterk gewerkt had.

De armen onderzoekende, vondt ik, dat beide de insnydingen merkelyk ontstooken waren, en even eens uitzagen, als naar gewoonte, wanneer de koorts van uitbottinge op handen is, welke ik dagt, buiten twyfel schielyk te zullen volgen.

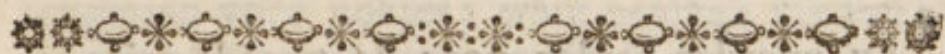
Op

Op den twaalfden, klaagde hy over eenige pyn in den regter schouder, en onder den arm, welke, naar syn zeggen, styf was, en hem een gevoel van zwelling veroorzaakte. Hy bleef egter volmaakt wel, en vry van alle ongemakken tot den vyftienden; hebbende de armen dezelfde gedaante, als gewoonlyk is, wanneer de ziekte verzelt word met zeer weinige puistjes, dat is, niet geheel van ontfteeking vry, maar met eenen geringen graad derzelve aangedaan zynde.

HET geval niet zoo duidelyk zynde, als men zou kunnen verlangen, om volkomen voldaan te zyn, verrigtte ik de Inenting voor de tweede reize, byzondere zorg draagende, dat het deel wel besmet wierd.

DEN seftienden, gebruikte hy des morgens eene gifte van een aftreksel van de zene-bladen, en manna.

Hy bleef volmaakt gezond, en werd noch
jeukte, noch tekenen van besmettinge van de
laatste Inenting ontwaar.

VYFDE WAARNEEMING.

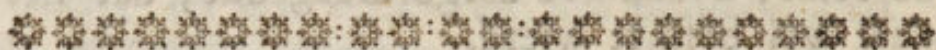
DEn derden Mey. Een man van vier- en veertig jaar' wierd ingeënt. Ik zag hem dagelyks, en het was gemakkelyk te bemerken, dat de besmetting zeer schielyk gevat had.

Op den zevenden was dezelve zoo ver gevorderd, dat ik geene zwaarigheid maakte, te

voorzeggen, dat hy wel haast de ziekte zeer zagt, en zonder uitbotting krygen zoude.

Op den agtsten klaagde hy over pyn in syn hoofd en rugge, en over eene algemeene ongemaklykheid, verzelt door verlies van appetit, welke op andere tyden zeer goed was. Hy klaagde deezen geheelen dag over dezelfde ongemakken, maar den volgenden bevondt hy zich vry wel, en bleef in dien staat, zonder eenig ander ongemak. De ontsteeking op den arm verminderde van deezen tyd af.

Syne gezondheid keerde weder, en hy bleef verder volmaakt wel.

SESDE WAARNEEMING.

EEN man, van een' middelmaatigen ouderdom, wierd ingeënt op denzelfden tyd, en syne ziekte kwam in alle omstandigheden zoo nauwkeurig met de voorgaande overeen, dat het overtollig zyn zoude, dezelve te verhaalen.

Sy wierden beiden voor de tweede reize ingeënt, zonder dat zich, in het vervolg, eenige uitbotting of tekenen van besmettinge openbaarden.

ZEVENDE WAARNEEMING.

EEN gezond mensch, agt- en dertig jaaren oud, wierd, den vyfden December, ingeënt. Op den zevenden liet hy my roepen, wanneer syn arm sterk jeukte, en duidelyke tekenen van besmettinge vertoonde.

DE tekenen van ontsteeking waren toen merkelyk verminderd, en de insnydingen scheenen zich tot geneezing te schikken. Hy voelde geen ongemak aan het deel, en bemerkte ook geen de minste ziekte.

Op den twaalfden en dertienden klaagde hy over pyn in het hoofd en de leden, als ook over eene styfte onder de armen, welke ik oordeel, een der zekerste proeven te zyn, dat de besmetting vat gehad heeft. In de pols bemerkte men geene verandering, of eenig ander teken van koorts; weinige puistjes omtrent den nek, en op de armen, volgden deeze klagten; doch sy waren niet van dien aart, dat ik dezelve by eene andere gelegenheid zoude hebben aangezien voor pokjes; want eenigen verdweenen schielyk; en anderen, welke lang genoeg bleeven staan, om een weinig etter te bevatten, gingen tot rypheid over, doch zeer ongeregeld.

Hy wierd wederom ingeënt, doch zonder gevolg.

AGTSTE WAARNEEMING.

EEN man, tusschen de vyftig en sestig jaaren oud, wierd ingeënt omtrent vier uren na den middag: op den derden dag na de Inenting, des morgens, zag ik syne armen voor de eerste reize; wanneer sy buitengewoone tekenen van besmettinge vertoonden, zynde reeds sterk ontflooken. Wanneer ik hem ondervroeg, kreeg ik het volgende bericht: dat hy, op den zelfden avond, op welken hy was ingeënt, eene ongemakkelykheid, en doofheid op en omtrent de plaats der besmettinge gevoeld had; en dat deeze toevallen, den volgenden dag, vermeerderden, en zich uitbreidden tot de schouder van den eenen arm, welke zeer styf en doof was; dat de insnyding dikwils gejeukt had, en hy in de armen een gevoel had bespeurd, als of sy met een dikken stok waren gekneusd. Den voorgaanden avond, zynde den tweeden na de Inenting, had hy draaijngen en pyn in het hoofd gehad, welke verzelt wierden door eenige huiveringingen; doch alle deeze toevallen verdweenen zonder eenig verder ongemak. Hy had wel gerust, en zich zelve nooit gezonder bevonden.

Na deezen tyd zag ik hem, verscheide reisen 'sdaags, en hy bleef volmaakt gezond; doch somtyds, voornamentlyk tegen den avond, zeide hy, dezelfde verandering by zich te bespeuren, als of hy te veel had gedronken. De armen waren zeer ontflooken, doch op den sesden en zevenden dag veranderde de kleur, en

en wierd donkerer, zynde de ontsteeking en hardigheid merkelyk verminderd. Hy begeerde nu, wegens affaires, eene reis te doen, omtrent twintig mylen ver, en dit stondt ik hem toe, alzoo ik volkomen vertrouwde, dat hy zeker was voor eenig ongemak, hebbende hem eerst bevoolen, niet te gaan in gezelschap, alwaar hy mogelyk de besmetting zou kunnen verspreiden; want syn adem had op deezen tyd dien byzonderen schaadelyken reuk, welke de ziekte verzelt.

Hy keerde den volgenden dag, zynde den agtsten, weder in den namiddag, klaagende alleenlyk over honger; syn hoofd was egter in den nacht na syn reis pynelyk geweest. Syne armen waren nu meêr ontstooken, 't geen ik toeschreef aan de wryving, welke sy in de Chais zouden hebben kunnen ondergaan; doch van deezen tyd hielden alle toevallen van wat voort op. Syne armen wierden schielyk volkomen gezond: hy nam het eerste buikzuiverende middel op den volgenden dag, het tweede op den elfden, en keerde naar huis op den dertiensten dag na de Inenting, zonder eenigen uitslag, hoe genaamd, te hebben.

HET is opmerkenswaardig in het geval van deezen Heer, dat hy, zoo gezond zynde, niet verkoos te leeven met zulken, die de ziekte hadden, maar zich onthield in eene byzondere kamer met syne vrouw, die hem verzelde, en oppaste, in die volle verzekering, dat sy voor veele jaaren de ziekte gehad had. Doch, na huis gekeerd zynde, wierd sy ziek, en kreeg zeer duidelyke, doch goedaartige, pokjes, hebbende

bende dezelveu ongetwyfeld van haaren man
gekreegen.

NEGENDE WAARNEEMING.

EEN jong Heer, negentien jaaren oud,
wierd den tweeden Juny 1765 Ingeënt.

Op den derden reed hy uit met een' vriend in een open Chais, en, dewyl het stormachtig weder was, keerde hy nat naar huis. Ik wierd by hem geroepen den volgenden morgen, en vondt hem, te bed liggende, en klaagende, dat hy een slegte nagt-rust gehad, vliegende py- nen in syn hoofd, en pyn in de keel gevoeld, waar- schynelyk koorts gehad, en den voorgaanden dag koude gevat had. Dit alles schein zeer waar schynelyk; syn pols was te ras, schoon de hitte niet buiten gewoon was, en hy leide in een matig zweet.

Hy stondt omtrent ten tien uuren uit het bed, en bleef den geheelen dag in 't huis, klaagende over loomheid, en geringe pynen in het hoofd, en omtrent de schouders; als ook dat de ingesneeden deelen hem lastig waren en jeukten.

Op den vyfden dag meende hy, de gewatte koude veel beeter te zyn, en waagde buiten de deur te gaan. Syn arm toonde zekere tekenen van eene vergevorderde befmetting; zoo dat ik meende, dat hy in het vervolg van de Inenting geen kwaad meer te vreezen had.

Op den zevenden was de ontsteeking op den arm merkelyk verminderd, en de insnyding scheen zich tot geneezing te schikken.

BEGRYPENDE uit deeze omstandigheden, dat niets meêr van de Operatie te wagten was, wierd hy, voor de tweede reize, tegen den avond ingeënt met etter van iemand, die zeer vol met natuurlyke en afgescheide pokjes was.

NA deeze laatste operatie, egter, openbaarden zich geene tekenen van besmettinge; en hy verzelde my by veele lyders in alle tydperken der ziekte; zoo dat het waarschylyk is, dat hy toen in meêr gevaar was, om besmet te worden, dan hy in het vervolg ooit zyn zal.

TIENDE WAARNEEMING.

EEN gezond jonkman wierd, den negentiensten December, op beide armen ingeënt; en kort na de Inenting, op denzelfden dag, voelde hy eene onaangenaame doofheid en styfte; welke by de insnyding in den eenen arm begon, en zich uitstreckte tot aan den schouder. Deezen avond, naar bed gaande, gebruikte hy vyf grein *Calomel* in een pil.

Op den twintigsten behield hy hetzelfde gevoel in den arm, strekkende zich uit tot dat gedeelte van het hoofd, welk eenigzins pynlyk was. Deeze ongemakken duurden deezen dag

en den volgenden. Ik liet hem, naar bed gaande, hetzelfde middel herhaalen.

DEN twee- en twintigsten klaagde hy wederom over eenen ongemakkelyken nagt, over dezelfde ongemakken, en eene styfte in beide schouders. De pols scheen raffer te zyn, doch zonder eene zoo groote vermeerdering van warmte, als genoegzaam was, om koorts genaamd te kunnen worden. De insnydingen gingen ongewoon voort.

DEN drie- en twintigsten des morgens wierd my berigt, dat hy beter was, en dat hy een reisje te paard deed, om syne Moeder, die omtrent tien mylen verder was, te bezoeken; als ook, dat hy veele puistjes had, welke geoordeelt wierden de ziekte te zyn.

IN den namiddag keerde hy weder, en toen ontdekte ik, dat verscheide puistjes uitgekomen waren, die de gedaante van waare Kinderpokjes hadden; en syne armen waren zoo vergevorderd, als ten tyde der uitbottinge gewoonlyk is. Alle syne ongemakken begonnen nu te verminderen, en hy scheen vry wel te zyn.

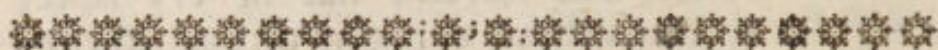
DEN vier- en twintigsten ging hy uit, om zich te vermaaken.

Hy liet my den vyf- en twintigsten roepen, en, dewyl de puistjes reeds zeer na tot rypheid gekomen waren, beval ik hem aanstonds in huis te blyven, alwaar hy volmaakt gezond was, terwyl ook de pokjes, welke omtrent twintig in getal waren, behoorlyk ryp wierden.

OP

insnydingen van den anderen bleeven ontstoo-
ken; hy zeide, hoofdpyn gehad te hebben,
en, in den voorgaanden nacht, zeer huiverig ge-
weest te zyn; beide deeze toevallen hielden
nog twee dagen aan, maar de aanvallen wa-
ren ongeregeld, en van zeer korten duur, ook
ontdekte men geen het minste teken van koorts:
De andere bleef volmaakt wel, en wel haast
verdweenen alle tekenen van ontsteeking op
de armen van beiden.

Sy bleeven beiden verscheide dagen in hetzelfde huis, en hielden gezelschap met anderen, die in verscheide tyd-perken der ziekte waren; de oudste van de twee wierd voor de tweede reize ingeënt, zonder dat de minste tekenen van besmettinge daar op volgden; en sy behielden beiden eene goede gezondheid.

TWAALFDE WAARNEEMING.

EENE zwaarlyvige Dame, van vyftig jaaren, en van eene goede lighaams-gesteldheid, wierd ingeënt omtrent den middag. Op den volgenden morgen berigtte fy my, dat de plaatsfen der Inentingē, en voornamentlyk de eene arm, zeer pynelyk geweest waren, dat fy had bemerkt eene doofheid tot aan den fchouder, welke lastig genoeg geweest was, om haare nagtrufft te ftooren. De deelen befchouwende, vondt ik dezelve zeer ontftooken, en een weinig gezwollen. Sy klaagde over dezelfde toevallen den geheelen dag, en tegen den avond kreeg fy hoofdpyn, doch de hitte vermeerderde niet, en de pols bleef

bleef onveranderlyk. Op den derden morgen was 'er eene roodheid op de huid van elken arm, rondom de insnyding, byna zoo breed, als een dubbeltje. Door den vinger ontdekte men, dat deeze roodheid in 't midden harder was; en, over het geheel genomen, waren de tekenen van besmettinge zoo duidelyk, als men dezelve gemeenlyk op den agtsten of tienden dag bemerkt. Ik waagde het derhalve, haar te verzekeren, dat de ziekte op eene zeer gemakkelyke manier zoude overwonnen worden, en waarschynelyk zonder eenige uitbotting, ook regtvaerdigde de uitkomst myne voorzegging.

VERSCHEIDE avonden klaagde sy over pyn in het hoofd, en de ontsteeking van den arm vermeerderde, maar op den zesden dag begon de kleur te veranderen, en geel-bruin te worden, alle tekenen van ontsteeking verdweenen; sy bleef volmaakt gezond, levende met de zulken, die de ziekte hadden, en in een besmet huis, zonder eenig ongemak.

WAARNEEMINGEN, *waar in zich een ROOSACHTIGE UITSLAG geopenbaerd heeft.*

DE TIENDE WAARNEEMING.

Den negenden January, wierd een sterk en gezond man, vier'en-twintig jaaren oud, ingeënt. De toevallen der uitbottinge begonnen op den agtsten dag, waren vry zwaar, en op de ingeënte plaatsen van elken arm voelde hy zwaare en ongewoone pynen. Op den

tienden wierd de eene arm aangedaan, door eene waare roosachtige zwelling, en deeze breide zich uit van den schouder tot aan den elleboog; de andere arm was op dezelfde wyze aangedaan, doch niet zoo aanmerkelyk. Op den avond van denzelfden dag, klaagde hy van zwaare pyn en ongemak omtrent syn maag, en op deezen tyd wierd byna de geheele oppervlakte van de huid bedekt met een uitflag, en met peperkoorn-vlakken (*petechial spots*) van verschillende kleur en grootte.

Het geen ik onderscheide met den naam van uitflag, waren puistjes, welke groote overeenkomst met de samenvloeyende pokjes hadden, en boven de huid uitpuilden; de peperkoorn-vlakken waren tusschen dezelve verspreid, en met de huid gelyk; sommigen van deezen waren klein, als vloobeten, anderen waren byna zoo groot als een stuivertje; sommigen hadden eenen zeer donkeren purperen kleur, en andere waren paersch. Ik nam dezelve naastig waar, en was daar toe voorzien met een goed bol glas, vindende de toevallen zonderling en gevaarlyk. Maar, dewyl de koorts niet zwaar was in evenredigheid met deeze verschynselen, het hoofd en de rug vry van pyn waren, en daar by geene groote zwakheid kwam, scheen de uitkomst minder twyfelachtig te zyn. De lyder dronk een kommetje wey, met witten wyn bereid, wanneer hy na bed ging, en ik vondt hem des morgens tamelyk wel; de roos zag minder vuurig uit, en wierd donkerer van kleur; wel haast ontdekten zich weinige, groote, afgescheide, pokjes, en van deezen tyd schikte zich alles ten goede; wel is waar, de armen hadden geduurende eenigen tyd, eene paersche

fche kleur, doch veroorzaakten den lyder noch pyn, noch ongemakken, zoo dat hy in alle andere opzichten volmaakt wel door de geheele ziekte kwam.

VEERTIENDE WAARNEEMING.

EEN gezonde, jonge, vrouwsperfoon, van twintig jaaren, kreeg, twee voorbereidende poeders gebruikt hebbende, eene geringe koorts, verzeld met pyn in de maag; welke gevolgd wierd door eenen roosachtigen uitflag; om deeze oorzaak wierd de Inenting vier dagen uitgesteld, in welken tyd de uitflag ten eenenmaalen verdweenen was. Op den zevenden dag na de Inenting begonnen de tekenen der uitbottinge zich te openbaaren, en wierden verzeld met meêr koorts, en pyn in het hoofd en den rugge, dan gewoonlyk is; ook was sy zeer ziek en braakte sterk. De braakingen wierden gevolg door een' uitflag, over het geheele lighaam van dezelfde soort, als zich te voren vertoont had. In deeze omstandigheid wierd sy genoodzaakt haare kamer te houden, en het volgende genees-middel te gebruiken.

NEEM van het samengesteld poeder van kreeften schaaren twintig grein; van den braakverwekkenden wynsteen een grein.

DIT poeder verwekte matige braakingen van gal, als ook twee stoelgangen. De maag was veel verligt, maar de uitflag bleef staan, en, nam zoo volkomen de gedaante van famenvloeyen.

vloeyende pokjes aan, dat ik nauwelyks kon overtuigd worden, dat dezelve niet van dien aard was, schoon ik in dezelfde lydereffe, weinige dagen te voren, denzelfden uitflag, doch in een minder trap gezien had: 't geen het geval twyfelachtiger maakte, was, dat de koorts vry fterk bleef, en haar hoofd en rug door den uitflag niet veel verligt waren. In deeze omftandigheid, dagt ik, niet raadzaam te zyn, haaraan de open lugt bloot te ftellen, maar fchreef alleenlyk voor, een drankje uit zouten en het famengestelde poeder van kreeften-fchaaren, en beval haar, de kamer te houden, doch buiten het bed te blyven.

Op den tienden kon men weinige, afgefcheide, puiftjes ontdekken, de uitflag begon bleeker uit te zien, en dezelve eindigde in zeer goedaartige afgefcheide pokjes, zonder eenig byzonder toeval; de huid vervelde over het geheele lighaam, gelyk niet ongewoon is na de roos.

VYFTIENDE WAARNEEMING.

EEN man, van vier-en-veertig jaar', begon, op den fesdaen dag na de Inenting, te klagen over pyn in fyn hoofd, en rugge, en dat hy dikwils zeer koud was. Deeze toevallen bleeven met groot geweld aanhouden, zoo dat hy de bloed-zuiverende pil, benevens een purgeer-middel, gebruikte, en zich 't meest in de lugt ophield tot den negenden, wanneer zich omtrent tien puiftjes openbaarden, en fyne toevallen ophielden. De puiftjes fcheenen insge-

gelyks te droogen, zonder ryp te worden, 't geen dikwils gebeurt, als 'er weinigen zyn.

Op den twaalfden nam hy een buik-zuiverend middel; syne armen bleeven grootlyks ontflooken; maar, dewyl hy zeer begeerig was te gaan, naar het huis van eenen vriend, alwaar hy voornam zich te verlugten, stemde ik daar aan toe.

Op den festienden wierd my berigt, dat hy zeer onpaffelyk was geweest zedert fyn vertrek, en dat hy verlangde my te zien.

Ik gaf hem, op den zeventienden, een bezoek, en vondt een aanmerkelyk getal waare pokjes in het aangezicht, omtrent veertig. Hy verhaalde, dat hy zichzelve zeer flegt had bevonden, des avonds na fyn vertrek; en dat hy de pokjes den volgenden morgen gezien had. Dit was op den veertienden dag na de Inenting, en uit derzelve vordering kon men zien, dat fyn berigt waar was. Syne armen bleeven fterk ontflooken met veele puiftjes omtrent de infnyding.

SESTIENDE WAARNEEMING.

EEN gezonde en jonge mansperfoon wierd ingeënt den fesdaen December 1766. Op den elfden en twaalfden was hy, dan koud, dan heet, en klaagde over zwaare pyn in fyn hoofd, rug, en leden.

DEN dertienden was hy veel beter, maar voelde egter pyn in syn hoofd en rug. De ingeënte deelen, welke ik van de Operatie tot op deezen dag niet had konnen zien, toonden duidelyke tekenen van besmettinge: doch de huid by de insnyding was bleek, niet opgezet, ook zag men geen dun vogt onder de opperhuid, gelyk gewoonelyk plaats heeft, wanneer de voortgang der besmettinge goedgunstig is. Hy had, noch veel ongemak omtrent de insnyding, noch styfte onder den oxel, bemerkte.

Op den veertienden was hy vry van alle ongemakken; de tegennatuurlyke kleur van de huid op den arm had zich verder uitgebreid, en twee of drie puistjes wierden ontdekt by de plaats der insnydinge.

DEN vyftienden vertoonden zich veele puistjes op verscheide deelen; en derzelve getal kwam omtrent tot honderd.

DE puistjes waren, den sestienden, vergevorderd, en de man schein volmaakt gezond te zyn; maar ik ontdekte op den arm eenige verschynselen, waar mede ik niet wel voldaan was; want het ingeënte deel was bedekt met een groot getal zeer kleine, bleeke, samenvloeyende puistjes; en de insnyding, in plaats van verheven te zyn, was samengevallen, en had in 't midden eene paersche kleur: dit gebeurt somtyds, en geeft eene *eschara*, en verzwearing op het einde der ziekte te kennen.

OMTRENT het midden van den zeventienden dag

dag voelde hy eene huivering , welke gevolgd wierd door groote hitte, pyn in het hoofd, den rugge en de leden, welke den geheelen volgenden nacht aanhield. Ook voelde hy zwaare pyn in de infnyding, en in den fchouder, welke zich tot den oxel uitftrekte.

DEN agt-tienden, des morgens, klaagde hy over zwaare pyn van de infnyding tot aan den fchouder en de oxel van den eenen arm. De pols was zeer ras, en de koorts fterk. In deeze omftandigheden twyfelde ik niet, of men had eene tweede uitbotting te wagten, en daarom haalde ik hem over, om op te ftaan, en, in de lugt te gaan, en liet hem aanftonds gebruiken een aftrekfel van zene - bladen en manna.

DIT aftrekfel werkte vier maalen, en hy was merkelyk verligt van alle fyne ongemakken; doch 'er openbaarden zich nu nieuwe puiftjes op het aangezicht en andere deelen, zynde derzelver getal ten minften eens zoo groot, als de eerfte reize. Van deezen tyd bleef hy ten eenenmaalen vry van koorts, en alle andere ongemakken; wordende de laafte puiftjes, zoo wel als de eerften, op de voordeeligfte wyze ryp. Doch, 't geen groote opmerking verdient, zoo wel de eerfte, als de laafte pokjes, wierden allen omtrent op den zelfden tyd ryp; want de vordering van die, welke 't eerft waren uitgekomen, fcheen vertraagt te worden door de tweede koorts van uitbottinge, en de laafte pokjes gingen fchielyker voort, dan gewoonlyk is.

ZEVENTIENDE WAARNEEMING.

DEN tweeden Juny wierden ingeënt twee-en-twintig perſoonen, welke zich ophielden in twee huizen, die naast elkander ſtonden.

Op den vierden, des avonds, kreeg een van hen, een man van dertig jaar', eene huivering, welke gevolgd wierd door koorts, met pyn in het hoofd, den rugge, en de zyden, welke den geheelen nacht aanhield.

Den vyfden, des morgens, wanneer ik hem voor 't eerſt bezogt, was ſyn pols vry ras, vol, en ſterk, de voorgaande toevallen hielden aan, maar ik vondt hem, omtrent het huis wandelen. De inſnydingen beziende, waren ſy beiden volkomen wel; terwyl die van elk ſyner medegenooten, welke ik op den zelfden tyd zag, duidelyke tekenen van beſmettinge vertoonden.

DEEZE lyder was zeer dikwils geweest in gelegenheid van beſmet te worden, en ik giſte, dat hy de natuurlyke Kinder-pokjes krygen zoude. Ik liet hem derhalve de pil, uit *calomel* den braakverwekkenden wynſteen &c. beſtaande, tegen den nacht gebruiken, en raadde hem, dat hy zoo dikwils, als hy kon verdragen, in de lugt gaan, en buiten het bed blyven zoude.

MEN berigtte my, des morgens van den ſesden dag, dat hy ziek geweest was, en gebraakt had, zonder afgang te hebben; en dat alle ſyne
onge-

ongemakken aanhielden, doch niet zoo geweldig waren. Ik schreef voor een half once van het zout van GLAUBER, en een half once manna, ontbonden in water-gruel, en liet dit middel aanstonds gebruiken.

IN den namiddag vondt ik hem in het bed, doch wierd onderregt, dat hy in de lugt geweest was, en dat het buik-zuiverend middel vier maalen gewerkt had. Hy was nu geschikt, om te zweeten, en de pynen waren vermindert, doch de koorts hielt aan, zoo als te voren, met eene witte drooge tong. Hy wierd door den hoest ontrufft, had eene moeyelyke ademhaaling, eene groote drukking op de maag, doch men ontdekte geen het minste teken van besmettinge op den arm.

DEN zevenden, des morgens, bevondt hy zich in dezelfde omstandigheid, doch was zwakker. Ik schreef voor, een drankje uit het zout van alzem, met den geest van *Minderer*, een olyachtig mengfel voor den hoest, en een grein van den braakverwekkenden wynsteen, vermengd met tien grein van het samengesteld poeder van Kreeften-schaaren, om tegen den nacht genomen te worden.

DEN agtsten. Hy had vier afgangen in den nacht gehad, vry sterk gezweet, en sliep somtyds; doch hy hoefte veel, haalde met moeite adem, gaf dunne schuimende, flymerige, fluimen op, en klaagde over zwaare pyn in de borst en zyde. Ik liet hem agt oncen bloed aftappen; het laatstgenoemde poeder herhaalen, en voegde by hetzelfde een grein *calomel*; dikwils liet ik hem drinken, een kopje vol van

den borst-drank, zynde eerst by anderhalve fles van deezen drank anderhalve once van den geest van *Minderer* gedaan.

DEN negenden. Het bloed, den dag te voren afgetapt, was vry lymerig, de pyn in de borst en zyde veel verminderd, maar de hoest zeer lastig, en de fluimen met bloedige streepen getekend. De ingeënte deelen veranderden nu van kleur, en toonden duidelyke tekenen van besmettinge, als ook, dat men welhaast de Kinder-pokjes te gelyk met eene longontsteeking zoude hebben tegen te gaan.

DEN tienden. De nagt was zeer rusteloos geweest; hy had veel gehoest, en met groote moeite opgegeeven bruine, taaye, fluimen. De aderlating wierd herhaald, en men ging voort met het gebruik van het poeder, met den braakverwekkenden wynsteen, als ook met de andere genees-middelen; welke dagelijks eenige ontlastingen veroorzaakt, en een geduurig gemaatigd zweet voortgebragt hadden.

DEN elfden. Het bloed wierd nog lymerig gevonden, en de koorts, hoest, moeyelyke ademhaling, en fluimloozing waren vermeerderd. De voortgang der besmettinge op den arm was traag, doch deed egter zien, dat de koorts van uitbottinge zich schielyk openbaaren zoude, en ik begreep, dat dezelve zich zoodanig zoude vermengen, met de ontsteeking der longe, dat dezelve groote moeyelykheid zoude veroorzaaken. Ik besloot egter moeite te doen, om de laatstgenoemde ziekte op alle mogelyke wyze te verzagten, en de uitkomst aftewagten: en daarom gaf ik bevel, dat

dat men meêr bloed zoude aftappen, een spaansche-vlieg-pleister tusschen de schouders leggen, en eene kleine quantiteit van de gom ammoniac voegen by de borst-middelen. Tegen den avond wierd ik onderregt, dat alle kwaade toevallen merkelyk verminderd waren.

HET is hier de plaats, te zeggen, dat alle syne medegezellen, die op denzelfden tyd waren ingeënt, zich nu niet wel bevonden, en dat de meesten van hen eenig uitslag hadden.

DEN twaalfden. Hy had meêr geruſt, doch, schoon de meesten syner ongemakken verligt waren, hield egter de koorts aan, en hy gaf met moeite op eenige zeer donker-bruine slym, zoo dat in de genees-middelen geen verandering gemaakt wierd.

DE verschynselen aan de insnydingen verspreiden zich, maar zagen niet uit, zoo als gewoonlyk is, wanneer de toevallen der uitbottinge beginnen.

DEN dertienden. De koorts, pyn in de zyde, hoeft, en moeyelyke fluimloozing wederom toegenomen hebbende, liet ik een spaansche-vlieg op de zyde leggen, en een weinig van het *oxymel scilliticum* in het borst-drankje doen.

DEN veertienden. De koorts en pyn in de zyde waren verminderd, en de lyder had een weinig geslaapen, doch de slaap was egter veel verontrust door schielyke opspringingen. De huid, by de insnydingen, had eene ongewoone vertooning, welke niet gemakkelyk te beschryven is; en, in plaatse van ontstooken te zyn, gelyk

gelyk gewoonlyk gebeurt, wanneer de voortgang der besmettinge gunstig is, en door geen buitengewoon toeval gestoord word, had dezelve eene bleeke kleur.

DEN vyftienden. Hy had niet wel gerust, en de hoeft was zoo lastig, dat ik meêr bloed liet aftappen, en met het gebruik der geneesmiddelen deed aanhouden. De insnydingen vertoon den zich deezen dag als puistjes, welke eene ongeregelde gedaante hadden, en onder de huid ontdekte men eenig vogt.

DEN sestienden. Alle toevallen waren meêr gematigd; twee puistjes wierden in het aangezicht ontdekt, en die op de insnydingen scheenen tot rypwording over te gaan.

DEN zeventienden. Alle ongemakken waren veel beeter; de puistjes op de insnydingen waren meêr opgezet, en bevatten etter, doch de anderen waren weinig gevorderd, en hadden eene bleeke kleur.

DEN agttienden. Hy was in allen opzichten zoo veel beeter, dat hy het waagde, te paard te ryden, en ik wierd verlost van myne zorge: ik zag hem ook naderhand niet, tot dat hy aan myn huis kwam, op den vyfden July, in goede gezondheid. Doch hy verhaalde my toen, dat hy den negentienden Juny, in den namiddag, den dag, na dat ik van hem afscheid had genomen, zeer heet en koortsig was geweest; dat hy op den twintigsten van alle koortsigne toevallen verlost was, en ontdekte een groot getal puistjes, welke opgezet, gevuld en ryp wierden, zonder eenig verder ongemak; zoo dat hy het onnodig
oor-

oordeelde, aan my eenig berigt daar van te zenden. Syn aangezicht beschouwende, ontdekte ik omtrent dertig pok-pitten, welke de waarheid van syn berigt bevestigden.

Ook heb ik naderhand een zeer voldoende berigt ontvangen, dat veele puistjes in syn aangezicht en andere deelen, welke zich openbaarden na den tyd, op welken ik hem zag, gedurende den behoorlyken tyd bleeven staan, en volkomen ryp wierden.

AGTTIENDE WAARNEEMING.

EEN man, van een' middelmaatigen ouderdom, klaagde, op den sesden dag na de lnenting over pyn in 't hoofd, en den rugge; en had eenen geringen graad van koorts. Deeze ongemakken hielden aan tot den agtsten; wanneer men op het aangezicht eenige puistjes ontdekte, welke ik voor pokjes aanzag: maar men heeft aantemerken, dat hy zeer vry geleefd hebbende, syn aangezicht zeer rood en vol puisten had, en dat, noch de voorbereiding, noch de geneesmiddelen, hier in veel hadden veranderd; zoo dat het moeyelyk was, onderscheid te maken tusschen de puistjes, die hem eigen waren, en die zich nu openbaarden. De arm was, op deezen tyd, zeer sterk ontstooken, gelyk gewoonlyk is omtrent den tyd der uitbottinge.

Op den negenden dag was hy volmaaakt wel, en men ontdekte geen meer puistjes.

DEWYL ik verscheide lyders had gehad, welke de ziekte zeer wel te boven kwamen, zonder meêr ongemak te hebben, dan deeze man bespeurt had, en fontyds zelfs zonder eenige uitbotting, dagt ik weezenlyk, dat de zaak voorby was.

Op den tienden nam hy een buikzuiverend middel, at een stukje schaapen-vleesch, en dronk een weinig *ale*. In den namiddag van den zelfden dag klaagde hy over hoofd-pyn, welke hy dagt veroorzaakt te zyn daar door, dat hy gewaagt had, buiten het huis te gaan, terwyl het buikzuiverend middel werkte. Hy had nu meêr koorts, dan op eenigen tyd te voeren; doch, dewyl hy verzekerde, dat syne ongemakken waren van dien aart, als hy gewoon was te bespeuren, wanneer hy een weinig koude gevat had, kon ik niets meêr van hem verneemen.

Op den elfden, des morgens, was hy veel slijmmer, en had niet wel geruſt. Tegen den avond van denzelfden dag vondt ik hem veel beeter; maar hy zeide, dat meêr puistjes op syn' rug te voorschyn gekomen waren. Deeze kon ik niet zien.

DEN volgenden morgen ging hy naar het huis van een' syner vrienden, hebbende te huis het bescheid gelaaten, dat hy volkomen wel was, en dat ik van hem, by gelegenheid, hooren zoude.

Op den veertienden verlangde hy, dat ik hem mogt komen zien, en toen vondt ik een maatig getal nieuwe puistjes op syn aangezicht en leden,
en

en in zoo eenen staat , dat ik overtuigd was, dat sy uitgekomen waren zedert syn vertrek, 't geen ook bevestigd wierd door het berigt, 't welk hy my gaf: deeze pokjes wierden behoorlyk ryp , en hy behield eene goede gezondheid.

NEGENTIENDE WAARNEEMING.

DE Soon van zeker' Heer, genietende eene volmaakte gezondheid, en zynde tusschen vier en vyf jaaren oud, loosde op den derden dag na de Inenting eenen langen, ronden levenden, worm, hebbende den voorgaanden avond gebruikt eene gifte van het kwik-middel. Men had tot hier toe geen tekenen van wormen by hem waargenomen, ook scheen hy naderhand zeer gezond te zyn, tot dat de toevallen, welke gemeenlyk voor de pokjes gaan, zich openbaarden.

Na eene zeer geringe ziekte, volgde eene uitbotting omtrent van twintig pokjes, en toen hielden alle ongemakken op; zoo dat ik den vierden dag na de Inenting voorstelde, en my ook toegestaan wierd, voor het tegenwoordige geen bezoek meêr afteleggen. Ik wierd egter, den zesden dag, wederom geroepen, en vondt het kind, gezond naar gewoonte, en speellende, zynde toen de pokjes byna ryp.

MEN onderrigtte my egter, dat hetzelfde in den nacht van den vierden dag, heet, koortsig, en rusteloos geweest was, den volgenden dag, zich vry wel bevonden had, doch tegen den avond

avond wederom heet geworden was, hoewel in een' minder' trap; zoo dat deeze geringe onpaffelykheid geene de minste ongerustheid veroorzaakte. Maar op den zevenden dag, vroeg in den morgen, wierd ik opgeroepen, om het kind zoo spoedig, als mogelyk was, te komen bezoeken, en wierd onderregt, dat hetzelfde in den beginne van den nagt zeer heet en ylhoofdig, en kort daarna bot, flaaperig, en gevoelloos geworden was, in welken staat ik hetzelfde ook vondt, knersfende op de tanden, en zynde met stuipachtige beweegingen, ontrent den mond, aangedaan.

De puistjes waren op deezen tyd volkomen ryp, en zagen zeer goed uit, gelyk sy altyd gedaan hadden. De pols was vry ras, fchoon de hitte nu gemaatigd, en de ademhaaling vry en gemakkelyk was, doch het kind was zoo flaaperig, dat men hetzelfde nauwelyks in zoo verre wakker kon maaken, dat het fyne oogen opende, welke poogingen men ook daar toe aanwendde.

In deeze droevige omftandigheid verlangde ik den byftand van den Geneesheer, die, by andere gelegenheden, gemeenlyk de Familie had opgepast. In onze raadpleeging, welke niet lang wierd uitgesteld, kwamen wy overeen, dat, dewyl de pokjes zeer weinig in getal waren, altyd goed uitgezien hadden, en nu volkomen ryp waren, het tegenwoordig toeval door wormen, of eenige andere prikkelende oorzaak in de darmen, moest verwekt zyn geworden.

MET dit oogmerk wierd aanftonds voorgefchreeven en in gegeven, eene gifte van Rhabar-

barber, en *Calomel*, schoon wy genoodzaakt waren, den mond met geweld te openen, 't geen niet zonder moeite geschiedde. De werking van dit middel wierd verhaast door een clysteer, en in den namiddag ontlaste het kind eene rykelyke quantiteit slymerige, stinkende stoffe, welke door eenige dunne ontlastingen gevolgd wierd.

HET kind scheen, egter, geheel en al, gedurende deezen tyd, ongevoelig, en ook geenzins door deeze ontlastingen verligt te zyn. Men lag derhalve spaansche-vlieg pleisters op den rugge, het hoofd, de leden, en mostaart-pappen aan de voeten. Aan de slaapen van het hoofd wierden ook bloedzuigers gezet, en, na verloop van eenen kleinen tyd, herhaalde men den Rhabarber met de *Calomel*, terwyl het kind, tusschen beiden, middelen uit tin gebruikte.

Door deeze middelen openbaarden zich eenige tekenen van kennis, schoon niet, voor dat eene groote quantiteit slymerigen, en zeer slegten, afgang ontlast was. Het kind bleef egter eenigzins slaaperig, tot op den vyfden dag na den aanval, waar na hetzelfde zeer schielyk tot kennis kwam, en in twee of drie dagen bevondt zich hetzelfde gezond, en bleef in dien staat.

XXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXX:XXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXXX

TWINTIGSTE WAARNEEMING.

IN Mey 1766, wierd ik verzogt te bezoeken eenen voornaamen boer, die agt- en sestig jaaren oud was, om hem raad te geeven, voor een ongemak in syne beenen.

OMTRENT voor twee jaaren was hy aangestast door eene doofheid en koude in beide beenen en deyen, welke men dagt, in eene verlamming te zullen eindigen. Ter geneezinge van dit ongemak gebruikte hy veele middelen, en op beide beenen wierden spaansche-vliegen gelegd, door welken hy verligt wierd; doch van deezen tyd, wierden de beenen aangedaan door eene lastige jeukte, en brandende pyn, welke verzeld wierd door eene sterke ontlasting van vogt door oneindige ontvelligen. Deeze ongemakken stoorden syne rust, en maakten hem ongelukkig.

Dit verhaal gedaan hebbende, zeide hy, dat, daar elk syner buuren, die de natuurlyke Kinder-pokjes niet gehad had, of reeds ingeënt was, of tot de Inenting voorbereid wierd, hy zich nauwelyks voor de besmetting zou kunnen in acht neemen, en daarom een groot verlangen had, om ingeënt te worden, en dat syne vrouw, van denzelfden ouderdom, als hy, insgelyks daar na verlangde.

Dit voorstel maakte, dat ik de tegenwoordige gesteldheid syner beenen nauwkeuriger onderzocht. Sy waren nu, volgens syn zeggen,
in

in den besten staat, dat is, niet zoo pynelyk als naar gewoonte; zynde droog, en met puistjes bezet. Syn aangezicht was insgelyks vol puistjes, en van eene hoog-roode kleur, zynde het gevolg, gelyk hy zyde, van eene herhaalde roos, en niet van eenige onmatigheid.

DE zaak overweegende, en bedenkende, dat de levens-regeling, en genees-middelen, ter voorbereidinge gebruikelyk, waarschyglyk de gesteldheid syner beenen zouden verbeteren, zette ik hem aan, syn voorneemen te volvoeren; en zoo wel hy, als syne vrouw, veertien dagen voorbereid zynde, wierden den derden Juny ingeënt.

OP den negenden klaagden sy beiden een weinig; en op den twaalfden wierd de vrouw beeter, na dat zich weinige, afgescheiden, puistjes, geopenbaard hadden, welke vervolgens op de allergoedgunstigste wyze ryp wierden. De man bleef klaagen over pyn, en loomheid tot den dertienden, wanneer hy in deezen opzichte beeter wierd, voelende een scherpe pyn in syne beenen, welke zeer rood, en met veele puistjes bezet waren.

TEGEN den avond wierden sy pynelyker, meer gezwollen, en men ontdekte, dat meêr puistjes waren uitgekomen, schoon sy niet gemakkelyk te onderscheiden waren, uit oorzaak van derzelver ziekelyke gesteldheid.

HY sliep den volgenden nagt zeer weinig; doch, op den veertienden, vondt ik hem vry van koorts, en in alle opzichten tamelyk wel, de pynen in de beenen uitgezonderd; op welken,

ken, en onder de billen een groot getal afgescheide, maar dicht by elkander staande, puistjes ontdekt wierden. Ook waren 'er verscheiden in den nek, en het aangezicht, maar zeer weinigen op het lighaam of de armen. Men had hem van eersten af aan geraaden, zich niet te veel te beweegen, maar hy had grooter vryheid gebruikt in te wandelen, dan ik hem had toegestaan.

DEN vyftienden. Hy had geen oogenblik in den nacht geslaapen. Ik vondt hem buiten het bed, en in de lugt wandelen, klaagende veel over pyn, doch zeggende, dat hy in andere opzichten gezond was; maar hy was nu veel eer koud, dan warm; syn pols was zeer traag; syn gelaat droevig, zynde de kleur van syn aangezicht paarsch, en bleek, en hy klaagde over flauwhartigheid en ziekte. Ik wierd noodzaakelyk daar door verontrust. Syne beenen waren ook merkelyk gezwollen, doch niet ontslooken. Ik beval hem daarom, aanstonds naar bed te gaan, en, daar de spanning groot was, zoo leide ik een pap van brood en melk (welke 't eerst by de hand was) over beide beenen, schryvende de volgende geneesmiddelen voor, om, zoo dra mogelyk, gebruikt te worden.

R. Mitrid. dr. ℞. Decoct. Cort. Peruv. unc. ij. Tinct. Cort. Peruv. simplic. dr. ij. M. f. haustus, quam primum sumendus, & sexta quaque hora repetendus.

R. Sal Absinth. dr. j. Succ. Limon. unc. 1℞. Decoct. Cort. Peruv. unc. vj. Tinct. Cort. Per. Simpl. unc. 1℞. Syr. e Cort. Aur. unc.

*unc. ꝑ. M. f. Mixtura, cujus capiat Cochl.
VI. horis intermediis.*

TEGEN den avond was de pols opgewakkerd, hy bevond zich beeter, en had omtrent een uur geruſt.

DEN feſtienden, des morgens, was hy beeter, hebbende eenige uuren in den nagt geruſt, ook was hy warmer, en ſyn pols in beeter ſtaat.

DEN zeventienden bevondt hy zich vry van alle ongemakken, hebbende een' goeden nagt gehad, en van deezen tyd ſchikten zich alle omſtandigheden ten goeden; de pokjes wierden op den zevenden dag ryp; op beide ſyne beenen evenwel waren veele verzweringen, welke veertien dagen duurden, doch toen ſpoedig genaafen. Tegenwoordig blyft hy gezond, en bemerkt minder ongemak aan de beenen, dan voor de Inenting.

EEN- EN TWINTIGSTE WAARNEEMING.

EEN vrouws-perſoon, van een' middelmatigen ouderdom, wierd ingeënt, den vyftienden Mey 1765. Sy begon te klaagen op den drie- en twintigſten; de koorts en andere toevallen waren zeer gematigd. Op den ſes- en twintigſten openbaarde zich eene uitbotting van pokjes, welke afgeſcheiden in ſoort, en klein in getal waren; alle de toevallen der uitbottinge hielden op, en ſy ſcheen volmaakt gezond te zyn.

Op den negen- en twintigsten klaagde sy , dat haar keel pynelyk , styf en gezwollen was: doch , dewyl dit niet ongewoon is , wierd daar op weinig acht geslaagen.

DEN dertigsten. Sy had niet wel gerust , haar keel was limmer , en het viel haar nu zeer pynelyk te slikken. Ook was sy aangetast geweest door eene huivering , welke door eene koorts gevolgd was. In de keel ziende , kon ik geen een puistje bemerken , doch het lletje , en de amandelen waren zeer sterk gezwollen en ontstoken. Ik gaf haar eenen zuurachtigen gorgel - drank , en een zagt buikzuiverend middel , welk tegen den avond driemaal had gewerkt: sy had den gorgel - drank dikwils gebruikt , doch de moeyelykheid in het slikken was grootelyks vermeerderd , in zoo verre , dat sy niets kon doorkrygen , zynde de koorts ook opgewakkerd. Van inwendige middelen kon men nu geene verdere hulp verwagten ; want , wanneer men een' proef daar van nam , liepen de vogten de neus wederom uit. Ik beval , een spaansche vlieg op de keel te leggen , en liet haar geduurig gorgelen met een' warmen borst - drank.

DEN een- en dertigsten. Sy had geen oogenblik geslaapen , zynde , zoo dikwils sy poogde te slaapen , gestoort door zulke schielijke opspringingen , dat sy bevreesd wierd , te slaapen. De koortsigne hitte was niet zeer groot , de pols by uitnemenheid ras , en alle vogten , welke sy wilde doorslikken , kwamen nog door de neus. Sy kon in het bed niet liggen , en zat derhalve op , in eenen gemakelyken stoel , geduurende het grootste gedeelte van den nacht.

DE

DE puistjes, welker getal in het aangezicht niet meer dan twintig uitmaakte, en die zich ook in een zeer klein getal op andere plaatsen vertoonden, kwamen behoorlyk tot rypheid, zonder in het minste belet te worden, door deeze toevallige ziekte. Haare spraak was zoo zeer aangedaan, dat men haar nauwelyks kon verstaan. Sy verhaalde my egter, dat sy onderworpen was aan eene soortgelyke ziekte, en eens nauwelyks haar leeven daar van afgebragt had, zynde egter voor heen nooit zoo slegt geweest. Ik liet twaalf oncen bloed uit den arm aftappen, en liet ook eene opening in de aderen onder de tong maaken. Doch van geen deezer middelen scheen eenige verligting te weeg gebragt te worden; en, wederom in de keel ziende, waren de amandelen, het lelletje, en de keel zelve zeer sterk ontstooken en opgezet. Men maakte diepe insnydingen in de amandelen, en, een goed gedeelte bloed afgetapt zynde, slonk de zwelling der deelen, zoo dat sy kon slikken, schoon nog met moeite, een weinig van den borst-drank, en naderhand weinige lepels melk-spyfen.

DEN eersten Juny. Sy had zeer weinig gerust, schoon zeer slaaperig zynde, en afgemat door gebrek van slaap; want de schielyke opspringen openbaarden zich nog, zoo dra sy haare oogen had geslooten, doch waren niet zoo zwaar, als in den voorgaanden nagt; sy had eenig vogt doorgeslikt; hoewel met veel moeite. De koortsigne hitte was niet zeer groot; de pols ras, en zwakker.

DE keel tegen den middag beschouwende, was de zwelling, schoon eenigzins verminderd

zynde, egter aanmerkelyk genoeg, om te be-
letten, dat fy veel doorslikte.

In deeze gevaarlyke omftandigheid wierd de Operatie, welke eenige verligting had te weeg gebragt, herhaald, en men deed in andere deelen van de amandelen en keel, welke te vooren niet gewond waren, diepe infnydingen: eene groote quantiteit bloed wierd ontfalt, de deelen vielen te famen, en in minder dan een uur kon fy vogten doorflikken. Sy kreeg daar na een verfrifchenden flaap, herftelde fchielyk, en geniet nu eene goede gezondheid. De puiftjes wierden, niet tegenftaande deeze ziekte, behoorlyk ryp, en droogden op den zevenden dag na de uitbotting.

TWEE- EN TWINTIGSTE WAARNEEMING.

EEN gezond zwaarlyvig man, in den bloey
syner jaaren, werd ingeënt, en had eene
geringe huivering, (op den vyfden dag na de
Inenting), welke van zeer korten duur was,
en, noch door koorts, noch door eenig ander
ongemak, gevolgd wierd.

SYNE armen toonden , op deezen tyd , zekere tekenen van besmettinge , welke vermeerderden tot den negenden dag , wanneer de ontsteekingen , omtrent de insnydingen zich merkelyk verspreid hadden , en omringt waren met sarnengevloeyde hoopjes van zeer kleine puistjes. In andere opzichten was hy volmaakt gezond ,

zond, en voelde geene de minste styfte of pyn onder den oxel, of op eene andere plaats, in zoo verre, dat hy begon ongerust te worden, of hy wel eenige verschynselen der pokjes krygen zoude.

Op den tienden, zag men verscheide kleine puistjes op het voorhoofd, welke ik zoude gedacht hebben, pokjes te zyn, was hy op deezē tyd niet ten eenenmaalen gezond, en vrolyk geweest, zonder te voren eenig ongemak bemerkt te hebben.

Op den elfden, in den morgen, zag men meêr puistjes op het aangezicht, de leden, en het lighaam, zoo dat hy gezegd kon worden, vry vol te zyn. Ik onderzocht hem nu wederom zeer nauwkeurig, en kon niet bemerken, dat hy in het minste ziek geweest was, en, onder-vraagende, hoe hy geslaapen had, kreeg ik tot antwoord, nooit beter; want hy ging naar bed, omtrent tien uren, en wierd niet wakkêr voor zeven uren des morgens: de uitbotting, nauwkeurig onderzocht zynde, maakte zoo eene ver-tooning, dat ik zoude verklaard hebben, dezelve kwaadaartige pokjes te zyn, indien sy was voorafgegaan, of verzeld door eenige koortsigē, of andere toevallen; doch ik moet bekennen, dat ik, zelfs op deezē tyd, vooronderstelde, dat dezelve niet anders was, dan een ontschaadelyke uitslag, dewyl de lyder toen was, en altyd geweest was, volkomen zonder eenig ongemak.

DEEZEN geheelen dag bleef hy volkomen gezond, had uit eigen beweeging, in het veld gewandelt, en verzekerde my tegen den avond,

dat hy, in syn geheele leeven, nooit gemakkeliker, en beeter was geweest; schoon hy, gelyk hy my naderhand bekende, in gezelschap geweest was, alwaar hy een pyp gerookt, en syne portie van eene halve stoop *ale* gedronken had. De puistjes bleeven staan, namen toe in getal, doch niet in grootte; en niets, dan de overweeging, dat hy geen der toevallen, welke gemeenlyk zelfs voor de geringste soort van pokjes gaan, gehad had, deed my twyfelen, of sy waare pokjes waren, dan niet.

DEN volgenden morgen, zynde den twaalfden, berigtte my de oppasser, dat hy den nacht zeer onrustig doorgebracht, en veel geklaagd had over pyn in syn hoofd, en rugge; en ik vondt hem zeer ongemakkelyk, met grootte hitte, een raffe pols, en zeer vol van een klein soort van pokjes, gelyk nu ontegenzeggelyk bleek.

DEEZE toevallen, op deezen ongewoonen tyd zich openbaarende, deden my begrypen, dat dezelve slegte gevolgen zouden hebben. Ik gaf hem aanstonds drie greinen *Calomel*, en een agtste van een grein van den braakverwekkenden wynsteen, raadde hem ook, op te staan, en in de lugt te wandelen, maar zich niet te veel te vermoeyen. Na verloop van twee uren moest hy een buikzuiverend middel gebruiken. (Men moet opmerken, dat hy dagelyks en geregeld ontlastingen gehad had, en, volmaakt gezond blyvende, eenigen tyd geene genees-middelen had gebruikt). Ik wierd by hem wederom geroepen tegen twee uren, en vondt hem omtrent het huis wandelende, wanneer hy zeide, beter te zyn; hebbende het
mid-

middel vyf rykelyke ontlastingen verwekt. Hy was telkens naar buiten naar de beste kamer gegaan , schoon het rykelyk reegende.

Ik zag hem wederom des avonds , en toen klaagde hy weinig over pyn , het zy in het hoofd , het zy in den rugge , maar wierd onophoudelyk geplaagd , met een' kleinen prikkelenden hoeft , en klaagde over pyn in de keel. Hy gebruikte toen nog een pil van dezelfde soort , als die , welke hy des morgens had genooten.

VROEG in den morgen van den dertienden dag wierd my berigt , dat hy den geheelen nacht zeer rusteloos had doorgebracht , dat hy syne kleederen aangetrokken , en van den trap gegaan was , maar zich nu wederom in het bed had begeeven , in hoope , van een weinig te zullen rusten. In syne kamer gaande , vondt ik hem byna weder gekleed , klaagende , dat hy eene onophoudelyke prikkeling in de keel had , en dat hy onmogelyk konnende slaapen , van boven gekomen was. Ik beval hem egter in huis te blyven.

OMTRENT één uur zag ik hem wederom ; hy had twee afgangen gehad , en was beter. Syn hoeft bleef eenigzins lastig , en syn keel wierd pynelyk.

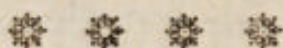
TEGEN den avond vondt ik hem welgemoed , met een' gelyken rassen pols , en hy had nog eene ontlasting gehad. Ik liet hem nog een pil van dezelfde soort gebruiken , wanneer hy naar bed ging , en daar op een kommetje wey , met witten wyn bereid , als ook nu en

dan een olyachtig mengfel, om den hoeft, en de prikkeling in de keel, te verzagten.

DEN veertienden des morgens had hy eenigzins geruft, en voelde zich zelve verfrifcht; het was met den hoeft beter geweest, zoo dat hy niet meêr, dan eens, van het olyachtig mengfel genomen had. Deezen dag had hy drie ontlastingen van de pil, en de pokjes waren op eene onverwagte, goede, manier, gevorderd.

NA deezen tyd gebeurde niets byzonders; de hoeft hielt op, en de keel was hem niet lastig.

DE puiftjes wierden met etter gevuld in een korter' tyd, dan ik ooit in zoo een getal van zoo eene kleine foort gezien heb, en veel waren bruin op den zeventienden dag, zynde den zevenden na derzelver eerste verfchyning. Op den negentienden gebruikte hy een buikzuiverend middel, en was volmaakt wel.

By deeze gevallen zouden verfcheide anderen van eene foortgelyke natuur gevoegd kunnen worden: maar ik ben reeds door verfcheide onvoorziene uitftellingen, welker voorkominge niet in myne magt was, zoo zeer, genoodzaakt geweest, het geduld te misbruiken van hen, die eenig berigt van deeze praktyk verlangden te krygen, dat ik, alleenlyk fpreken zal van eenige weinigen, welke, door een partydig of ontrouw verhaal, waarfchynelyk zouden kunnen ftrekken tot nadeel der Inenting; fchoon, de by-

zondere gevallen opregtelyk opgegeeven zynde, alle gelegenheid van vooroordeel, zonder twyfel, zal worden uit den weg geruimt.

IN den herfst van het laatstverloopen jaar was de Kink-hoest eene algemeen heerschende ziekte te Hertford; en, de winter aannaderende, braaken de pokjes ook uit op verscheide plaatsen; en byna alle kinderen, welke te voren den Kink-hoest gehad hadden, en door de natuurlyke Kinder-pokjes aangetast wierden, stierven aan eene samenvloeyende soort.

DIT noodlot trof voornamentlyk de armen van deeze plaats, van welken veelen my ernstelyk aanzogten, om hunne kinderen in te ënten; doch dit was nauwelyks mogelyk, zonder dat men eenige noodige onderstand voor hen kon verkrygen van de kerk, tot welke sy behoorden: ik gaf derhalve kennis aan de Geestelykheid, dat ik, indien behoorlyke zorg gedraagen wierd, dat het noodige niet ontbrak, zoude inenten, en oppassen alle de zulken, welke ik daar toe bekwaam oordeelde.

DE Geestelykheid keurde het voorneemen goed; maar na eene korte raadpleeging met hunne onderhoorigen, wierd de zaak afgebrooken, alzoo men voorgaf, geene behoorlyke plaatsen te kunnen bezorgen.

HET wierd wel haast bekend, dat men zoo een voorneemen had gehad; en een groot getal arm volk kwam my, dagelyks, verzoeken, hen en hunne kinderen inteënten, welke uitkomst de zaak ook zoude mogen hebben, beloovende, dat sy zoo nauwkeurig, als mogelyk was,

voor zich zelve zouden zorgen. Eenigen hadden de ziekte reeds in hunne Familiën; en dezelve was zoo zeer verspreid in de buurt van anderen, dat sy in dagelyksche vrees waren van besmet te zullen worden, en hun gevaar zeer groot was. Vrouwen, met kinderen aan de borst, die, aan alles gebrek hebbende, egter bezorgd waren voor de zekerheid van hun kroost, drongen zoo sterk op my aan, om haar, en haare kinderen inteënten, dat het niet is te beschryven. Ik bragt haar onder het oog, het gevaar, waar in de kinderen zyn; doch de reden kon niets uitwerken, en ik ging over, om alle, die den Kink-hoest, of eenige andere gevaarlyke ziekte, niet hadden, inteënten, schoon tegen myne meening en geneigdheid aan, en ten eenenmaalen tegen myn bepaald voorneemen. Onder een zeer groot getal van zulke onderwerpen van alle jaaren en gesteldheden, van welke eenigen waarschynelyk door den natuurlyken weg konden besmet zyn, verwachtte ik eenige onaangename uitkomsten; doch de waarschynelykheid van veelen in het leeven te zullen behouden had de overwigt. De volgende gevallen zyn egter de eenigste, welke niet wel afliepen; en de Leezer zal, indien hy ervaaren en opregt is, dezelve zeer ligt plaats geven onder de getrouwe berigten.

EENE Moeder en drie kinderen (waar van het eene zoog) wierden ingeënt. De kinderen hadden toen den Kink-hoest, doch men had zulks voor my nauwkeurig verborgen, dewyl ik dezulken weigerde inteënten. Het jongste kind, omtrent vyf maanden oud zynde, had niet meêr, dan vyf of ses puistjes in het aangezicht, en naar evenredigheid niet meêr op

an-

andere plaatsen. Hetzelve bleef in het leeven, tot na de *crisis*; maar de hoeft bleef even sterk, en het kind was zeer verzwakt, en stierf op dezelfde wyze, als de kinderen, die door den Kink-hoest worden wechgerukt, en zonder eenige andere omstandigheid van gevaar, welke kon voorondersteld worden, voort te komen van de Inenting.

Ik had de moeder van een ander zwak kind, omtrent vyf maanden oud, overreed, om hetzelve te speenen, ten einde sy zelve zou konnen ingeënt worden. Onder de voorbereiding wierd deeze vrouw ziek, van eene koorts, gelyk men vooronderstelde, maar, haar bezoekende, vondt ik dat de samenvloeyende pokjes uitkwamen, en dat haar kind altyd by haar had gelegen. Ik wierd sterk aangezocht, om dit kind inteënten, om hetzelve gelukkiger door de ziekte te doen komen, waar toe ik, zeer beschroomd, overging. Hetzelve kreeg een klein getal afgescheiden puistjes, en kwam de ziekte wel te boven; doch, aan geen ander voedsel, dan het zog, gewoon zynde, stierf hetzelve kort daar na, door gebrek aan behoorlyk voedsel, uitgeteert zynde.

EEN ander ongelukkig onderwerp was ook een zuigend kind, een van agt, welke met de Vader en de Moeder te gelyk wierden ingeënt. Op den derden dag na de Inenting kreeg dit kind eene koorts, welke ik uit de toevallen dagt, van wormen voort te komen. Ik gaf aan hetzelve een grein *calomel*; en het ontlaste, den volgenden dag, een' langen worm, zynde het kind veel beeter; doch de koorts kwam tegen den avond weder, en bleef, zonder vermin-

minderling, in zoo eenen graad aanhouden, dat dezelve op zich zelve zeer gevaarlyk was, en te weeg bragt, dat men de toevallen der uitbottinge niet kon onderscheiden; eindelyk openbaarden zich samenvloeyende pokjes, schoon derzelver getal niet groot was; de kwaade toevallen wierden niet verligt door de uitbotting, en het kind stierf in het begin der ziekte.

ALLE deeze gevallen zyn my voorgekomen, na dat de Inleiding, en het eerste hoofdstuk waren geschreeven; en hebben bevestigd myne gedagten, dat het, namentlyk, zoo wel ten opzichte van de onderwerpen, als van den naam van den Inenter, beter is, de Inenting der kinderen uittestellen, tot dat sy den ouderdom van twee jaaren bereikt hebben.

HET schynt insgelyks niet ongepast, van het volgende geval gewag te maaken, 't welk, niet volkomen naar waarheid verhaalt wordende, waarschynelyk stof zou kunnen verschaffen, om op de Inenting te vitten.

EEN kort en gezet man van eenen middelmatigen ouderdom, kreeg de gewoone toevallen den agtsten dag na de Inenting. De uitbotting was goedgunstig, het getal der pokjes maatig, de puistjes groot en afgescheiden, en geene byzondere zorg werd vereischt, of in acht genomen. De pokjes wierden, in zeven dagen, ryp; en na dien tyd gebruikte hy twee purgeermiddelen, en had reeds bepaalt den dag, op welken hy meende na Londen weder te keeren.

Ik vondt hem, twee daagen voor syne be-
paalde reis, des morgens by het vuur zitten,
met syne hand op 't hoofd. Wanneer ik hem
na de reden vroeg, antwoorde hy: myn hoofd
is my zoo wonderlyk over dag. Een ander,
die by hem was, voegde 'er by, dat hy den
dag te vooren te rykelyk schaapen - vleesch had
gegeeten, doch zulks wierd van hem ontkend.
Hy scheen egter niet zeer ongesteld te zyn,
had een buikzuiverend middel gebruikt, en ik
verwagte dat hy door de werking van hetzelfde
zoude verligt worden.

DEN volgenden morgen verhaalde hy my,
dat hy des nagts goed geslaapen had, en vol-
maakt wel was; doch des niet tegenstaande,
viel hy, twee uren daar na, schielyk op den
grond, en was zonder gevoel. Dus vondt ik
hem ontrent ses uren des avonds, en hy bleef
in denzelfden staat tot in den nacht van den
volgenden dag, wanneer hy stierf, volmaakt
als iemand, die eene beroerte had, schoon
alle mogelyke middelen, om hem te helpen,
gebruikt wierden.

WAARNEEMINGEN VAN NATUURLYKE
KINDER-POKJES, op dezelfde
wyze behandeld.

DRIE-EN-TWINTIGSTE WAARNEEMING.

OP zekeren morgen ten tien uren, wierd
ik geroepen, om te komen by een arm
man, die in de koorts lag. Twee dagen te
voren, tegen den avond, had hy eene huivering
be-

bemerkt, welke hy toen vooronderstelde, eene tusschenpoozende koorts te zyn; hy wierd wel haast zeer heet, kreeg pyn in syn hoofd, rug, en lendenen, welke aanhield, tot dat ik hem zag, den vier-en-twintigsten October; hy had het bed gehouden, maar nauwelyks geslaapen; de hitte was groot, de pols sterk en ras, ende pyn in de lendenen zeer geweldig. Dees man had my verzogt, ingeënt te worden, kort voor dat hy ziek wierd, dewyl de pokjes in synen buurt sterk regeerden, doch hy had nog niets ter voorbereidinge gebruikt. Ik twyfelde niet, of hy was nu met deeze ziekte aangedaan, en uit het geweld der toevallen besloot ik, dat de pokjes zouden samenvloeyen. Dewyl hy dicht by my woonde, en ik gemakkelyk op alle omstandigheden letten kon, besloot ik, te beproeven in hoe verre de koude behandeling van nut syn zoude in de natuurlyke Kinderpokjes.

Ik vondt groote zwaarigheid, om hem over te haalen, om uit syn bed te komen, alzoo hy dagt ten eenenmaalen buiten staat te syn, zich op te houden, schoon hy, in andere gelegenheden, een resoluut man was. Doch, dewyl ik hem verzekerde, dat ik hem niet zoude oppassen, ten zy hy gehoorzaamde, beloofde hy, alle poogingen te zullen in het werk stellen. Ik verliet hem, om deezen raad te volgen, en beval hem te gaan naar de plaats van een' timmerman, omtrent honderd roeden ver, alwaar ik beloofde, hem te zullen vinden.

Hy had, omtrent in een quartier uur's, bereikt de bepaalde plaats, door hulp van een synen buuren, en zat op een' bank, klaagende over

over groote zwakheid, en pyn in de lendenen; welke pyn hem, gelyk hy zeide, een gevoel gaf, als of hy in tweeën gesneeden wierd; doch hy stond toe, dat syn hoofd beeter was, zedert hy in de lugt was geweest. Hoorende, dat hy den voorgaanden dag afgang had gehad, doch niet zedert dien tyd, gaf ik hem aanstonds een pil, bestaande omtrent uit ses grein *calomel* en $\frac{1}{8}$ van een grein van den braakverwekkenden wynsteen, en, dewyl hy over grooten dorst klaagde, stondt ik hem toe, op dit middel eene halve pint koud water te drinken. Ik raadde hem niet te zitten, maar syn best te doen, om een weinig te wandelen, hoe langzaam het ook zyn mogt; dit poogde hy te doen, doch keerde altyd wederom. Op deezen tyd was het niet zeer koud, maar 'er was een vry sterke wind, met een weinig regen.

Na verloop van een quartier uur's zag ik hem wederom; hy had standvastig volhard in mynen raad te volgen, en zeide, syn hoofd grootlyks verligt te zyn, doch de pyn in syn rug en lendenen bleef dezelfde. Syn pols was nu zeer veranderd; in plaatse van vol en sterk te zyn, als te voren, was hy zwak, maar ras, en de hitte van de huid grootelyks verminderd. Dewyl hy zeer vermoeid scheen te zyn, kon ik hem niet aanzetten, om langer buiten 'shuis te blyven, maar stondt hem toe naar huis te gaan, verzoekende, dat hy zich zelve zoude verfrischen, doch syne kleederen niet uit doen, of in het bed gaan.

TEN twee uren zag ik hem wederom; de pil had toen tweemaal gewerkt, hy scheen vermoeid, en zwak, doch was in de lugt, want dezelve ver-

verfriste hem, en syn hoofd was beter in, dan buiten, de lugt, zoo dat hy uit eigen beweeging, zoodra hy een weinig had uitgeruſt, buiten de deur kwam. De pyn in de lenden bleef zeer ſterk, maar ſyn hoofd was veel gemakkeliker; en ſyn rug en lenden wierden tegen den avond minder pynelyk. Ik ſtondt hem toe, omtrent zeven uren naar bed te gaan, doch, zeer begeerigzynde, de uitwerkingen van deeze behandeling volkomen te zien, ſchreef ik geen geneesmiddel voor.

DEN vyf-en-twintigſten. Hy had weinig geruſt, en ſyne klagten waren dezelfde, als wanneer hy naar bed ging. Syn pols was opgewakkerd en meêr vol, dan in den avond, en de trap van hitte grooter, dan voor den nagt. 'Er openbaarden zich nu weinige kleine puistjes op het aangezicht; ik ſchreef voor eene buikzuivering, beſtaande in een'aftrekſel van zene-bladen en manna, verſterkt met de jalappe; raade hem uit het bed te gaan en te waagen, wederom in de lugt te komen. Dit deed hy: ten twee uren had het middel driemaal gewerkt, en hy was meêr bevryd van de pyn in den rug en lenden: men zag nu meêr puistjes op het aangezicht, maar naauwelyks een op de leden. Hy had tot hier toe niets gebruikt, zedert den eerſten aanval der ziekte dan thee met melk, een aftrekſel van ſalie, en ſoortgelyken drank, hebbende eenen afkeer van alle andere voedzels. Hy bleef het grootſte gedeelte van den namiddag uit, en ging ten zeven uren naar bed, wanneer ik de pols meêr bedaard en geregeld vondt, en, dewyl ſyne ongemakken minder waren, begon hy te denken, om voedzel.

DEN ses-en-twintigsten. Ik zag hem des morgens ten zeven uren; hy had weinig geslaapen, eens in den nacht afgang gehad, en voelde zich zelve zwak, en slap; de pols was nu gelyk, vol, en geregeld; en de hitte was gematigd. Veel meêr puistjes waren in het aangezicht uitgekomen, doch weinigen op de leden, en syne ongemakken van pyn in 't hoofd en den rugge verdweenen. Hy gebruikte, met smaak, melk-spyzen, en bragt het grootste gedeelte van den dag door, buiten het huis.

TEN drie uren in den namiddag zag ik hem, en wierd berigt, dat hy, in het bed liggende, was in slaap gevallen, en dat hy was ontwaakt, byna stikkende in syn bloed; dat hy eene groote quantiteit bloed had gebraakt, welk bloed hy waarschyndlyk had doorgeslikt, dewyl men had bevonden, dat hy uit de neus bloede. Uit 't geen ik kon verneemen, bedroeg alles nauwelijks meêr, dan ses of agt oncen. Hy klaagde over flauwhartigheid, en zeide zonder pyn te zyn. Ik liet hem den borst-drank gebruiken, zuur gemaakt met een mengsel uit eene gelyke quantiteit van den slapen en zoeten geest van Koperrood. Het getal der puistjes vermeederde langzamerhand op syn aangezicht, en de andere deelen.

LAAT in den avond zag ik hem wederom; hy had nog tweemaal ontlasting gehad; klaagde, dat hy zeer flauwhartig en zwak was, en vreesde, dat hy niet zoude rusten.

Ik oordeelde het nu noodig, hem te geeven een verdoovend hartsterkend middel, en schreef hem daarom voor *Mitrid. dr. ℞*, 't welk hy aan-

fy zag bleek , de pols was klein en ras ; en alle haare ongemakken merkelyk verminderd.

HET bericht , welk ik van haar, en de perfoonen, die haar oppasten , kreeg, was, dat fy, 't eerst in de lugt komende , zoo zwak was, dat de oppaster, en een ander, welke haar hielp, haar nauwelyks konden houden , en fy zeer moeyelyk, zonder deeze hulp, gaan kon; dat fy een glas koud water uit de pomp gedronken , en haar zelven, eenige minuten voor dat fy was uitgegaan , veel beeter bevonden had en naderhand zoo gebleeven was. Het regende nu vry hard , en dit had haar genoodzaakt, naar huis te keeren; maar fy zeide, dat fy, zoo haare toevallen wederkeerden , voorzeker uitgaan zoude, hoe slegt ook het weêr was, en tot dit besluit moedigde ik haar aan.

Op den ses-en-twintigsten , omtrent ten elf uuren des morgens , bezogt ik haar wederom, en bevondt , dat fy eene vry goede nagt gehad , en byna geene ongemakken bespeurt had; den voorgaanden dag was fy dikwils buiten de deur geweest , en daar aan schreef fy toe , dat fy zich zoo wel bevondt. Men zag nu in het aanzicht twee afgescheiden puistjes, en fy had de ziekte op eene zeer goedgunstige wyze, zonder een enig slegt toeval, geduurende den geheelen loop derzelve , of zonder naderhand enig kwaad gevolg daar van te bemerken.

VYF-EN-TWINTIGSTE WAARNEEMING.

DEN derden January 1766. wierd een jonge en gezonde manspersoon ingeënt met vier van syne buuren. Op den sesden ging ik, denkende, dat geen van hun ziek zyn zoude, wegens affaires naar Londen. Op den zevenden, in den namiddag wederkeerende, wierd ik ontmoet door eene dienstmaagd, die my berigtte, dat dees man ziek geworden was, op den vyfden, in den namiddag, en zedert dien tyd zeer slegt was gebleeven, zynde nu iets voor den dag gekomen, 't geen men meende, de Kinder-pokjes te zyn, en dat men verlangde, dat ik hem aanstonds bezogt: dit deed ik, en vondt hem in het bed, sterk klaagende over pyn in 't hoofd, rug, en lenden, en zeer heet zynde. Eenige kleine puistjes waren in het aangezicht uitgekomen, welke ik bemerkte, de pokjes te zyn: dit was des avonds ten vyf uuren, en omtrent agt-en veertig uuren, na dat hy den eersten aanval der ziekte had bemerkte.

HET weder was, op deezen tyd, by uitstek koud, en het vroom zeer hard. Ik beval hem, aanstonds uit het bed te gaan, een glas koud water te drinken, zich van eenige hulp te bedienen, en in de lugt te wandelen. Onderzoek doende, vernam ik, dat hy den geheelen dag geene ontlasting had gehad. Ik liet hem derhalve aanstonds vyf greinen *calomel* in een pil gebruiken. Hy ruste deezen nacht weinig, en den volgenden morgen waren veel meêr puistjes in het aangezicht uitgekomen, genoeg, om te doen

doen zien, dat dezelve zouden samenvloeyen. Dewyl deeze pil eene zoo klaarblykelyke uitwerking deed, liet ik *Sal. Glaub. dr. vj.*, in watergruël ontbonden, aanstonds gebruiken. Het geweld van de koorts, en der andere toevallen, was nauwelyks gematigd door deeze uitbotting.

Schoon hy deeze middelen gebruikte, en het weder zeer streng was, verzogt ik egter, dat hy syne kleederen aantrekken, en zoo veel, als hem mogelyk zoude zyn, in de open lugt gaan zoude, en tegen den avond liet ik hem in een rytuig brengen naar het huis, hetwelk ik voor hem had geschikt, indien hy zich van de Inënting niet wel bevondt. Ik onderzocht de insnydingen nauwkeurig, doch aan dezelve ontdekte men geene de minste tekenen van besmettinge, of door eene verandering van kleur, hardheid, of eenige verandering in de huid; ook kon hy zich niet te binnen brengen, dat de insnydingen hem gejeukt, of eenig ander ongemak veroorzaakt hadden.

TEGEN den avond kwam hy, naar het bestemde huis, doch was zoo zwak, en klaagde zoo sterk, dat hy met moeite in syne kamer kwam. Ik bemerkte, dat hy het zout had uitgebraakt, kort na dat hy hetzelfde had gebruikt, en dus niet meér, dan eene harde ontlasting had gehad; hy was myne orders gevolgd, en verscheide reizen in de lugt gegaan, schoon met groote moeite; de klagten over dorst, pyn in het hoofd, en den rugge waren, op deezent tyd, zeer groot. Ik liet hem, voor korten tyd, een warm voet-bad gebruiken, en, naar bed gaande, weinige lepels van een buikzuiverend

verend drankje neemen, 't welk herhaald wierd, tot dat hy ontlasting kreeg.

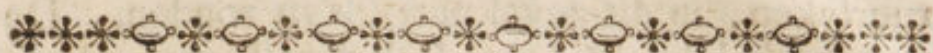
DEN negenden. Hy was des nagts ylhoofdig geweest, doch had, tegen den morgenstond, een weinig geruſt; het getal der puistjes was nu grotelyks vermeerderd. Hy had op deezen dag drie ontlastingen van syn buikzuiverend drankje, waar door hy verligting kreeg, en in ſtaat geſteld wierd, om beter op te zitten.

DEN tienden. Hy had den nagt gemakke-lyk, doch ſlaapeloos, doorgebracht: hy was zeer vol in het aangezicht, doch had een kleiner getal op syn lighaam, en leden. Hy klaagde byna nergens over tot aan de rypwording. Hy zat, elken dag, eenigen tyd op, tot aan den agtſten na de uitbotting, wanneer hy, blind en zeer pynelyk zynde, in het bed bleef. Sy droogden den elfden, en hy wierd volmaakt herſteld.

HET was aanmerkelyk in dit geval, dat de ingeënte deelen nooit het minſte teken van beſmettinge toonden, ook ontdekte men omtrent dezelveſen geen grooter getal puistjes, dan men zoude hebben kunnen verwagten, indien niets gedaan was; ook is geen het minſte teken overgebleeven van de plaats, alwaar de Inenting iſ verrigt, ſchoon in alle andere ingeënte lyders, welke de ziekte, hoewel in de allergeeringſte manier, gekreegen hebben, altyd een litteken overblyft.

Door een nauwkeurig onderzoek bleek, dat deeze man zich, geduurende eenigen tyd voor de Inenting, had opgehouden in familien, waar

waar in de Kinder-pokjes waren; en 'er scheen geen de minste reden van twyfelinge te zyn, of hy had de natuurlyke Kinder-pokjes gehad.

SES- EN- TWINTIGSTE WAARNEEMING.

EEN jonge vrouws-perfoon kreeg de koorts; en de gewoone toevallen. Den volgenden dag openbaarde zich een uitflag, welke eenig vermoeden op de pokjes gaf; op den derden dag ontdekte men meêr vlakken, maar fy was niet verligt. Men vooronderstelde nu, de ziekte eene ontfteekings-koorts te zyn, verzeld met eenen uitflag, en, dewyl fy zeer ylhoofdig was, had men twee uren, voor dat ik haar 't eerst zag, een spaansche vlieg gelegd. Haar aangezicht was zeer vol met zeer kleine puistjes, welke waarlyk de Kinder-pokjes waren, enderzelven was een groot getal in den nek, en op de leden; doch, niet tegenstaande deeze uitbotting, was de koorts vry sterk, en de trap van hitte zoo bovenmaatig, dat ik nauwelyks ooit iemand heter gevoeld heb; fy was in zoo verre gevoelig, dat fy klaagde over zwaare pyn in 't hoofd, maag, en lendenen, schoon fy zeer ylhoofdig, en buiten gemeen rusteloos was. Sy was in een herberg, alwaar zich 't meest voerlieden ophielden, en fy kon aldaar onmoogelyk blyven. In deeze haare omstandigheid vreesde ik, dat het te veel gewaagt zoude zyn, haar te beweegen; want het was zeker, dat de pokjes zouden samenvloeyen. Uit het geweld der toevallen oordeelde ik, dat de ziekte gevaarlyk, en de uitkomst twyfel-

achtig zyn zoude, en was daarom begeerig, te beproeven, in hoe verre dezelfde manier en genees-middelen, welke met een zoo goed gevolg gebruikt waren, in de ingeënte Kinderpokjes, en ook in sommige gevallen van de natuurlyken, in dit geval nuttig zyn zouden. De noodzaakelykheid, om de lydereffe van plaats te doen veranderen, verschaft my eene bekwaame gelegenheid, zonder dat men my van onvoorzigtigheid kon beschuldigen. Ik stelde derhalve voor, om haar naar beneden te brengen, in een kamertje onder het vertrek, alwaar sy nu leide, terwyl ik tegenwoordig en gereed was, om haar te helpen, zoo sy zich te veel mogt vermoeden. Dit stemde men toe: de vrouwen hielpen haare kleederen aantrekken, en daar in had sy, zynde zeer ylhoofdig, veel vermaak. Sy was ten eenenmaalen buiten staat, om te staan, en wierd derhalve naar beneden gebracht, door drie perfoonen, op dezelfde wyze, als of sy dood was. Men zette haar in een' stoel, maar sy had geene genoegzaame kragten, om zich regt op te houden, en wierd dus ondersteund door de vrouwen, die by haar waren.

De vermoeidheid door zich te beweegen, en de verandering van postuur maakten, dat sy in eene flauwte viel, die haar alle kleur deed verliezen, zoo dat de puistjes, voor eenigen tyd, verdweenen; de leuning van den stoel wierd derhalve neder geslagen; men bragt haar bed beneden, leide het zelfde op den vloer, en plaatste haar daar op, met haare kleederen aan; ook dronk sy, greetiglyk, een glas koud water. Haare kleur kwam schielyk weder, de puistjes kwamen wederom te voorschyn; maar

maar fy was zeer koud geworden; en de pols, schoon ras blyvende, was op verre na zoo sterk niet. Ik bleef by haar omtrent een half uur, gedurende welken tyd fy meêr gevoelig, en ook niet zoo rusteloos was, schynende egter vermoeid en afgemat te zyn. Ik liet de raamen openen, de kamer zeer koel houden, en gaf haar drie greinen *Calomel*, met een agtste van een grein van den braakverwekkenden wynsteen in een pil, en beval, dat haar een buikzuiverend middel zoude gegeven worden, zoo dra als hetzelfde mogt gereed zyn; en, dewyl 'er geen reden scheen, voor de spaansche vlieg, nam men dezelve wech.

Ik zag haar, den volgenden morgen, in een, digt by gelegen, huis, waar in fy gebragt was, en vondt haar byna geheel en al vry van ongemakken; fy had tamelyk wel geslaapen, en was volmaakt by haare kennis. Sy, die by haar waren, zeiden, dat fy was beter geworden van den tyd, op welken het buikzuiverend middel (welk drie stoelgangen had verwekt) had beginnen te werken.

Sy was egter zeer vol kleine, samenvloeyende, pokjes over haar geheele lighaam; doch deeze waren ontstooken, en wierden ryp op eene zeer goedgunstige wyze. Het scheen my, uit eene nauwkeurige waarneeming, te blyken, dat het getal der puistjes, in haar aangezicht, door deeze behandeling minder was, dan wanneer ik haar voor 't eerst zag, en, by gevolg, dat sommige puistjes te rug waren gedreeven, na dat fy alreeds te voorschyn waren gekomen.

ZEVEN- EN TWINTIGSTE WAARNEEMING.

IN den beginne van Juny 1766, wierd een jonge vrouwspersoon aangetast met een hui-vering, welke gevolgd wierd door koorts, en de toevallen, die gemeenlyk voor de pokjes gaan, doch in dit geval zeer geweldig waren: deeze wierden verzeld door eene zoo groote verzwakking, dat sy, in weinige uren na den aanval, genoodzaakt was naar bed te gaan, waar in sy schielyk ylhoofdig wierd, en vervolgens ongevoelig, zoo dat sy haar water, buiten haar weten, liet loopen; in deeze omstandig-heid zag ik haar voor 't eerst, omtrent veertig uren, na dat sy was ziek geworden. De hitte was zeer groot, de pols zeer ras, maar niet sterk, en op het aangezicht zag men weinige kleine puistjes, die genoegzaam de ziekte te kennen gaven. Wanneer sy opgeligd wierd, deed sy niet de minste poogingen, om haar over einde te houden, en men stondt haar derhalven toe, te leggen, en, de kamer klein zyn-de, de raamen open te zetten. Sy slikte met veel moeite vyf greinen *Calomel* door, en men gaf haar nu en dan eene gifte van een aftreksel van zene-bladen en manna, tot dat sy ontlas-ting kreeg.

Sy kon niet blyven in het huis, alwaar sy was, wegens de familie; doch 'er was geene mogelykheid, om haar in deezen staat te be-weegen. Den volgenden morgen vernam ik, dat sy even bot en dommelig was gebleeven, geduurende den geheelen nagt, maar nu beter was, dat sy ook duidelyk gesproken, twee af-

afgangen gehad , en eene galachtige stoffe gebraakt had. De hitte was vermeerderd , de pols ras , en veele samenvloeyende puistjes openbaarden zich op haar aangezicht , en de andere deelen ; deeze was de derde dag der ziekte. Ik raadde haar , uit het bed te gaan , en de raamen te laten openen ; doch twyfelde , of sy kragten genoeg had , om in de open lugt gebragt te worden.

TEGEN den avond waren veel meer puistjes uitgekomen , en sy was zoo zeer verligt van alle haare ongemakken , dat sy in een rytuig kon gebragt worden , naar een huis in de buurt , alwaar ik haar gaf drie greinen *Calomel* met een agtste gedeelte van een grein van den braakverwekkenden wynsteen.

Sy had deezen nacht geruſt , doch de koorts hield aan ; en , dewyl sy geen ontlaſting meêr gehad had , ſchreef ik haar eenen buikzuiverenden drank voor , beſtaande in een aftreksel van manna en zene-bladen. Voor den avond had sy drie afgangen , en alle haare toevallen verdweenen. Sy was , over haar geheele lighaam , vol met zeer ſterk ſamenvloeyende pokjes.

DEEZE jonge vrouwſperſoon zat , uit eigen beweging , het grootſte gedeelte van den dag op , na dat sy blind was ; en ik kan my niet herinneren , iemand gezien te hebben , die , met zoo veele pokjes , zoo gemakkelyk de ziekte te boven kwam ; want sy klaagde niet , dan over pyn , en gebruikte geene geneesmiddelen dan alleenlyk , tegen de *crisis* , weinige droppen van de *Tinctura Thebaica* , wanneer ſy naar bed ging.

AGT.

AGT-EN-TWINTIGSTE WAARNEEMING.

EEN arm man, omtrent vyf-en-dertig jaaren oud, die voorbereid was, kwam aan myn huis, in gezelschap van verscheide anderen, om ingeënt te worden. Zoo dra hy in de kamer kwam, bemerkte ik, dat hy ziek was; en hem ondervraagende, verhaalde hy my, dat hy, omtrent voor twee uren, was aangetaft door eene tusschenpoozende koorts, en dat hy zwaare pyn in syn hoofd, rug, en lendenen had. Syn pols voelende, bemerkte ik, dat hy veel koorts had; ook was de huid zeer heet. Ik wist, dat de pokjes in syne buurt waren; en besloot daarom, dat hy door deeze ziekte was aangedaan. Ik raade hem, dat hy zoo veel in de lugt gaan zoude, als hem mogelyk was, en liet hem tegen den nacht gebruiken soortgelyke pil, als ik reeds heb opgegeeven, en, den volgenden morgen, een buikzuiverend middel.

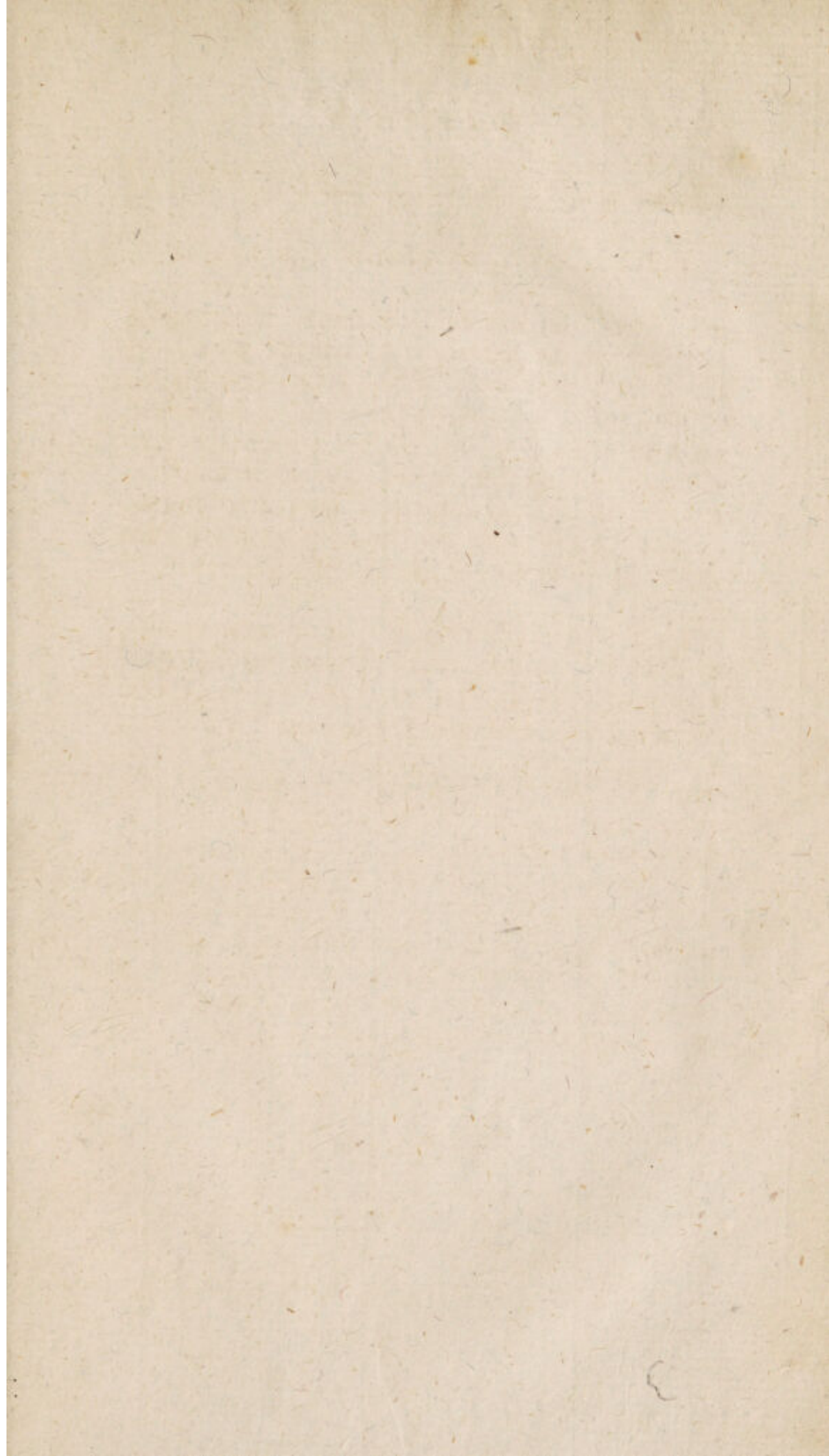
HIERVAN had hy vier of vyf reizen ontlasting, en hy volharde, in het nakomen van myne bevelen; de koorts, en andere toevallen waren niet zoo zwaar, dat sy my zeer bekommerden; hy had een groot getal afgescheide pokjes, en overwon de ziekte zeer wel.

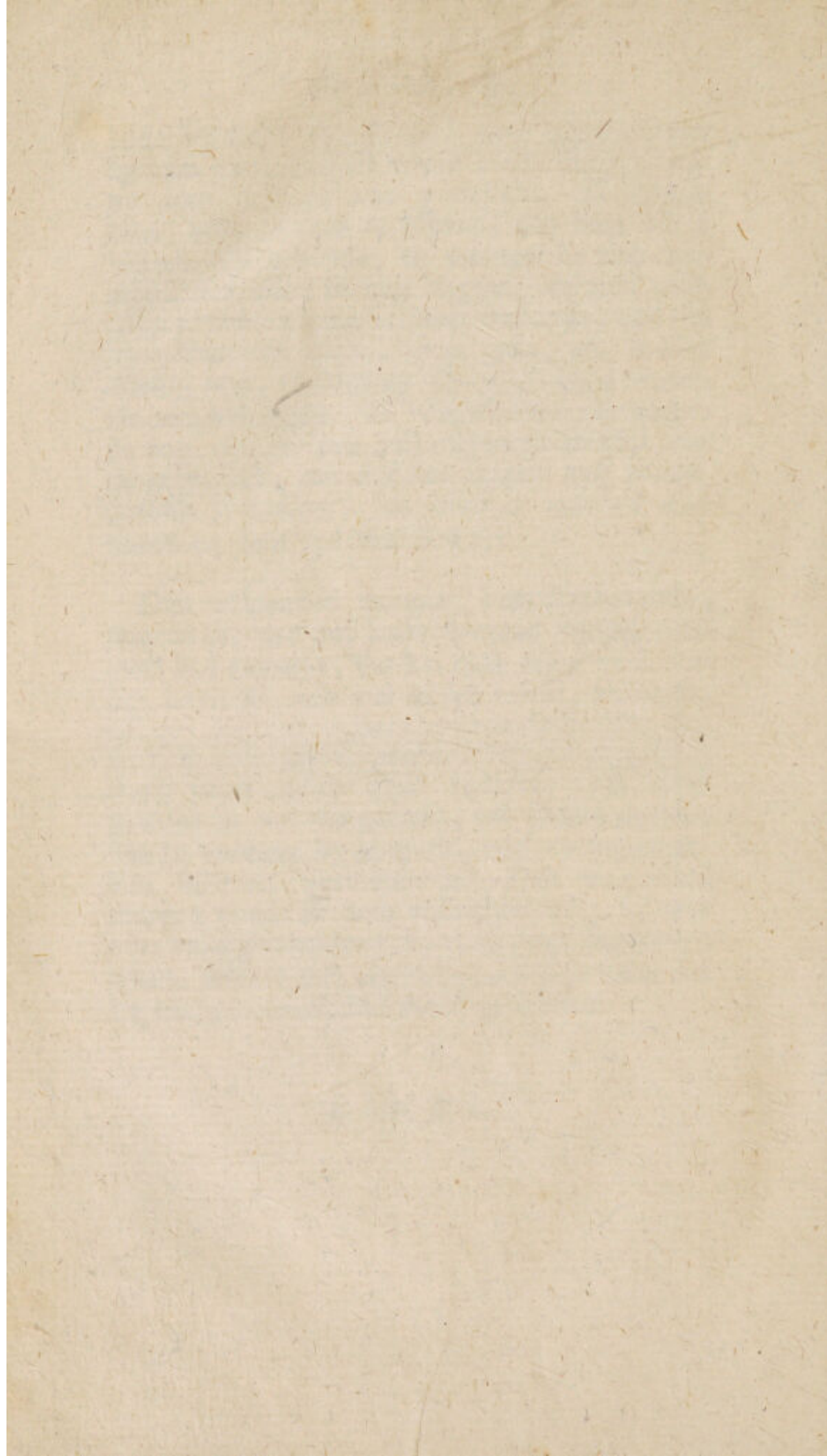

had, by zich: daarna zeide hy, terwijl ik nog by hem was, dat syn hoofd beter was, en dat hy door de lugt was verfrischt. Ik raadde hem, buiten's huis te blyven, zoo lang in syn vermogen zyn zoude, en wanneer hy zich vermoeid bevondt, in huis te gaan, en zich eenigen tyd neêr te leggen; maar wederom, zoo dra hy in staat zyn zoude, uit te gaan, en, zoo hy dorstig was, te drinken zoo veel koud water, als hem behaagde. Ik vertrok toen, beveelende nog, dat hy een buikzuiverend middel zoude gebruiken, zoo dra het gereed zyn zoude, 't welk ik besloot, ten minsten drie of vier uren na dien tyd te zullen zyn.

DEN volgenden morgen, hem bezoekende, hoorde ik, dat het buikzuiverend middel viermaal had gewerkt, dat hy zich zelve veel verligt bevondt, zoo wel in syn hoofd, als rugge, en dat hy ook beeter gerust had, dan zoo lang hy ziek was geweest. De uitbotting ging traag voort, doch men ontdekte veel mêer puistjes in het aangezicht, en andere deelen, dan te vooren; hy ging uit, en syne ongemakken bleeven verminderen. Den volgenden morgen vondt ik hem volkomen wel; hy was zeer volafgescheiden pokjes, en, van deezen tyd afaan, schikte zich alles ten goeden, zonder dat hy een genees-middel mêer gebruikte.

E I N D E.

609

